

VELIKA NOĆ
1938

ISTRA

U S K R S
1938

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSkih EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

USKRS 1938

U tmurnoj perspektivi ukazuje nam se i ovaj Uskrs. Ne samo nama, već cijeloj Evropi i cijelom svijetu.

Od 1918 nije Uskrs bio u znaku ovakove napetosti i ovakovih crnih misli kao ovaj. Dovoljno je da se uzme bilo koje novine u ruku, bile one ovakove ili onakove, pa da čovjek osjeti i vidi kako se srlja u neizvjesnost.

U Španiji već skoro dvije godine bijesni rat u kojem je razoreno bezbroj gradova i sela, poubijano stotinama hiljada ljudi i u kojem je palo — kao nikada do sada — hiljade i hiljade djece i žena. Nikada u povijesti nisu dječica i žene ovako užasno mrcvareni kao sada i nikada još nije ni jedan rat bio ovako općumjštavajući. Čak su stratišni stvorili i naziv za takav rat — totalitarni rat — i pišu se knjige i drže se predavanja kako se takav totalitarni rat ima voditi.

Ono isto što se događa na lberskom poluotoku, to isto, samo na većoj površini, događa se u dalekoj Kini. A jučer je to bila Abesinija — a sutra — to niko ne zna.

Jer cijeli svijet je kotao mržnje i u cijelom svijetu se bjesomučnom žurbom fabriciraju sve novija i sve savršenija sredstva za razaranje i ubijanje.

Ta žurba u pripremanju sredstava za rat i ta službena indiferentnost prema užasima koji se događaju posljednjih par godina u Africi, Evropi i Aziji — to zbunjuje i zabrinjuje.

Čini se kao da se svijet tresu u temeljima. Ono što je koncem prošloga vijeka izgledalo stabilno kao granitne klisure, sve to se ruši — negdje polaganom, negdje na prepad kao za vrijeme potresa. Koncem prošloga vijeka su ugovori između država bili nešto sveta, nedotakljiva. — Stvaran u doba najjačeg prosperiteta, u doba kada su državne granice bile vjekovima stabilizirane i kada se ekonomski život odvijao bez većih potresa, ti ugovori su ulijevali vjeru u sigurnost. Granice između država nisu bile barijere ni za ljude, još manje za materijalna dobra, a najmanje za kulturne tekovine. Evropa je koncem prošlog stoljeća imala tendenciju da postane jedinstveno ekonomsko i kulturno područje. Ljudi iz Zagreba, Beča, Berlina, Pariza i Londona bili su daleko bliže nego danas.

Danas su granice plotovi. Iako može avion da preleti sve državne granice u Evropi u desetak sati, iako se na pr. preko radija sluša u Zagrebu govor iz Tokija ili iz New-Yorka u isto vrijeme dok se tamo govori ili dok mase demonstriraju ili manifestiraju, danas je dalje, recimo, Milano od Marsellea, nego što je bio ikada u posljednjih sto godina.

Zaista, kao da se svijet tresu u temeljima i da niko ne misli na drugoga već samo na to kako će spasiti svoju glavu.

I zato dočekujemo Uskrs 1938 u tmurnom raspoloženju, a u takovom raspoloženju dočekuju ga i ostali ljudi — bili oni u San Francisku, Londonu, Parizu, Pekingu ili Tokiju.

SRETNJE

USKRSNE BLAGDANE

žele pretplatnicima, čitateljima
i oglašivačima

UREDNIŠTVO I UPRAVA

RIKAD KATALINIĆ-JERETOV:

MAJKA MARGARITA

„Vrište devet konja, laje devet lava
Zaklikalo opet devet sivih ptica.
Mirna i bez riči u svom grobu spava
S puklim srcem mati devet Jugovića,
A, kip vječne boli duši na dnu skrute,
Primorskoga grada ispred vrata bilih
Majka Margarita i sad cvilu cvili:
»Ivane, Ivane, moje mlado dite!«

Vladimir Nazor

Profazile su mletačke crne galije ispod bilog grada na timoru nad morem, a u dornoj kuli biloga grada tešku je cvilu cvilila majka Ivanova, majka Margarita. Čuli su cvilu na galijama mirkim galijoti okovani u utrobi mletačke azdaje, okovani teškim sindirom i za čas stadoše i pustiše vesla, da slušaju ticu lastavicu, onu drobnim ticu ča cvilu cviljaše za lastičim mladim.

Korbač svignu po zraku i po plećima galijota i opel se galijoti uloviše vesla, a okovani Ivan na najvećoj galiji zašapta drugarima: »Nije ono tica lastavica, već je ono moja stara majka — majka Margarita — a za galijama crnim pusto se gubila ojadjena cvila:

Ivane, Ivane, moje mlado dite!

Ali Ivan ne vidje više bilog grada na timoru nad morem — neke ga mrkne noći proguta mrtva voda ispod »Ponte dei Sospirte«.

Barjaci ko oblaci i crni i žuti, a na njima stravnica ptica sa dvije glave. Barjaci ko oblaci, a za njima momci ko jabuke rumeni. Kidaju ih moru i majčinom cjelovtu i šalju ih tamo preko Save i Dunava na braču rodenu... Nijesu im: noge okovane teškim sindirom o galiju, ali igu je duša okovana tuđom zapovijedi i bezbrižnom prisegom o barjak tuđi. Idu momci ko rumene jabuke za barjacima i crnima i žutima, a na njima stravnica ptica avetna sa dvije glave — A za momcima tužnu cvilu cviljaše, ko da kukka tica lastavica, drobna tica za lastičim svojim otežitim ludo rodenom gnjezdu. Samo zadnji momak razumio cvilu svoje stare majke, majke Margarite na žalu pod timorom i pod porušenim bilim gradom.

Ivane, Ivane, moje mlado dite...

Barjaci ko oblaci, ali barjaci naši sa bojama nade i ljubavi i snažna pjesma radosti i sreće ori se istarskim primorjem našim i svi momci živi i zdravi i sakati, pa je i Ivan iz sela pokraj žala pod timorom i pod porušenim bilim gradom pao na grad majke svoje, majke, Margarite, a stara mu majka sretno tepala:

Ivane, Ivane, moje mlado dite!

U njezinom plaču sreće plakale su sve majke Margarite, što su svoju djecu radale diljem vjekova za tigrove i lavove i strašne avetne ptice sa dvije glave — ali u večernjem sutonu mrke su prolazile drvene crne galije, svi stravnice, zajaprenim Jadranom ko da šapću: Prerano je veselje, još će biti suza za malke Margarite, još će majke ječati:

Ivane, Ivane, moje mlado dite!

I kad treća sinula zora, Učka se u tammu zavila, nestalo je barjaka ko oblaka, barjaka nade, vjere i ljubavi, i gonili su spasene momke askeri tudi na nove galije, što suklljaju vatru i dim da ih prevzeu u obećanu zemlju preko širokog mora te im pokazuju tamo nove negve i stare sindire...

...I kad tamna noć zakrili zemlju i opet se vidi ko u drveno doba na dornoj kuli biloga grada rasplakamu prikazu i morem se gubi teška cvila majke Margarite:

Ivane, Ivane, moje mlado dite!

ALOJZIJ GRADNIK:

TOLMINSKI PUNT

Te pesmi Alojzija Gradnika smo uzeli iz njegove zbirke »Pot bolesti«. Na koncu te zbirke »je la le opomba o toliminskom puntu: Ze početkom 18. stoljeća se so uprli toliminski kmetje proli svomju grofu Antonu Jakobu Coroninju. Glava tega upora je bil Simon Golja s Kneže, ki je pobegnil iz dežele in je bil obsojen, da mora izgubiti vse premoženje, ki je pripadalo državi.

Veliki toliminski punta pa je izbruhnil leta 1713. Upokorniki se spočetka imeli srečo, prišli v Gorico in pregnali goriškega glavarja, ki je zamaknil na Grad. Pozneje pa so jih ukrotili od dunajske vlade poslani mušketeriji. Načelniki punta so bili na smrt obsojeni: Ivan Gradnik, Gregor Kobal, Lovrene Kragulj in Martin Murnih. Dne 20. aprila 1714. se je izvršila kase na Travniku, kjer stoji steber sv. Ignacija. Odekali so jim glave in razčetrili njih telesa. Poedine ude so potem obeali pri Selkanu, v Pančvcu in v Krojini.

Zvoni od Mengor, Volč, Svete Lucije,
Tolmin in Slap in Selo odgovarja
in ko na krilih brzega viharja
zvoenje čez deželo se razljuje.

»Kaj je?« gastako v Grada v mizo bilo
in zove blapce, sbire in vrtaraju.
»Na Kozlov Kob! Na davkarja sepčaral
Pijavke! Fu! Galjotič! Ijudstvo vpije.

»Dovoli si, sodrca, nam krvi pla,
dovoli si živim nam odrta kožel!
Dan sodbe prijel je in dan plačala!»

In raste šum, in ko rudače rože
kresovi zacveto vrh Bačenice,
Stemena, Ježe, Kuka in Senice.

In zbira vojska se iz Volč, Tolmina,
iz Ladorv, Ratov, od beneške meje,
iz Kamusa, Loma, Doll, Temljina, Modreje,
iz Kneže, Roč, Smastil in Poljubina.

Kar jih imela moških ko družina
je dala jih kot daja deblo veje.
In ko jih Ivan Gradnik vse prešteje,
jim reče: »Da be prosta domovina.

da se za vedno ječa nam odklene,
da tujec ne bo vladal naše liše
in skrutili sestre nam in kćere, žene,

da naša kri z grobov očetov zbrise
sramoto suženjstva in vso krivico —
tovariši! Za mano! Na Gorico!

SMRT IVANA GRADNIKA

Hrup in gneča. Glava je pri glavi.
Solnce žge. Orožje se leskeče.
Mušketeriji gledajo preteče.
Molk. — Se enkrat sodba se objavi.

Ivan Gradnik stopi in pozdravi
zadnjiokrat tovariše iz ječe
in s pogledom išče: sredi gneče
najde jo in vidi: jok je davi.

In vpravna se ves in strašen reče:
»Kajli v smrt, kot pod teh tujoev petele!
Klekn, molli in podobe svete

se dotakne z usti. Sepne: »Amen!«
Meč zažiga. Krik: ženska pričeče
in kraj od» pade kakor kamen.

OBESENI

Na štirih krajih in v štiri vetrove:
Brd, Krass, Gôr, Vipave, za strahove
više obesene na črn drog
kravne glave, kosi rok in nog.

Čez dan gavran k njim vrane v goste
punoči govorijo z njimi sove.

Strah žensk in moških so, pesek in
otrok.

Tako ni bil zapuščen krihan Bog!
Tako gnije na drogih mlačeniki...

A daleč gori ob zeleni Soči
od solz so mokra tla že v vsaki koč,

in pest se stiska, strašna pada kletev.
O, dobro seme v zemljo to, krvniki,

vsejali ste! Zato bo dobra žetev.

PO PUNTU

In rekel s prižnice je župnik stari:
»Kri točka je na Travniku v Gorici
Ne vdrvajajo! Zaupejati Fravci!
Ko pride pravi čas, tedaj udari.

Tam vera je, in vere so otarji.
Kjer se je kri prelila po krivici,
a v veri, kakor v tleči plamenici,
kajliže se bodočnosti poštri!

Zdaj ko okleščene ste v zimi ječe,
a pride dan, ko izpod skorje vaše
privreli v listih bodo soči skrili.

Bog čuje vas in vaše solze kije,
in kadar bude polne solzne čake,
krvnikom vašim jih be dajal piti.

KJE JE VAŠ GROB?

Kje je vaš grob in kje so pokopani
ostavili tužni vaših udov strih
od klešč in meča. So v cvetočih vrth?
So skrili morda v tlem samostani?

So-li izkijavali jih gladi vrami?
So y ruševinah naših hš podrim?
Su v naših trgovskih zatekih petih?
So boim ribam v Soči bili dani?

O, saj ste davno zopet se vramli!
Prečestokrat že sročal vas trpice
ob vzoenje Kras sem in Matajara.

Ah, misle naši se miru v gomli!
Odele so se stare bolečine
in zopet čakate, kdaj šide ara.

Od Soče do Rečine -- od Triglava do Kamenjaka

Prevarili cijelo selo

Dane, aprila 1938. Mi smo do god. 1924 imali našu zajedničku šumu s kojom smo se ponosili, jer je bila vrlo lijepa. Spomenute godine, za vrijeme dok je bio seoski starijšina Brajković Jakov, koji je vrlo dobro poznat cijeloj Čičariji, mi smo tu šumu razdijelili. Dijelio nam je inž. Polo rodom iz Pule. Mi smo tada -plati- svaki, ima nas šezdeset, po 700 lira ovom inženjeru, da nam razdijeli, te da nas na naše pojedine dijelove uknjiži. Mi smo bili uvjereni da je on to učinio, ali ove dane bio je naš seoski starijšina Floridani Mate u gruntovnici u Buzetu te je slučajno opazio da je cijela šuma još uknjižena zajednički. Kada nam je to saopćio, zaprepastili smo se vidjevši da čemu morati ponovno potrošiti isto toliko za uknjiženje koliko smo već dali ovom inženjeru.

Svi im svaljujemo krivnju na bivšeg starijšinu koji je bio ujedno i općinski zastupnik, jer je on sporazumno sa inž. Polo pobrio novac. Nama je time nanešena ogromna šteta, a kako inž. Polo, a tako i bivšem našem starijšinu, nemamo što da odzvučimo da bi mogli podmiriti ove troškove, jer oni nemaju ništa, nego se vureću po svijetu.

Seljaci bez sjemena

Golac aprila 1938. — Naša polja i vrtovi ostat će ove godine većim dijelom neobradjena i neposijana, jer narod nema što da posije, jer nam se uslijed jake zime sledio krumpir. Obratili smo se molbom na našu općinu, da bi nam pritekla u pomoć, time da bi nam nabavila uz zajam ili uz polovičnu cijenu krumpir za sjeme. Ali ova naša molba nije uzeta u obzir. Odgovorili su nam da općina nema novca.

Propadanje sela

Harije, aprila 1938. Da je život u našim krajevima nesnošljiv te da se pogoršao za sto posto vidi se po ovom: Mi smo prije rata bili vrlo dobrostojeći seljaci. Svaki je imao po pet i više krava, a da o konjima ne govorimo, jer je svaka kuća imala po par. U nas je bilo vrlo lijepo razvijeno marvogojstvo, včarstvo i mlekcarstvo. Mi smo kroz godinu dobili na ljiljane kruna za mlijeko, a svake smo godine iz našeg sela izvezli na stotine kvintala slijiva, a još više krumpira. Nijedna kuća nije imala duga, a niti se je znalo za njega. Kiješko se je kada koji čovjek iz sela išao, a kamo li familija, jer nije bila za to potrebna.

Danas je to sasvim obratno. Svako nadojdi da se čim prije nekamo skloni. Gdje smo prije na stotine kvintala krumpira prodali, danas ga nemamo niti za sjeme, a kamo li za prodaju. Voćaka nema više niti jedan dan od onog što smo imali, jer ih je narod posejao zbog potrebe. Krava nema niti četvrti dio, jer smo ih morali prodati za poraz, a još ono što imamo sve je krhljivo uslijed preopterećenog rada, a napose slabe hrane.

Kada bi se naši ocveti i djedovi, koji su umrli prije rata, sada digniti iz groba, vidjeli bi se ogorčenim nadrag, jer bi vidjeli neminovni propast i ako ovako potraje ovo stanje, od nas dobri seljaci neće biti nego hucakunji i prosjaci.

Še o požaru nad Ilirsko Bistrico

Reka, aprila 1938 (Agis). V zadnji števili našega lista smo poročali o požaru, ki se je 23. in 24. marca razširil v borovih nasadih na Sv. Alhacu nad Ilirsko Bistrico. Po prvih poročilih se je dalo sklepati, da je ogenj zajel velik kompleks borovec in povzročil milijonsko škodo. Sodeč po trajanju ognja si je vsak res predstavljal neprecenljivo škodo. Vendar pa ni govora o kakšnih večjih posledicah. Ogenj je opalil in osmrdil kakih 17 hektarjev borovec, deloma samo vrhove tako, da vo večina debel iz ožganega gozda še vedno dobrih za prodajo. Ker je bil tiste dni hud veter, je zanesel plazma daleč naokoli tako, da kljub številnim gasilcem ni bilo mogoče ognja popolnoma zatreti. Požar je ponehal šele, ko je veter utihnil. Zajel pa je parcele last bistriških veleposesnikov, tako Viktorja Tomšiča, S. Samsa, Josipa Verbiča in Starca. Ker oblast ni dovoljla prej izsekavanje borovec v tem sektorju, bodo nekateri lastniki sedaj z lahkoto dosegli to dovoljenje.

O najdišču premoaga v bližini Ilirske Bistrice

Reka, aprila 1938 (Agis). Neposredno ob vasi Koseze pri Ilirski Bistrici so v zadnje dobo našli premoaga, vendar niso imeli nobenega uspeha. Z iskanjem so nadaljevali v predsedkih in zadnje čase je neka italijanska družba med Kosezami in Malo Bukovico imela več sreče. Vsaj tako se siriijo govorice. Podjet-

je je po daljšem iskanju naletelo na plast, iz katere bi z izkopavanjem lahko pridobivali premoaga. Po natančnih ugotovitvah pa so prišli do zaključka, da izkopani premoaga ni bil za nikakršno uporabo. Sedaj studirajo možnosti, da bi v posebni tovarni, ki bi jo zgradili na licu mesta izkopanemu premoagu dovedali neke primesi taku, da bi bil premoag uporaben za gorivo. Ta, takorekoč na umetni način izdelani premoag bi prišel v promet v obliki opeke. Podjetje je zadevo o najdišču že objavilo pristojnim oblastem in vložilo prošnjo za potrebno dovoljenje. Pričakuje pa izdatne pomoči od strani države, da bi lahko svoje načrte tudi realiziralo. Vendar ni dosegal več nobenega upanja za kakšno posebno uspehe. V neposredni bližini stoji stara tovarna za opeko in so tu še od nekdanj mnogo kopal, vendar niko sedaj še nihče naletel na premoagove plasti. V spominu nam je še kopanje premoaga v bližini Vrem, kjer je tudi neko italijansko podjetje vložilo težke tisočke v razne naprave. Ko nečno pa so morali izkopavanje opustiti kot vse naprave, ki so jih v ta namen zgradili.

Izredno nizka cena krompirja

Trnovo, aprila 1938 (Agis). Lansko jesen je bil pridelek krompirja izdaten in marsikak naš kmet je računal, da bo vzel za svoj pridelek precejšen izkupiček. Ker se je v jeseni prodal krompir po cca 50 litr za kvintal, je naš kmet s sigurnostjo računal, da mu bo pridelan, ko jesenskih pridelkov povsod primanjkuje, dala večji izkupiček. Toda letos se je ušel. Cena krompirja je izredno padla, celo na 18 litr za kvintal. Tudi povpraševanja po njem ni. Zato je marsikak naš kmet obupal. Vso zimo je s skrbjo čuval svoj pridelek krompirja v namenom, da ga bo spomladaj lahko dobro prodal. Danes pa nima nobenega izgleda. Nekateri kmetje so se odločili, da ga sami popeljejo v bližnja mesta, drugi, da ga bodo porabili za prašičjo krmo.

Susa na Primorskem

Gorica, aprila 1938. Ze tri mesece vlada na Primorskem občutna suša, ki je že dolgo let ne pomnijo ob tem času. Ves ta čas je bilo izredno lepo vreme in to posebno v zadnjem času. Prej pa je bilo nekaj dni hude burje posebno v Trstu in na Krasu. Mesec marec pa je bil izredno mil v tem oziru, ker samo štiri dni je vladala burja.

Zaradi suše pa trpijo posebno vrtovi pa tudi drugo. Bas sedaj si vsi želijo blagodejnega dežja, ki bi pripomogel da bi zazivila vsa narava. Ljudje so za to tako prišlijeni, da morajo svoje vsajne plevelke zalivati, če hočejo, da jim ne usahne vse.

Prekrasen je pogled po vrtovih in sadovnjakih, kjer je vse v cvetju. Sedaj so ocveteli mandeljini in posebno lepi so sadovnjaki breskev in češnji. V tem oziru je upati, da bo letos dovolj sadja, ker vse cvete v najlepšem vremenu, seveda če ne bo potoklja toča ali pa da ne bo prišlo kaj drugega vmes.

Kljub izredno lepemu vremenu, ki bi drugič človek mislil, da je nad vse zdravo in seveda v primeru z dolgoletnim pomladanskim deževjem se posebno ne je to baš nasprotno. Ljudje se zelo pritožujejo zaradi bolezni. Praviijo, da povsod razsega neko nagio prehlajenje, ki ni menda nič drugega kot influenza. Po nekaterih vaseh jih že polno leži in tudi smrtni slučaji so zaradi tega pogostejši.

Sedaj je nastopil muhasti april. Po tolikem času smo vendar dobili nekaj dežja, a vse premalo. Z vremensko spremembo se je spremenilo tudi lepo vreme, ki ga je zamenjala skoraj ponovna zima in mraz, tako da se je batl za sadno drevje.

Umrljivost za jetiko v Juljski Krajini

Iz uradnih statističnih podatkov o vrokih smrti za leto 1936 opoznamo, da je prišlo v letu 1936 v vsej Italiji 1648 smrtnih primerov na 100.000 prebivalcev, če upoštevamo samo nalezljive in podobne bolezni. Umrljivost v Juljski Benečiji znatno prekaša vsedravnno povprečje z 222,5 in je višja izmed vseh italijanskih provinc le še na Sardiniji, kjer znaša 255,1. Za Juljsko Benečijo, ki je torej v vsej Italiji na drugem mestu, pride na tretje mesto Tridentinska Benečija z 200,9. Najboljše se menda po teh statističnih zdravstvenih razmerah v Kalabriji, kjer pride na 100 tisoč prebivalcev samo 137,4 smrtnih primerov, in na Siciliji s 139,0. Med vsemi boleznimi je na prvem mestu jetika; vsedravnno povprečje znaša 87,2 smrtna

primera na 100.000 prebivalcev, nato priča influenza 24,8, dočim so ostale nalezljive bolezni zastopane v manjših številkah. Najvišja je številka za jetiko v Juljski Benečiji, kjer je skoraj še enkrat višja kot državno povprečje; znaša namreč 155,1, daleč pred drugimi provincami. Za Juljsko Benečijo pride na drugo mesto tridentinska Benečija s 140,8 in Sardinija s 135,5, nato sledje z večjimi številkami, kot je drž. povprečje, še Toscana s 102,2 in Ligurija s 100,5.

Pod državnim povprečjem pa je številka za influenco v Juljski Benečiji, kjer znaša samo 15,8, najvišja je namreč v Apuliji s 27,7 (na 100.000 prebivalcev).

Iz teh številk vidimo, da je tudi v Juljski Benečiji najhujša morilka našega naroda jetika.

TRIESTE

Pod tem naslovom je prinesel »Il Piccolo« dne 10. aprila t. l. občiren uvodni članek svojega glavnega urednika Rina Alessija. Članek je pisan z gotovim namenom, tj. da se odslikajo vse pestnistične misli ob priliki priključitve Avstrije Nemčiji. Tudi v našem listu smo prinesli z ozirom na zadnje dogodka hvalos poročila. Iz tega članka pa posnemamo značilne odstavke, da si bomo lahko ustvarili mnenje, kako presojajo položaj Trsta z ene strani meje.

»V zadnjem času je prišel Trst zopet v modo. O njem se govori v zvezi z dogodki in namigovanji internacionalne politike ne samo v ljubl. listih. Občutek prenovljenega zanimanja povzroča, da mnogi prisluskujejo njegovemu urjanju sva z različnimi upi, da bi merili udarce. Smrt? Življenje?«

Zdravniki, katerih mesto ni nikoli pohlvalo, tudi ne zaradi tega, ker ni občutilo svojega slabljenja, niso v soglasju ne zaradi diagnoze ne zaradi prognoze. Interesira jih njegov (od Trsta) zgodovinski značaj, njegova politična funkcija v edinstvenem evropskem delu, kjer se stikajo tri veliki italijanske kot sredozemska, slovanska kot sredozna in nemška kot severna.

»Novo stanje, ki je nastalo v Srednji Evropi, je rodilo dve hipotezi o bodočnosti mesta: ena je optimistična, kakor bi rekli, a druga pesimistična. Nekateri vidijo, da bo imel Trst mnogovrstne funkcije z ozirom na južne province Reicha. Nekateri pa, ki so pregledali v razcepah starih konkuren, predvidevajo nezadovolje. Objektivno je treba povedati, da ima Trst že svojo zasnova celo in da bo pričakovano bodočih razvojev občital svoj edinstveni položaj govoril, da bo zmagal sprejeti z isto silo tako slabo kakor dobro, zasedajoč se po svojih zgodovinskih izkušnjah, da ni dobro vse, kar se zdi tako in slabo vse, čemur lica pravijo.«

Alessi pravi dalje, da so po priključitvi prišlo zopet na dan stare naloge in stline hipoteze, razne čudne misli, strah in upanje ter da je vse to v čnem trenutku odstavil Mussolini s svojo jasno in sveto besedo: »Tudi v novem mednarodnem položaju bodo italski interesi zaščiteni z vsa skrbnostjo.«

Trst, hvalno in srečno mesto, cilj mnogih, je spomladaj 1915. poslato kot prvostolnica v italijansko armado »svojo mladino brez razlike na narodnost.«

»Njegovo Futuro je pisal I. 1913: Rim je z vojaki natočevilnih legij latiniziral svet, v Trstu je neka tisoča Italijanov aborirala v letu, a enega stotilec blizu stotilec Novice in Slovono. To je resnica, ki velja danes, kakor-ho veljala jutri. Velja tudi za pesimistično hipotezo zaradi katere je jasno namreč spekulacije. Anschluss ni upravit nobenega problema za Trst, ker italski problem je bil rešen z italijanskim omoženjem v bitki pri Vittorio Veneto.«

Drobiž

— Baue. — Pred dnevi je zgorlo 15.000 kv. m grmičevja in našnika.

— Gorica. — Ponovno je bil potrjen adv. Passoli, kateremu je pred kratkim časom potekla študentska poslovna doba.

— Kontovel. — Anton Stare, star 52 let, je padel pri kopanju na njeni v jano in si zlomil nogo.

— Reka. — Pred dnevi je umrl Josip Jelčič, drž. gozdar v pokou, star 75 let. Po rodu je bil v Tolmini. Služboval je v trnovskem gozdu in v Sl. Bistrici. Njegova žena je umrla točno pred enim letom. Vzgojil je 7 sinov in 1 hčerko. Sožalje!

— Reputabor. — S 15. oktobrom bodo otvorili tečaj za komuneške pomočnike. Polez šolske sobe bodo imeli na razpolago tudi laboratorij za praktične lekcije.

— Skoflje. — Z voza je padel 21letni Vesnaver G., ko je razkladal drva in si zlomil nogo. V bolnišnici bo ostal 7 tednov.

— Sožana. — Družina Šavli je dobila 700 lir nagrade za rojstvo dvočkov.

— Stanjel. — V nedeljo 3. aprila sta trčila dva avtomobila pri čemer je bil ranjen 27letni sofer Srečko Bertok.

— St. Peter pri Gorici. — Po treh mesecih trpljenja v hudi in mučni bolezni je umrl znani Stejan Gomišček strokovni mi-zarski delavec iz St. Petra pri Gorici, star šele 34 let. Sožalje!

— Trst. — Orožniki so prijeli Vladimira Licena iz Rihemberga, ki je obtožen, da je ranil karabinerja Melisa dne 27. marca, ko ga je ta odvedel v zapor zaradi kraje kolesa.

— Trst. — V marcu je bilo prodanih oz. kupljenih 69 inuov in skupno vsoto 8.200.325 lir. V mestu samem je bilo prodanih 12 hiš, ki so stale preko 6 milijonov lir. Ostalo odpade na liše in posestva v predmestjih.

— Trst. — Prečki je izdal naredbo, da morajo vsi lišni posestniki javiti sindikatu vse prazne lokale, ki jih oddajajo in najem. Prav tako morajo javiti, ko dobijo najemnika. Za prekršitev so predpisane občutne kazni.

— Pred sodiščem je bil opročen Vrtovec Marij, ker ni zakrivil nesreče z motorinim kolesom, pri kateri je bil težje ranjen Pahor Anton iz Stori.

— Trst. — Agencija Stefani javlja, da so prišli ljubljanski akademiki v Milano in si ozledali razne zanimivosti.

— Trst. — Pri razkladanju voza se je onesrečil 29letni Kri Volk.

— Trst. — Italijanski listi prinašajo poročila o umrlih in padlih vojaki v Abesiniji v času od 1. do 31. marca. V vojaških operacijah je padlo 7 častnikov, 3 podčastniki, 2 vojska in 1 črna sraka. V boju z urnostjo so bili ranjeni 1 častnik in 2 podčastnika. 1 črnosrajčnik se je zgrbil. Zaradi službe in bolezni je umrlo: 5 častnikov, 5 podčastnikov, 19 vojakov in 13 milicarjev. Karakteristično je, da sorazmerno nade več oficirjev kot vojakov. Od početka abesinske vojne pa do 31. III. 1938. je padlo v boju 1738 vojakov, za boleznijo pa je umrlo 2562. Skupna zuba znaša dosežaj 4300.

— Trst. — Pri delu v tovarni »Ivica« je prišlo delavcu Antonu Kidriču, staremu 29 let, nenadoma slabo. Prepeljali so ga v bolnišnico.

— Trst. — Neznane je pretepel Alojza Žerjela, starega 25 let, iz Gabrovice.

— Trst. — Na predlog ministrskega predsednika je bil senator Tolomei, znani strokovnjak v notranjstvenstvu nemških imen v Južnem Trstu, imenovan za grofa.

— Trst. — V marcu je bilo 140 porok (v feb. 103), rojenih je bilo 326 (v feb. 311), umrlo na 371 osebo (v feb. 297).

— Trst. — Trije Tržičani, ki so se borili na Francov strani in padli lani ob porazu pri Cuadalajari so bili odklovanji, iz poročila zvedo, da so dobili talijanska vojaška odklovanja.

— Trst. — Pred nek goštinjo pri Sv. M. Magdalena so našli nezavestnega 74 letnega Franca Gorjupa, težje ranjenega na glavi.

— Trst. — Stedeče mlekariče so bile kaznovane zaradi prodaje slabega mleka: Marija Koren (Podgora), Marija Peršič iz Berdobičev, Albina Perosa iz Kopra, Antonija Andrišič iz Herpelj, Antonija Vatovac iz Čežarijev, Stefanija Cunja iz Dekanov, Marija Koverlica iz Trsta, Kristina Španik iz Ricmani.

BIVŠIM ARSENALSKIM RADNICIMA

Na sastanku održanom dne 18 aprila 1938 u prostorijama društva »Istria« u Zagrebu, a nakon saslušanja referata užez odbora prihvaćen je ovaj apel za sve radnike arsenala bivše austro-ugarske mornarice u Puli i Tivtu:

— Svi bivši arsenalnski radnici u Puli i Tivtu umoljavaju se, da za sada ne poduzimaju pojedinačno nikakve korake u pitanju penzija, jer bi mogli stvati štetiti osobito zato, što se to pitanje približava svojem konačnom zadovoljivom rješenju.

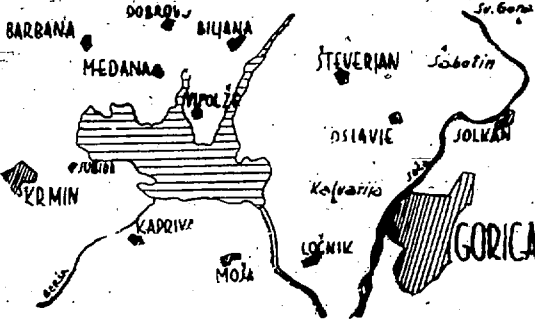
Za sve informacije neka se pojedinci obraćaju svojem udruženju emigranta u mestu III Odboru za penzije ars. radnika bivše austro-ugarske mornarice kod društva »Istria« u Zagrebu, Željarskeve 7.

Tko lično želi znati obavještenja, treba da priloži pismu marku za odgovor. — Odbor.

VIJENČANJE

Zagreb, 10 travnja 1938. — Danas se vijenčao G. Josip Gabrijevič, predsjednik nadzornog odbora društva »Istria« u Zagrebu, rodom iz Gradiska kod Pazina sa gospodinom Vladom Senčičem iz Prologa. Kumovali su gg. dr. Stjepan Mlinarič i dr. Mirko Svoboda. Čestitamo!

Močvirje Preval v Brdih bodo pretvorili v umetno jezero

Že mnogo let so proučavali način, kako bi odpravili močvirje Preval v Brdih. Toda zaradi pomanjkanja terena se je proučevanje zavleklo in nastopili so drugi važnejši momenti, ki so bili iz oziroma na položaj terena vredni, da se jih je vzelo v obzir.

Italija je posebno zadnja leta posvetila mnogo truda, da je osušila močvirja in s tem pridobila precej plodne zemlje. Po vsej Italiji so delali na tem, da se močvirja čim prej spremenijo v polja. Z veliko promaganjo so revalizirali Pontinska močvirja, močvirnate terene v Padski nižini, Toskani, rimski Kampaniji itd. S tem v zvezi je bila tudi žitna bitka: čimveč plodne zemlje, temveč žita in tem manjša odvisnost od inozemstva.

OSUŠEVANJE PREVALA SE NI OBNESLO

Prav tako so nameravali, da bi izsušili tudi močvirje Preval v Brdih.

Prevalska dolina se razteza na jugu Brd in meji na kopriško občino v smeri severo-zahod proti jugo-vzhodu. Obdana je okrog in okrog od gričev, kjer rudi Bricen tria izborna vino. Razteza se od grlica pri Gradšču do Subide pri Krminu, od gricev pri Ružičih in Blankiži, pa do dolin pri Cerovini in Dobrovini. Nadmorska višina je od 52 do 61 m. Gričevje, ki obdaja Preval, pa je visoko od 70 do 120 m. Obsežna dolina, v kateri se na strani proti Moši nahaja griček s cerkvico posvečeno sv. Marku, ima tri prirodne depresije: pri Ružičih, pri Subidi in pri Blankiži. Hudournik Berša, ki je sedaj reguliran in v katero ga prihaja Barbučina, teče po dolini in jo zapušča pri Ružičih ter se izliva v Idržo.

Ker se dolina nahaja skoro popolnoma v močvirnatem terenu, so že pred leti regulirali Beršo ter napravili nasipe in posebne kanale za odtok vode. To delo je izvršila goriska pokrajina. Toda vsa ta dela niso prinesla začelnega uspeha. Vsa predvidevanja o končni rešitvi tega vprašanja se so izjalovila, ker vse, kar je bilo storjenega služi sedaj komaj temu, da odtekanje vode v normalnem času. Toda se to le malo pomaga, ko pričnejo jesenska in spomladanska deževja.

NACRT ZA UMETNO JEZERO

Zaradi tega je prišlo vprašanje prevalskega močvirja zopet na dnevišnji red. — Treba je bilo uiti kak drug izhod. Inženirji goriske pokrajine so že dolgo časa studirali na tem, dokler ni padla ideja za umetno jezero. Po tem nacrtu bi se vse močvirje spremenilo s potrebnimi jezovi in nasipi v umetno jezero, ki bi prinašalo mnogovrstne koristi. Nacrti so sedaj v končni fazi po katerih bi se definitivno rešilo problem Prevala in bi seveda s tem odpravila vprašanje regulacije bližnjih hudournikov. Prav za prav ideja o ustvaritvi umetnega jezera je že nastala ob času, ko so izvajali regulativna dela na hudourniku Berši, ki so požrli mnogo denarja. Toda prvotna zamisel je bila precej optimistična ob listem času in šele sedaj, ko so se dela, ki so bila namenjena za kočno rešitev, pokazala za nezadostna, je morala priti v poštev kot radikalna, ker ni bilo našli druge rešitve. So z zamislilo so se bavile vse oblasti in jo tudi odobrile, tako da so sedaj nacrti že končani. Ničesar pa se še ne ve, koliko bodo ta dela prav za prav stala. Brez dvoma bodo stroški znašali več desetih milijonov litr, ki naj bi se v doglednem času izplačali. Problem odstranitve močvirja je pritegnil v sivol delokrog še številno drugih, za katere je bilo treba dolgega proučevanja njihove rešitve, kakor tudi kake koristi naj bi prinašali.

LETUŠICE ELEKTRICNE, NAMAKANJE VISKE FURLANSKE NIZINE.

Namreč z odpravo hudournikov, ki bi polnili umetno jezero in s tem nastalo drugo vprašanje: rešitev irgacije visoke furlanske nižine, ki bi prejemala vodo iz umetnega jezera, od koder bi vodili kanali za namakanje po furlanski nižini do Tera. S tem bi bilo rešeno vprašanje, ki po svoji važnosti presega omenjene regulacije. Po dolgih in naporih raziskovanjih terena na Prevalu so ugotovili, da bi omenjena rešitev bila popolnoma mogoča in zadovoljiva. Kakor pišejo italijanski časopisi bodo pri-

čeli delati umetno jezero in dela za namakanje že v tem mesecu.

Ta lepi kotiček v Brdih bi umetno jezero popolnoma spremenilo in mu dalo drugo fizionomijo. Na obali bi nastale mnoge vile Gorčanov, Tržičanov in drugih. Kraj bi postal pravo gorsko letovišče. Jezero, ki bi bilo obdano od vinorodnih gričev, cvetja in zelenja posebno spomnila. Ni treba povdariti, da bi se Brda popolnoma drugačno razvijala in da bi imela ob umetnega jezera mnoge koristi kot turistični kraj, posebno za furlansko nižino in goriško pokrajino.

Z napravo jezov bi bilo omogočeno tudi izkoriščanje vodne sile. Pri zatvorenih bodo napravili več elektrarn, ki bodo oskrbovale z električno energijo bližnje in daljne pokrajine.

OGROMNA DELA V NACRTU

Po nacrtih, ki se sedaj končnovljivo proučujejo, vsa dela bodo sledeča: vodo za umetno jezero bodo zajemali iz Soče in sicer bo za to potrebna izgraditev dolgega tunela pod Sabotinom, ki bi zajemal vodo na pripravnem kraju nekje med Salono in Plavnici, ta tunel se bo končal pod vasjo Snežatna, kanal in bazen pri Cerovem, jezi v Ružičih, Blankiži in pod Sv. Markom, podzemni kanal od Blankiže do Ločnika in električna centrala istotam. Poleg tega so predvidevana še druga manjša dela.

Umetno jezero bo imelo kakih 10 kvadratnih km površine. Od tega, kakor smo

že navedli, se nadejajo, da se bo turizem zelo razvil in da bodo tukaj nastali številni hoteli. Napravili bodo mnoga kopališča, helioterapevtske kolonije za otroke itd. Posebno pa se bodo razvili vsi vodni športi. S tem jezerom bodo preprečene vse škode ki jih nanaša hudournik Berša, ki uničuje pokrajino z nenadnimi poplavanji. S tem bo tudi rešen problem pitne vode za Furlanijo, ki trpi na pomanjkanju vode. Obetajo si, da bo za nekaj let rešen tudi problem lokalne brezposelnosti, kajti pri delih bo za par let zaposlenih nekaj tisoč delavcev z Goriškega in Furlanijske. Iz jezera bodo speljali dva kanala za namakanje, ki bosta mnogo pripomogla za povzdigo poljedeljstva v suhlih predelih Furlanije. Da bodo zadržali vodo v umetnem jezeru bodo zgradili na omenjenih treh krajih velike jezove visoke preko 25 m, preko katerih bo vodila široka in lepa cesta. Kraj, ki bodo imeli največ dobička od teh del bodo Ločnik, Moša, Kopriva in Krmin, posebno pa vasi, ki bodo v neposredni bližini jezera samega.

ŽE V RIMSKIH CASIH SO BILA BRDA ZNAMENITA

Da so Brda lepa in privlačna o tem ne bomo posebe govorili, Italijanski listi citirajo pri tem Marka Avrelia, rimskega cesarja iz 3. stoletja po Kr., ki je izbral Brda za svoj lov. Kraj mu je zelo ugajal, ko je prišel delat mase kraje in je slišal govoriti o Brdih. Ustavil se je na obrobkih pri Koprivi, do kjer ho sedaj segalo jezero.

Po drugih vesteh pa smo zvedeli, da niso popolnoma zadovoljni z deli za dograditev elektricne centrala pri Desklah in so zadelo ob neprimernem terenu, zaradi česar je menda nekoga izvršitev prvotnega nacrtu in radi tega so morali dela usmeriti drugam.

Pod jezero bi prišlo 76 hiš, katere bi morali seveda odstraniti in tudi precej njih in nižje ležeči vinogradi. Računa se da bo jezero globoko največ do 30 m.

Ko so kopali temelje za jez pravijo, da so našli plin metan, ki je uhajal iz zemlje. Nadaljna raziskovanja so dala slutiti, da se tega plina nahaja večja množina v zemlji, ki bi prišel eventualno v poštev za izdelavo petroleja in bencina, kar bi potem spremenilo prvotni nacrt. V bližini Koprive so napravili z velikimi sredstvi 6 globokih luknj (sond) in zemljo, ki so jo izvrtali, so poslali v Benetke na pregled. Luknje so zopet zasuli, ker je iz njih uhajal plin, ki se je tudi ob priliki vnel z velikim plamenom in eksplozijo.

TRST POSLIJE AUSCHLUSSA

Iza Anschlusa došlo so vse judanske lake u nov položaj. Postajala se problem kakav će smjer zauzeti dosadnji austrijski izvoz i uvoz — hoće li ići preko Jadrana ili preko sjevernih njemačkih luka. Taj problem se javlja momentalno s narastućim obzirom na jednu luku: — Trst. Na to temu razvijaju se ovih dana kombinacije, koje su interesantne. Ne radi se samo o privredno-saobraćajnom pitanju. To je sve mutirano jednim velikim međunarodnim događajem, pa ima u tome svoj početak a ima i će, možda, i takve reperkusije. Trst je bilo izlazna luka za Austriju, za njzinu trgovinu sa svijetom i iz svijeta, za tranzit preko Austrije iz ostalog Podunavlja, i u tome je bila glavna strana funkcije Trsta. Sto će biti sada? Hoće li Trst ostati i dalje za teritoriju bivše Austrije ono što je bio li se ispasti iz tog sistema time što će nova Njemačka reorientirati austrijsku trgovinu na Hamburg?

Poznatu je, da je i za postojanje Austrije to bio problem. Trst je godinama strebao od atraktivne snage Hamburga i od konkurencije, koju je razvijao Hamburg čak i u dalokom Podunavlju. Godinama se razvijala oštra bitka tarifa između Hamburga i Trsta, između njemačkih i talijanskih željeznica i rezultat toga su bili upravo minimalni tarifski stavovi za prevoz robe iz Austrije na talijanske željeznice i niski carini za robu prema Trstu. Trst je pobijedio svojom blizinom Austriji i tim temeljito obronim tarifama.

A i politički moment igrao je uvijek veliku ulogu. U doba Schöber-Carusiovog plana o carinskoj uniji između Austrije i Njemačke vidjelo se koliko je ulogu igrala sudbina Trsta u stavu Italije prema tom planu. A kasnije, u doba krize u odnosima između Austrije i Njemačke, kad je Italija stala na stranu Austrije, vidjelo se koliko je na talijanski način bio na Trst. Sad je politički moment bio tako velik, da je Trst postao nezastupit pred političkom stvarnošću, koju je Italija morala primiti, ali već u prvot fazi poslije tog događaja javlja se, eto, i taj problem Trsta ponovno.

Trščani su se ozbiljno pobojali, da njihovo-luci prijeli umiranje i da je sad došlo moment da ih Hamburg definitivno zatucne. Odatle su u međusudbodu štampa došlo vijesti, da prestanak Rimskih protokola, koje je Njemačka otkazala, kao što je otkazala i neke druge ugovora s Austrijom, znači ukidanje svih pogodnosti za izvoz i uvoz austrij-

ske robe preko Trsta. Tim povodom zabrinuli Trščani uputili su svoje predstavnike u Rim Mussoliniju, da se na najkompetentnijem mjestu informiraju o sudbini Trsta. Tim poslati dan je velik značaj u talijanskoj štampi. Mussolini je srečno izjavio, da će i za ovu novu internacionalnu situaciju interesi Trsta biti zaštićeni od fašističke vlade. Mussolini je tim povodom obećao, da će skorih dana posjetiti Trst i tam se posjetu pridatle veliko značenje upravo s obzirom na novu situaciju i problem Trsta.

Ipak, do sada se ne zna, u kojem će smislu i na koji način u novoj situaciji biti replirano to pitanje. Hoće li Hitler doista iz političkih obzira prema Italiji iz svog totalitarnog ekonomskog plana isključiti saobraćajnu stranu Austrije i ostaviti je dalje Trščan? Ili će onaj plan na nešto novo, na što će bio bilo njeno Austrije? Prema nekim informacijama u "United Press", "Daily Herald" i "Preger Presse": Italija je već sama odlučila, da ukine austrijsku slobodnu luku u Trstu i tarifске pogodnosti za Austriju i da traži druge mogućnosti. Koje su te mogućnosti, ne zna se.

Jedan francuski list uputio se ipak u kombinacije, koje mogu biti i neosnovane, ali nisu zainteresirane i sasvim nemoguće. "La Republique" piše:

Stičkivi bi bili izgledi za uspjeh jednog plana o Podunavju sazdani bez Njemačke. Za osnomo da Njemačka raspolaze moćnim sredstvima privrednog prilika na podunavsko narode, pošto je ona glavno tržište za njihovo agrarno proizvodje i stoku. Ali mi vjerujemo da bi njen autoritet opao kad bi Italija pokušala da opet izgradi jedan sistem, sličan sistemu Rimskih protokola, pomoću svoj utjecaj pređu jagostuku i za njenjuđu Austriju Privrednom Malom anjem i razmatranje, prilagodjavajuću ga današnjim okolnostima, čehoslovački predlog koji se zalagao za uskladjivanjem privrednih odnosa između zemalja Rimskog trougla i Malo antante. Mussoliniju so pruža značajna prilika da spasi Trst i Rijeku od mračne budućnosti koja ih očekuje. Mađzari, Rumunji i Jugoslovci primili bi raširenih ruku i lakav predlog Italije, narodu kod bi on našao na simpatije u Parizu i Londonu, što im se svakako desilo. Mussolini je objavio, taj grad, koji strabuje od teške krize. To bi bila odlična prilika i idealno mjesto, na koje bi moglo iznijeti predlog o novoj orga-

nizaciji Podunavlja. Nažalost, takav predlog može imati uspjeha samo ako sporazum veže London, Pariz i Rim, jer su za njegovo ostvarenje potrebna velika sredstva.

Prema nekim engleskim informacijama u Rimu se međutim pomišlja, da bi se s Njemačkom glode Trsta moglo sporazumiti možda i tako povoljno, da bi i promet južne Njemačke, a ne samo bivše Austrije isao na Trst. To je u znaku apsolutnog optimizma. Ali prema rimskim pesimističkim slutnjama mogla bi Njemačka da čak uzna Italiji i mađzarsku robu i daje spretnim manevrom dirigira na Hamburg...

Službeno se Italija još nikako precizno ne izražava. Sve je do sada ostalo na izjavi Mussolinija predstavniciima Trsta i na jednoj oštroj kurzivnoj bilješci u "Giornale d'Italia", u kojoj se odbijaju kao fantastične sve verzije i sve kombinacije u vezi s Trstom, s napomenom, da je to briga Mussolinijeva i da će on donijeti svoja rješenja. To čeka Trst, a bit će od interesa i za ostali svijet, narodu za one, koji mogu da u bilo kojem smislu osjete odraz i posljedice nove situacije Trsta.

Trst. — Že precej časa raziskujemo prostor, kjer je bilo rimsko zlatišče. Teater je bil precej obsežen in je deloma še dobro ohranjen

Trst. — Umrlj so: Feriolla Cir 52 let. Lilič od Fritsch Marija 87. Cesar Jakob 81. Majcen por. Vata Marija 38. Čok nor. Danjuel Elizabeta 71. Battič Ivan 31. Kovac Ivan 74. Cermelj Josip 50. Uplašnik Romana 7. Leban Angela 64. Goštica vd. Zidaršič Margareta 77. Kante vd. Habovič Eliza 76. Furlan Josip 23. Zajred Bruno 3. Krapež por. Stuk Marija 67. Grauner Anton 63. Galdina Mihael 52. Blažiča Franc 59. Pahor Franc 55. Požar Jakob 72. Dougan Ana 45. Rožar vd. Mikolavčič Katarina 74. Tunin Anton 72. Kranec Karl 67. Sabadin vd. Martičič Karolina 76. Raunovič por. Beska Margareta 56. Vrli por. Lossarini Josipina 69. Furlan Vincenc 71. Koren Karl 43. Trobec Ivana 5. Košuta Flavij 10.

Rudnik v Kosezah pri Ilirski Bistrici nameravajo št. to pomlad obnoviti. Celih 20 let je delo v njem počivalo. Sedaj nameravajo nadaljevati z njim v večjem obsegu. Kakor zatrjujejo, bo zapuslenih v rudniku okrog 560 ljudi. Pravijo tudi, da bo za rudnik zgrajena posebna električna centrala.

Motorni vlaki bodo s 1. majem pričeli voziti tudi na progah Trst—Reka in Trst—Postojna. Pravijo, da bodo vozili neprogi proti Reki s prav veliko brziho po 90 km na uro, tako da bi trajala vožnja iz Trsta na Reko komaj 75 minut.

V bovskih gorah so obmejni miličniki pred dnevi prijeli Italijana Deziderija Cavallija, ki je imenda nameraval zbežati čez mejo. Odvedli so ga v Bovce in izročili tankjšim karabinjerjem.

Goriški pokrajinski korporacijski svet je na svoji seji v sredo obravnal poleg drugih tekočih zadev tudi vprašanje mesečnih moke za peko. Sklenili je, da mora biti v smislu običaj dolobh prinesenih čisti pšenični moki ali 10% korizne moke ali po 5% moke iz manjvrstnih vrst žita odnosno stročnic in po 5% krompirjeve moke.

Cesta Rupa—Jelsane—St. Peter—Postojna bodo letos popravili in močno izravnali. Odpravljeno bodo skoraj vsi večji ovinki. Čeprav bo treba izkopati dolge zaseke v hrib. Cesta bo asfaltirana.

Po Krasu kmečki posestniki še zmerom zelo trebiljo že zdaleka preretke zozgobe. Lica ima sedaj svojo ceno in kmci gabi denar. Okolica Vodice je že vsa gola in pusta. Vsi vedo in se zavedajo, da si s tem sami sebi delajo škodo, ker le malo ljudi zasadi svoje izseke z mladikami. Kmetje menijo, da bi jim bilo treba dati večje davčne olatšave in omogočiti, da bi na kak drug način zbrali potrebna sredstva za amortizacijo svojih dolgov. Na drugi strani pa se pojavlja zahteva, naj bi se sečinja s posebnimi ukrepi čim bolj omejila.

V Juljski Kraljev je bilo v času od 1. Julija 1906 do 30. Junija 1907 obdelanega 196.81 kub. metrov melnega in 93.540 kub. metrov drvega lesa. Tako je značala celotna produkcija obdelanega lesa 283.720 k. metra. Nadalje so v deželi pripravili 1.911.700 st. drv in 181.550 st. oglja.

Ljudsko glasanje. V februarju je bilo v vsej Juljski Kraljini rojenih 1729 ljudi, umrlo jih je 1291, priselilo se jih je 3809, odselilo na 2242. Prirastek prebivalstva je znašal 1305. Zanimivo je, da je v glavni umrlih dežele znašal za prirastek 945, v ostalih krajih pa je 360 št. Naravnii prirastek, ki se pada iz razlike rojstnih in smrtnih primerov, pa je znašal za mesta komaj 65, za ostale kraje vr dežel pa 373 ljudi. Čeprav štejejo glavna pokrajinska mesta skupno (okrog 400.000) je za nekaj desetitisoč prebivalcev manj od ostalih krajev (približno 400.000) v deželi

MATE BOLOTA:

NASMIJANI MRČANCI

Zidarić-Linorez: ISTARSKI PASTIR SVIRA

Svako selo na zemljinoj kugli ima svoju posebnu fizionomiju, a istarska sela se u tome posebno ističu. Kome od onih koji poznaju Istru nije upalo u oči, kako su na primjer naši seljaci, — ili su njihova djeca, makar školovana, koju bolje poznaju, — su sela na Buzošćini, neki svjetloplavi, istinski blagi, — kromni ljudi, mirni i radni. Ili ljudi iz nekih krajeva na Zunišćini: realni, poučeni, odmjereni, konstruktivni. Ili ljudi iz nekih krajeva »priko drage«, razumije se drage od Lina, otvoreni, gostoljubivi, iskreno oduševljeni za nešto. Zar Vam se nije nikad dogodilo da nabasate tako u neko istarsko selo, da se zaustavite u ljetni sučani snih dan na dnu stepenica od »baladura«, da zatražite vode, pa da vas domaćin ili domaćica pozovu u kuću, donesu bukaletu vina iz konobe, narežu domaćega pršuta, a nikad prije vas ni vidjeli nisu. Po čemu su vas poznali da ste njihovi, da im u kuću unosite samo dobro, kad vas prije nisu nikad vidjeli. Ni po čemu osobitome; osim po onome po čemu je i Alijoša Karazamazov znao da njegov brat Mitienko nije kriv: »Ako sve laže, Mitienko lice nikad ne laže.«

Istina meni se ne događaje i drukčije stvari. Dodajem tako jednoga dana u strom krožetu u opancima svojoj kuni i prijateljici iz djetinjstva koja mi se nije nadala, a ona vidjevši moje prajšljive opanke i već pocrnjele bijele čarape i običan prut u ruci, bičiste od drinka, koje sam baš malo prije bio ekresao putem, reče malo mojoj filioč: »Hodi, sći moja, strini neka ti da deset centezimi za mega čovika«. Ali moja kuma niče mi tada bila vidjela lice, stala je na vrhu stepenica, i sudila je samo po uprljanim odijelu i bičistu.

Posebni su tipovi ljudi iz tih istarskih sela, pak su tako osobito upadljivi tipovi mrčanski. To su ljudi sa dobre crvene zemlje, plodne i čiste, bez kamena, tipovi srednje imućnih seljaka, ob Bog bi znao otkuda njima ona vječita, iskrena, neposredna nasimijanost. Od samoga oblića sigurno ne. Jer ako su srednje imućni seljaci nasimijani, oni svojim siromašni su još više. Bio tako jedan Mrčanec, siromašan, tanak, tucak, sljednji za cestu, a kad sam mu prisao, on je u deset minuta izbacio dvadeset smiješnih rečenica, ironizirajući i sebe i svoj život i kamen koji je tukao. Onako sam, uz cestu, u po drage, sa mirnim pogledom na sumovite obronke okd sebe, zanesen mirnom situacijom istarske niške lince, cestom loša se viugala na drugoj strani i čnom Budavske drage ispod sebe; pod svjetlim, vedrim, uzarenim južnim nebom, najstari Mrčanec se osjećao nekako čudno svoj, slobodan i nevezan i razgovarajući s njim ja sam pomišljao da je Isusova družina apostola pod jednako uzarenim južnim vedrim nebom morala biti sastavljena baš iz takovih ljudi, kakav je taj mršavi mrčanski starac, što tuca na cesti kamen. Pravo takav je i onaj Istranin, Rovec, iz Juršići, stari poluslijepi radnik, koji živi sada u Bogovičina kod Maslinske, sa svojom sedamdesetgodišnjom

staricom i koji me je jednoga dana pozvao k sebi, da vidim da li je zaboravio da svira u mijeh, ali pozvao me je pod strogim uvjetom: »da mu se ne pačam u ženu«.

Ova životna radost, koja dolazi do izražaja u humoru, u ironiji, u »peticivanju medalja« drugima je posebna odlika Mrčanaca. Tako je na primjer, pokojni učitelj mrčanski, Deprato (umro u Trstu maja 1918), bio taj koji je formalno izmislio ili mene ili nekog mog dvojnika Matu Balotu. Mate Balota je bio sad junak njegovih duhovitih felitona, uz Frauu Fraku, koji su izlazili u »Hrvatskom Listu« u Puli, negdje 1916, sad njegov pseudonim. A taj Mate Balota mrčanskog učitelja »Deprata« je bio, jedan poseban švejkovski tip, mnogo prije Švejka, nasimijan istarski seljak, koji postaje smiješan u uniformi austrijskog kavaleriste. Feliton Deprato »S barba Maton po Riki oko-olntorno« je ne samo dobra književna stvar nego i prvi pokušaj obrade istarskog čovjeka sa humorističke strane. Kad sam pri kraju 1917 došao u uredništvo »Hrvatskog Lista« i obnovio čakavske rubrike, prvo sam pisao Depratu koji je bio u Trstu i molio ga da pošalje svoje priloge. Nisam dobio njegov odgovor. Kasnije sam doznao da je ležao teško bolestan (sušica), i četiri mjeseca poslije toga bio je već mrtav. Ne dočekavši odgovor od njega, počeo sam, uz ostale šifre kojima sam se služio, da pišem u listu od 5 januara 1918 dalje i pod šifrom Mate Balota. Deprato nije na to reagirao, ali poslije tri mjeseca kad su dopisali Mate Balote postajali sve radikalniji, on je uputio ispravak, da u listu piše neki »kampijun« pod imenom Mate Balote onako kako on ne misli. Tad je Deprato već bio na samrti a još ga uvijek nije napuštao humor.

A kakav »kampijun« radosti, smijela i humora je bio tek pokojni učitelj Mate Crlenica. Uzimajući život sa njegove smiješne i vesele strane, on je sav bio u pjesmi i smijehu. Sjećam se jednog valturnskog sajma (»samanje«) 15 augusta 1923, kad su došle roženice iz Mrčane, i kad smo znan Usip i ja plesali na otvorenom pred crkvom. Uvečer došli su advokat Kirac i Mate Crlenica i zapjevali na tanko i debelo kako se rijetko čuje. Već je bio bolestan (gri) i načel, kad je Mate Crlenica govorio: »Da mi ki udrije grkljan, ja bin bija lek kako lastavica.«

Mrčanci su svojom pjesmom i roženicama oživljavali sve svadbe i sve »samanje« čitave južne Istre. Oni su izmišljali stihove i stvarali melodije. Čuven je bio svirač i pjevač koji nije bio pod drugim imenom poznat nego kao »stari Bog«. Satirična pjesma »Oj vi

ljudi, oj vi žene«, potiče od njega: Oj vi ljudi, oj vi žene, Aj tuntu tanananaj Poslušajte starca mene, Aj tuntu tanananaj i nevistu spokraj mene. Onu dotu ča je donila Sve zašla i zapila: Jenu škrinju od orihia Punu laži, punu smihia U njoj jesu dva priklieta puna jesu mišljeg dreka Aj tuntu tanananaj!

A poslije »starih Boga« glasoviti par je bio Pikutar i Pistilić. Stari Pikutar (po imenu Blažina) je sigurno najbolji stručnjak ne samo u izradi nego i u svirci roženica, u stvaranju melodija i u njihovom izvođenju. A taj sedamdesetgodišnji laki crveni starac, koji svira još danas onako divno je također jedan od onih vječito nasimijanih Mrčanaca. On mi je sam pričao, da je na pitanje zašto ne ide u crkvu odgovorio: da ne ide zato što je dobar čovjek i ne mora da Boga podničuje. Ali u njegovom mrčanskom govoru to izgleda mnogo jače: »Niman potrebe da se tiškan Bogu u... nekamo.«

A kakav je bio Pistilić pokazuje pismo, koje mi je u zadnjem broju »Istre« uputio jedan Mrčanec njegovoga roda. To je pismo izazvalo i cijelo ovo moje pričanje. Taj moj Mrčanec me stroku ismijava, kako sam mogao istoga dana biti na zabavi Istrana i u Beogradu i u Subotici i kako mi je Bog dobro dao. — rekao bi recimo: Sine Bančić, — što mogu tako da idem od zabave do zabave. Očigledno je to mrčanska zavist, jer oni ne mogu doznati da se na zabavi vidi i čuje i netko tko nije Mrčanec. Pa, zar nije tako zrnane Usip.

Ali pismo Mrčanca P. je mnogo interesantnije. Onih dvadeset redaka zadnjih toga pisma sadrže toliko nasimijanosti, radosti, oštrog opažanja, dara opisivanja, poezije i melodioznosti, da je rijetko kad na tako malom prostoru u »Istri« štampano toliko ljepote. A zar nije duhovit i melodiozan onaj kraj pisma, u kome javlja, da će za drugo lito gledati: da se po vrinemu malo bolje armān, da u Zagreb s kurajon doklempesān, pa da s mojin Usipon pod roženicu zakantān.

Tako je moj Mrčanec ušao u literaturu sa mnogo više »kuraja« nego što ga je imao, kad je ulazio u moju barku isto onako oprezno kao da se penje na bjesnog tovara i kad je aludirajući na barku, govorio mome sinu: »Drž, mali, toga tovara za usi, da mi se ne znakne.«

Mrčanec P. recimo Pistilić, nije nikakav školovani književnik. To je obi-

čan Mrčanec koji voli da pjeva i da se u društvu razveseli, a koji govori još ljepše nego što piše, jer on piše jako malo. U govoru baš i dolazi do izražaja ta mrčanska nasimijanost i duhovitost. Kad Mrčanci govore, oni govore uvijek nasimijano, pjevajući i podrugujući se u isto vrijeme.

Mrčanci još uvijek rade zemlju, ostaju seljaci. Njihove njive su na visoravni odakle pucaju široki vidici na sve strane. Sa istoka i sjevera je sumovita draga, sa zapada i juga dobra crvena zemlja. U dragi svakoga proljeća pupa jase, djeca svlače svirale od njegove kore, kad nose »marendu« oračima na njive. Zemlja rodi i daje osjećaj stabilnosti. Nasimijani Mrčanci su prema novome skeptični i suzdržljivi. Žene u sred sela nose suknene modrne. I ako je Mrčana danas na raskršću dvaju automobilskih puteva, autobusi prolaze kroz nju ostavljajući samo prašinu i miris benzina za sobom. Proletni povjećarac brzo odnosi taj dim i taj miris i vraća selu miris zemlje i šume.

Oj Mrčano, lipo si oprana Lipotica bila golubica...

IGO GRUĐEN

SPOMIN NA STARO MATER

Od stare matere po njeni smrti preša u naš dom je starodavna škrinja: na nji so nagejni temno razprti, v kovanju vsi kot z žalostjo zastrti, a solnčnih dni mladosti me spominja.

O Sveti Križ o okolici tržaški, v njem hiša stare matere ponosna: po brezu pncjo se zidovi vaški, na vrhu se odprje hribi kraški, mornarijem vidni skzi jutra rosna.

Zdaj mrtva je Terezija Košuta, a jaz lo gledam sklonjeno naš škrinjoo: pred praznikom žičer nad njo zasnutaa, a komaj mine noč napol prečutaa, šumenje svile spremlja nje stopinje.

V procesiji z molitvami in petjem brez diha je Terezija Košuta: za sliko gre z Brezmadežnim spočetjem, vsa vas posuta z zabljenjem in v cvetjem, na prsinh v križ je speta njena ruta.

Ko pa sedli v noč pri medli luči hčere in zetje so o Svetem Petru, hitela v klet je polnit prazni buči, pred njo sem jaz s svetilko šel in ključii, ves svet se zdel mi je kot dreveje v vetru.

O Sveti Križ ti sen mladosti moje, ki dat polet si v dalje mi broekrajne: zavzet poslušat sem z obale trome, in ko da skozme širna zemlja poje, v šumenju morja čul sem njen tajne.

Vsega sem žejen pil iz čas radosti, brezmujen bil, ko da me svet objemlje: zvenele v jantrih so daljni skrivnosti, odveval sem jim s pesmijo mladosti in s tino žalostjo slovenske zemlje.

Zdaj mrtva je Terezija Košuta, z njo legle v grob so davne mladane: s kamenjem moja pota so nasuta v življenju bežnem brez srca in čuta, ki človek vero je izgubil vanje, a v moji pesmi njena je beseda

kot klic iz groba nad zemljo nesrečno, in v hčerki moji topli sji pogleda od nje se brez miru naprej razpredda, iz roda v rod njen duh živel bo večno.

SIMONU GREGORČIČU

Težak je čas, teko v njem ure usodne, na vseh mejah se sova nam ograša; vihar razsul je v prah domovja naša, izrul nas in razkropil z zemlje rodine: zblaznel je svet in človek v krvi do kolena potopil vanjo je svoj zadnji, svetli sen.

Oteli nismo čolna si v viharju, brez zvezde narod je izgubil pravec; spomin imamo mate kot v oltarju, Gregorčič Simon, naš goriški slavec: ob morju in ob Soči ljubljeno zemljo samam škropili s tvojo srčno smo krvjo

Najbolji otočno pel si med Slovenci o vsem, kar žalostnega je na svetu: o ujetem ptiču, izgubljenem cvetu, o vdovi tožni — in v predsmrtni senici, kako pri svetem boš Lovrenču z dedi spal, usedo zdanjo narodu prerokoval.

Povsed si gledal je človeka v bedi, odpiral mu srce, solze otiral: živel je lažje in lažje umiral, kdor se očistil v tvoji je besedi. A ko si stal nad breznom upov in prevar, zavzdihnil si: Človeka ustvariti nikar!

Zdaj trdno spiš v planinskem raju Krna, moža te je utrudila težka hoja; čez nas zaplala je nevihta črna, zlovest postala je prerokba tvoja: ob Soči zemlja je en sam brezmujen grob, naš sen je padel vanj kot obstreljen golob.

Moj duh zblaznel je od krvi človeka: iz blodnih sanj nad narodi — privide, lobanj človeških gleda piramide, ki spomeniki blaznega so veka. Ob njih stoji človeka v pesmi nam ponnik, sosedom njenim vsem — slovenske semlje krič.

Čermak: SELJAK IZ JUŽNE ISTRE

Dr. MIJO MIRKOVIĆ:

MATE VLAČIĆ

Matthias Flacius Illyricus

Iz pregovora knjizi »Flacius« od dra Mije Mirkovića objavljujemo sljedeće:

Pisati o Matiji Vlačiću, koji je ušao u historiju razvitka zapadnoevropske kulture, kao jedina od najznačajnijih kulturnih ličnosti 16 vijeka, pod imenom Matthias Flacius Illyricus, pisati o njemu danas, sa perspektive četrdesetogodišnje vremenske udaljenosti, kada međunarodna srednjoevropska konstelacija nije ništa povoljnija od one, koja je postojala poslije Muihača, i kada ima međunarodni val protureformacije političke, socijalne i kulturne, veću udarnu snagu nego u Vlačićevu vrijeme, otkrivajući prizore Vlačićeve dramatične borbe za nezavisnost duha i slobodu ljudske misli, koja je isto tako potisnuta, pritisnuta i ugrožena u našim danima kao i prije četriri vijeka, približavati Vlačićevu ličnost našem vremenu i našoj problematiki, pisati o njemu kod nas, — jer tudji svijet, Nijemci, Francuzi, Talijani, pišu o njemu već nekoliko stotina godina, — znači za nas upoznavati jedan veliki, čist i pozitivan karakter, koji je naš, znači upoznavati misli, probleme i situacije, koje su nam u svu vremensku i geografsku udaljenost bliske i intimne, znači priznati Vlačića za svoga.

U doba reformacije mnogo je Istrana Hrvata otišlo u Njemačku, ali su tamo išli ili da bi se školovali, kao Grbac (Matthias Garbitus Illyricus), ili da bi u krilu reformacije radili neki koristan posao, prevodili bibliju, protestantske knjige i spise, bili korektori u tiskarama, koje su te knjige tiskale, kao Stipan Konzul, Matija Pomazanić, Cvečić i drugi. Vlačić nije bio jedan od tih. On je otišao u Njemačku po savjetu svoga ujaka, franjevačkog provincijala u Mlecima, da nadje pravu vjeru, onu staru prvu kršćansku vjeru, koju je sada, u reformaciji, po mišljenju provincijala Lupetina, bio obnovio Luther. Za Vlačića je izvan svake sumnje da je ušao u reformaciju ne radi posla, da je ušao u reformaciju ne u vjeru i u jezu. Kad je otišao za uvijek iz Istre u Njemačku, Vlačiću je bilo devetnaest godina.

Od svih Hrvata i Slovenaca koji su prišli reformaciji i živjeli neko vrijeme u Njemačkoj, Vlačić se odvajao još po nečemu. Svi su oni više ili manje bili u ekonomskoj zavisnosti i u subalternom položaju prema njemačkim feudalnim gospodarima. Vlačić nije slušao nikoga, nego glas svoje savjesti i svoga uvjerenja. On se nije zadovoljio sa time da bude jedan organ za propagandu reformacije među Slavenima, on je reformaciju hteo da razumije, da joj da sadržaj, da je vodi. Nigdje se Vlačić ne javlja kao izvršilac tudjih naredaba i uputstava. Nigdje se on ne savija, nigdje zbog mjesta, karijere i udobnosti života, ne zrtvuje svoje uvjerenje. To je nesalomljivo breme za istinu do kraja, koji svatko tražićno, ali se bori još u času svoga umiranja.

U toku cijele svoje borbe, Vlačić bez prestanka radi. On je jedan od najplodnijih pisaca u historiji njegove značajne velike, promišljene, duboke i talijantske sveške u zapadno evropskim bibliotekama još su i danas izvor mislone spoznaje je zapadnoevropskoga svijeta. Prijatelji i neprijatelji smatraju njegov rad još uvijek »ortjaskim« i »gigantskim«. Savremenici naši danas iz najnaprednijih krugova katoličke crkve, protiv koje se je Vlačić cijeloga života borio, nalaze veličinu i velikopoteznost u Vlačićevim radovima. Sa protestantske i sa katoličke strane Vlačićevi spisi su neprestano predmet ozbiljnih i temeljitih proučavanja, katolički kulturni svijet smatra da »Vlačićevo ime znači čitav jedan program«.

Na zapadu nema danas pisane historije 16 vijeka, a da se u njoj ne spominje Vlačićovo ime. Njegovo djelo je dragocjen prilog misaonju borbi zapada, njegov karakter je između najsvjetlija u čitavom tome vijeku. Vlačić nije bio duhovit, miran ironizator kova Erazma Rotterdamskog. On je bio sav u neprestanom nizu stavova »za« ili »protiv«. On se toliko bio udubio u pise i učitelje crkvene prvih vijekova kršćanstva, da bez prekida piše u njihovom duhu i tonu, da proživljava cijelim svojim bićem ono što radi i za što se bori, i da je duboko potresen svakim događajem, sukobom ili nesporazumom, koji se javljaju na liniji njegove borbe.

Ta tvrdoglavost, beskompromisnost i žestina, kao posljedica potresnog unutrašnjeg proživljavanja, koja dolazi od izražaja u njegovim spisima, je uzrok da je kod nas Vlačić tako malo poznat. Jer o njemu se ne može pisati neutralno, suhoparno, analitički. Kao i prije četiri stoljeća, Vlačića se može voljeti ili odbijati. On stalno poziva da se bude ili sa njime ili protiv njega, da se pregleđa njegova životna borba i njegov književni rad i da se sve to primi ili odbaci.

MATHIAS FLACIUS ILLYRICUS Germanus civis inter omnia scribens Extrahit nobis Ilyria ILLYRICUS. Ine nobis ostendit excolit Bibliothecas, In hunc in hunc impie Papa, hunc

Vlačić nije radio kod nas, on je svoj muzevan život proveo u glavnome u gradovima srednje i zapadne Njemačke. Njegovi pristalice, pristalice »flacijanističke« stranke, u reformaciji su bili Nijemci, ponajviše iz Thüringena. Poradi toga se i njegov rad mora ocjenjivati u sklopu cjelokupnog tadašnjeg reformatorskog pokreta u Njemačkoj. Iako je Vlačić bio Hrvat i sva njegova djela nose uz latinizirano prezime Flacius i nadimak Illyricus, koji je sam sebi dao, Vlačić vodi borbu u prvom redu u njemačkim redovima. Svoju životnu snagu on je utrošio na liniji borbe za napredak opće ljudske kulture, ali u prvom redu njemačke kulture. Ima mjesta u njegovim djelima gdje on i sebe ubraja među Nijemce i gdje, govoreći o Nijemcima, govori u prvom licu množine. Drukčić to i nije moglo biti. Uza sve to, njegovo porijeklo je jedna od stalnih zaprijetka, ono koži njegovu akciju, ono je povod neprekidnog sumnjiceanja i omalovažavanja.

S toga je Vlačića i teško ukopčati u hrvatsku reformaciju. Gdjejed može on naglasiti ilirizam, i za nj to znači isto što i slavenstvo, »ilirski jezik« je njemu jedan od četiri glavna svjetska jezika (uz latinski, grčki i njemački), srce njega vuče stalno na jug među svoje, velik dio života provodi u Regensburgu, odakle mu je najlakši dođor sa jugom, s teustantskoj osnovi u Regensburgu ili Colovu (Klagenfurt) za Hrvate i Slovence, ali niti dobija dozvolu od gradova, niti posebne pomoći. Zbog svojih načelnih pogleda, radi svoje borbe i uvjerenja, on je od njemačkih feudalaca, koji drže u rukama akciju, za prevodjenje knjige na hrvatski i slovenski, držan daleko od ovoga pokreta, koji su opet feudalci uzeli olako i površno, ne osjećajući da bi taj pokret, ako hoće da uspije, morao da bude vodjen od Hrvata i Slovenaca i da bi se on morao proživjeti u stobodnoj borbi na isti način, kao i njemački protestantski pokret.

Može da se postavi pitanje, zašto se iz zaborava izvlači Vlačić danas i zašto se nije ostavio da to uradi neki profesionalni historičar. Na to pitanje je lako odgovoriti. Od ilirizma, kad su u Zagrebu skupljena djela Vlačića-Ilirika, do danas, u ovih sto godina, bilo je dosta vremena da se između njega odzivi Vlačićev lik i da uskrane njegova misao. Pisac koji je Vlačića ocaudio na ovaj način, učinio je to iz nekakvog razloga. Od prvih gimnazijskih godina na narodno ugroženom istarskom tlu on je u Vlačiću vidio jedno daleko osamljeno svjetlo u našim kulturnim napornima i jedan kristalno čist lik, tvrd, prokovan, jak, neukrotljiv, najljepši lik, što je Istra mogla dati. U Vlačiću kao da su utjelovljene najbolje i najjače osobine našega naroda u Istri: radinost do iscipjenja, odanost stvari, vjernost ide-

ji. Ni u čemu Vlačić ne zaostaje za velikim historijskim likovima; ništa nisu veći i značajniji od njega: Giordano Bruno, Galilei, Savanarola, Hus, Luther ili Melanchton.

U Vlačiću je tragično to, da je sve ono što je dao razvoju ljudske misli, dao neposredno zapadu i Nijemcima, i da je njegov rad kod njegovih naših na mali odjek i može da bude primljen samo posredno u okviru primanja kulturnih vrednota zapada. To umanjuje njegov neposredni praktični značaj za Hrvate. Ali ne umanjuje veličinu njegove ličnosti na pozornici kulturnog zbiljanja evrijčanstva, i dok kod nas svaki gimnazijalac zna nešto o Galileju ili Savanaroli, malo je onih, koji i toliko znadu o Vlačiću.

Ovaj rad ne može da iscrpi problem Vlačića: Pisac je još kao student, stanujući u Hanauer Landstrasse, u istočnom dijelu Frankfurtu na Majni, i prolazeći svakoga dana uz Weisfrancgasse u starom frankfurtskom gradu, uz ulicu, gdje se nalazio samostan Bijelih Gospođa, u kome je Vlačić umro, često razmišljao o sudbini ovog velikog Istranina i već tada uzgred prikupljao podatke o njemu. Kasnije je iskoristio Vlačićeve radove, koji se nalaze u zagrebačkoj Sveučilišnoj biblioteci, u biblioteci protestantskog teološkog fakulteta o Parizu, u biblioteci u Oxfordu i u British Museumu u Londonu. Iskoristio je i ono, što je o Vlačiću napisano, koliko je mogao doći radova doći. Ali ono što bi bilo možda najvažnije, nije iskorističeno. To su Vlačićevi rukopisi. Oni se nalaze pohranjeni najviše u biblioteci u Wolfenbüttelu u Saskoj, do koje pisac nije imao mogućnosti da dođe.

Tako nije mogao da sazna, da li postoji ili ne neki hrvatski rukopis Vlačićev, ni su hrvatski rukopisi nesumnjivo postojali. Njih spominje i sam Vlačić, spominje ih i Klombner u pismima koja je objavio Ivan Kostrenčić. Klombner tvrdi i da je vidio neki debeli rukopis Vlačićev namijenjen Hrvatima i Srbima pod Turcima. Kako je Sebastijan Krelj, Slovenac iz Vipave, bio dugi Vlačićev učenik, nije isključeno, da je »Otročja biblija«, koja se pripisuje Krelju, u stvari Vlačićovo djelo. Vlačić je pisao mnogo stvari anonimno, pa kad neki knez i ban Ungarski nisu dali da se Vlačić miša za protestantske, hrvatske i slovenske knjige, može biti da je i ta »Otročja biblija«, koja bi po vanjskim značima odgovarala onome katekizmu, u kome piše Klombner, Vlačićeva. Lingvisti bi to mogli ustanoviti analízom jezika. Ali postoji malo primjeraka toga djela, u Holandiji jedan, u Jugoslaviji ni jedan. Dr. Mirko Rupal (u djelu Slovenski protestantski pisci str. XXVII) nam iznosi da je u »Otročjoj bibliji«, koja sadrži katekizam na pet jezika (slovenski, hrvatski, njemački, latinski i talijanski) i »antitezu«, razliku između katoličkog i pro-

testantskog učenja, Vlačić vjerovatno izradio hrvatsko-srpski tekst. Ta biblija znači pokušaj da se Slovenci i Hrvati sjedine jezično u zajedničkom pravopisu. Nije mnogo sigurno da je Vlačić, koji je neprestano imao punu glavu grandioznih planova, koje je umio sijšno da odzvanje, u ovom slučaju radio nešto po planu svoga učenika Krelja. Veća je druga vjerovatnost, da je cijela »Otročja biblija« djelo Vlačićovo, pri kome mu je Krelj pomagao, jer je Vlačić ne samo bolje znao materiju, nego i sve navedene jezike: hrvatski, talijanski, latinski i njemački i možda je Krelj pomagao Vlačiću i radio po njegovim uputama. Da je Vlačić došao na misao jezičnog jedinstva Slovenaca i Hrvata je lakodjer vrlo razumljivo. Njegov kraj (Labinština), kao i čitava Liburnija, ima mnogo slovenskih riječi i slovenskog akcenta, i sam naslov knjige »Otročja biblija« u materinskom jeziku Vlačićevom je opet »Otročja biblija«. Ako bi se pokazalo da je ova hipoteza tačna, imali bi tako i jedan tiskani dokument Vlačićev na hrvatskom jeziku.

U Vlačićevim rukopisima možda bi se našlo i mnogo više materijala o njegovim namjerama za osnivanje protestantskog sveučilišta (akademije) za Hrvate i Slovence. Ono što mi do sada o Vlačiću znamo, saznali smo ili iz njegovih autobiografskih spisa ili iz njemačkih i latinskih protestantskih i katoličkih spisa o njemu. Kako su biografi Vlačićevi do sada bili ili Nijemci (Ulenberger koji je pisao latinski, je Nijemac) ili Belgijanci, a talijanska monografija Načelnovičeva je sasvim nekritična i nesamostalna, strani svijet nije interesiralo što je Vlačić smjerao da učini za svoju domovinu i za svoj narod.

Bilo bi potrebno proučiti Vlačićeve rukopise i iz drugih razloga. Može se u njima naći bliži podataka o njegovom dođoru sa hrvatskim protestantima u Njemačkoj, jer je bilo toga dođora, može biti i konkretnih stvari o istarskom protestantizmu. I što može biti od zamašnog značaja za prosudivanje Vlačićeve ličnosti, možda je u njegovim intimnim pismima prijateljima više materijala o njegovom djelstvu i školovanju u Mlecima prije odlaska u Njemačku.

Vlačić je bio racionalist. To je jedan riječad kritičan um, koji svuda traži konkretnu i pozitivnu spoznaju što znači u historijskim proučavanjima izvore i činjenice. Uza sve to njegova kritičnost i skepsa, kad istražuje dokumente, su slabi njegovu nepokolebljvu vjeru i čvrstinu uvjerenja. On je jedan od prvih velikih Slavena, koji u sebi sjedinjuje misao i akciju.

Nije samo racionalist, nego je Vlačić i odlučan determinist. U čovjeku odsudno djeluje element zla, koji sačinjava suštinu čovjeka. Suština je materija, meso, caro. Sve je meso, razum pamet, duša, sve je to mesnato. Volja čovjekova je opredjeljena tom materijalnošću, mesnatošću. Tako pokušava Vlačić da prođe u suštinu čovjekova unutrašnjosti, da nadje centralni princip čovjekovih akcija, da čovjeka obuhvati totalitarno i univerzalno. Pri tome on ne prestaje da vodi borbu sa zlim u svijetu i u sebi, on se kroz životne patnje probija pravoj spoznaji, tražeći bez umora izlaz i svjetlo.

Vlačić je zapadnjak. On se bori pod zastavama zapada i za ideje zapada. Zapad znači pođuju razuma i misli nad mističkom, znači naporan rad na zaudžavanju zla, na smanjenju količine patnje, na ublažavanju bola. Zapad znači vjeru u rad i uspjeh rada.

U svemu tome Vlačić je učitelj. Njegova misao se još prije četiri stotine godina kretala nad čudnim visinama, gdje je zrak čist i oštar, a vidik jasan i proziran. Nije sudjeno svima da se uspnu do tih visina, na kojima hvata vrtlogovi, ali su hrabri pozvani da pokušaju da tamo dođu.

»Flacius« dra M. Mirkovića za premo preko 200 stranica i stoji 20 dinara. Naručuje se kod izdavača: Hrvatska Naklada, Zagreb, Bogovičeva i VII kat.

NAŠA ZEMLJA

Jaz sem kohorte rimske tu že zrla, od divjih Hunov hita sem teptana, kdela Obrov, Golov, Markomana in Langobardov so čez mene drla.

Unčevala me je, ni me strla sekira lakomnega Benečana, te bič ne meč in križi Habsburžana vsem, vsem samo grobove sem odprla.

Vsi bili so za mene samo hrana, da sem došla vas, ki razorana sem pila morje vaših solz in znoja.

Se vani bonu dom in še vam bonu ozihišče in še naj bodo širna polja moja sovragom vašim vsem pokopališčem. ALOJZIJ GRADNIK (Iz zbirke »Pot bolesti«)

M. DRAGANOVA:

NA KRAS PO SEDMIM LETIH

V ROJSTNI VASI

Domov, domov — pel je vlak, a jaz stisnjena v kotu ragona, nisem mogla vstati. Strah me je stiskal v grlo, vsak živec je dhtel, kri je sunkoma udarjala po žilah.

Domov! Kaj je tako dolga pot domov po sedmih letih? Kaj je sedem let tako mnogo časa, da se je duša napolnila s tolikimi strahom, da ne more verjeti, da gre zopet domov? Vasca, draga, srečna vas domača, kaj si se pomaknila tako daleč, da si nisi mislila in ne morem, da te bom videla čez tako malo časa?

In vendar! Prešli smo mejo z vsemi formalnostmi in pozdravljajo me stari znanci: goli hrički, poznane ceste in skromne vasice. Vse je to bilo nekdanj mejo, vsak kamen poznan, ali danes mi se ziti vse niže in bolj zolo.

Na postaji, na kateri sem tolikokrat prej izstopila, polnem avtobusa, ker do moje vasi je še precej kilometrov. Na istem vrstcu kot nekdanj čaka tudi daveš, šofer mi a vso prijaznostjo pomaga prenašati kovčke. Način ponašanja, govora in oblačanja je čisto italijanski, a Slovence je.

»Od kodže me vpraša.
»A Jugoslavije.
»Na tako, tudi jaz sem bil tam, ali nič za nas.«

Ne mislim na njegove čudne besede, gledam hišo, polja travnike, vse bi hotela da prepoznam, vse bi hotela da z enim pogledom objamem. Često, po kateri so vozilno, je široka, asfaltna. Ne morem prepoznati vasice, skozi katero gremo, ker je tesla drugače izpolnjena. Prej je to bilo mnogo klancer, a zdaj je vso nekako zravnano. Veliki klancer, tik pred mojo vasio, je skoraj popolnoma izginil in nikakor ne spoznam lega vhodac v svojo rojstno gnezdo.

Ah o, to je šola. Poznam jo po plošči nad vratmi, ki nam je bila otrokom iz prvega razreda tako zagovetna. »Veri i omikie pise na nji. Nikdar nisimo mogli razumeti, kaj pomeni i omikie, pa se zdaj spominjam vseh naših otroških razgovorov in opazanj. Kolikokrat sem v svetu mislila na to ploščo, da bi se il se zdaj nad šolskim vratom in zdaj jo vidim, kakor neki čuden božji tu, na starem mestu, kako še vedno govori svoji vasi: »Veri i omikie.

Avtobus se vstavlja na trgu sredi vasi, blizu cerkve. Na cilju sem, a kolena mi klečejo in srca mi bije »za počite, ko izstopam. Takoj zapazim, da je ta naš »plocer, postal nekako pust in gol. Kasneje sem videla, da je to zato ker je izginil mogočen oreh, ki je nekdanj vladal temu trgu in skrival skromne, s steno krite hiše. Pal jo ta oreh in mnogo drugih, kot žrtov težkih časov. (Oreh se drago plača, mi je povedal brat.) Vse se je tako »odkrilac in gola in puška brez zelenja, pokazuje vse svoje grde strani. Hišo se ne popravlja, ne belijo, zidovi se ruše in prvi pogled na vas, prikazuje siromastvo.

Poldna je, pa ni nikogar na cesti. Nekaj žem je pogledalo za mano na oknih. Do naše hiše nikogar ne srečam, kar me samo veseči. Vse je tiho. Pod našo hišo mali vrtec, v njem hruski. Vse je kot nekdanj, samo je hiša staja in stara in nič več bela, kakor sem navaja mislila.

Doma me ne čakajo. V kuhinji pri oknu čita »čo morda že stojič. »Polone. Dva plava otroka skleda in razgrajata, a ko me zagledata, prestrašeno vmolkotata. Če se iznenaden ozira. Zagledam njegovo izmučeno in izpiho lice. Čas je strašno pustilo i v teh sedmih letih...

»Očaka me rečem, a on je zelo zdaj na jasnem, kdo je pred njim. Solze mi guše vsako besedo. No objamno me, no poljubu me, zamo mi solze tečejo preko lica. Mama hitro prične po stopenjani, »lihi moja, vendar si prične zajčati, a hote biti hrabra in pramazati slabo. No, predolez je bilo čukanje na ta moment, »rovec je bilo trpljenje. I hovi starš! Vse so dali za svoje otroke, a zdaj v globoki starosti, nimajo niti sreče, da bi jih mogli videti. Vsak dan razgovarja o njih, čakajo jih in prvo kut me je vprašala, mama »kovi solze jo bilo: »Kdaj bodo prišli drugi...

BORBA ZA DOM

Ko sem odhajala domov, bila sem se sprememb, katere me doli čakajo, ali pri tem sem največ mislila na starše, ki so se v tem času postarali in no letke materialne prilike, ki priskajo ljud. Ali nisem mislila na neke druge spremembe. Znala sem, da bom zopet našla svojo Kras, kot sem ga pustila pred sedmimi leti in hotela sem, da zopet zazivim nekdanje življenje. Hodim po naših vasi, gledam, poslušam. Vsi so rodniki so mo že obiskali. Mnogo razgovarjamo, mnogo mi pripovedujejo, a jaz sem vsak dan bolj žalostna.

Poslušala sem razgovore kmetrov, polnih in skrbni — ene samo, veliko skrbni — kako bi napravili, kako bi delali da si zhranijo dom in domočino. Tojikrat so videli, kako se propada lopa posestva, kako so dobri stari gospodarji ostali brez strehe nad glavo, da se jim je strah pred isto osodo zaril globoko v srce. Trpili! Mogoče niti ne vedo, da tako, brančev svojega ognjišča, delajo največja junaštva, da so branitelji naših domov, naše domovine.

MLADINA GRE SVOJO POT

Mladina, to je druga stvar. Odrasla v tej državi ni mogla nikdar globoko občutiti,

da je za mejo drugo življenje, katero bi moglo biti njihovo. Fantje odhajajo k vojskom v italijanske mesta. Ne vračajo se neredno, ali isto življenje s tolikimi italijanskimi tovariši, je pustilo vendar svojo sled. Domov pridejo z lopo bujno frizuro kot prvi Italijani in ko pripovedujejo o svojem življenju pri vojaki, mešajo mnogo italijanskih besed, posebno vojaške izraze. Skoraj nisem razumela nekega takega »capellec, ki je prišel na dopust. Hvala so kako so lepo obličeni in so ponosni, da so lepi vojaki. Ali čutijo in zavedaajo se, da so Slovenci, hvalijo so kako so peli naše pesni pri vojaki, kako so se z nekim skregali radi svojega jezika. Ob abesinski afri je odšlo mnogo mladih fantov »ez-mejo, posebno takih, ki jih doma ni vezala zemlja in delo. Nekateri so se vrnili razočarani nazaj in nič lepše pa so znali povedati o prilikah čez mejo. Govorili so, da je bolj v Italiji, da so bolje plačani za svoje delo in kar jo najbolj žalostno, da jih »Kranjci ne marajo. Čula sem, da je precej ljudi zaključilo po vsemu temu, »da ni nič za nas, tudi tam.«

Po manjših vasi, kjer ni šole, karabinerjev, niti obelne, sem imela občutek, da je vse tako, kot je bilo nekdanj. Stari in za njimi mladi, se držo starih navad, delajo vseh ledin, v nedeljo gredo v cerkev v sosedno vas, plačajo davke in so zenijo največ med sabo. Razen nekaj obrtnikov niso vpisani v nikake sindikate. Ali zato je v večjih krajih mnogo težje. Ljudje niso samo poljedelci, a drugi, obrtniki in trgovci so prisiljeni živeti z »gospodoc. Morajo hoditi na njihove zabave, svečanosti in predavanja ter ako stari ostajajo »hladnik, mladim to vendar ni vseeno. »Mladost je norost. Želi se zabavati, plesti, želi da so navzjo življenja. In tu jo ono težko za mladino splošno, a so bolj za dekleta, posebno za one iz »boljih družin.

Dekleta! Zaprepastilo me je in bojno dirnulo, koliko je v naših krajih deklet. Mnogo voč kakor fantov. Pripovedovali so mi o nekaterih starih dovihac, ki so imelo svoje fante. Fantje so radi nesrečni prikl odšli v svet in niso so vse vrnili. Ocenili so se z drugimi, a ono so ostale same. Ovenelo se in so postarale v spominih na »zajeca. Videla sem jih kako kleče v cerkvi in pobožno moljo pred Božjim zarobencom. A ono se vsaj bilo ljubljeno. Koliko je drugih, katerim je mladost minula, pustila in gola. Tudi ona so sanjario in čakala da pride čuj najlepše, ali zaman. Domišlji ni bilo, »tjacev niso hotele. Postalo sa, pobožna, vsak dan so v cerkvi in vido pušto življenje starih devic, združeno s tolikimi žrtvami. Z zavistjo gledajo na mlajše, pred katerimi stoji še celo življenje in jim prdkujejo isto usodo. Mogoče po pravici Fantov, ki so lahko ožena na dom je malo a drugi ne vedo kako bi sami sebo izdržavali, a kaj bi se bilo z družino! Tako nujno prihaja reakcija deklet. Boro se proti propadanju svoje mladosti, proti brezplodnemu življenju. Mnogo odhajajo služiti v mesta. Razlika Slamarjca je našla v Trstu malo Italijana. Njena mama mi je rekla: »Italijan je, ali zelo dober človek. Hvala Bogu, da je inčeta to srečo, ko pa naših nič. Nekatero se nahajajo v Milanu, pa celo v Rimu. Vsaka ima svojo historijo, o vsaki so vo kaj dela. Prihajajo na dopust v svili in s kratkimi lesmi. Družo se in plesajo z Italijani. Doma jih radi lega grede, ali čula sem odgovor Stone: »Slovence ali ne, to je veselo!«

In dekleta, ki so bilo po nekotiko let v šoli po samostanih! Imela so šolske druge narodnosti in dobro so se naučilo italijanske. Vrnilo so se v svoje vasi, kjer ni domačo družbe zanje. »Gospodac so sami tuči. Vse so to dekleta iz naših zavednih družin, odgojene v narodnem duhu. Dobro so zavedaajo situacije. Ali vendar jih čisto vidimo v italijanskem društvu, z učiteljicami, učitelji in uradniki, iz vseh uradov. Govorijo a propiranjem o »Italijancih, ali veselo sa da morejo zvečer z njimi zaplesati po muziki radia. Mladi učitelj, stalno je v hišah, v katerih so edino »signorine v vasi. To naš »signorine govoro mnogo proti njemu ker jo on »osebnost katero so ljudje upra-

vično boje, ali to jim vendar ne brani, da so ne bi z njim lepo in pristno zabavale. »Malo preveč pristno, pravijo ljudje.

Ne vem več kakšna svečanost je bila v Reki, in so hoteli, da pride kolikor mogoč »dosti naših deklet v narodni noši. Gospa podestatoja je napravila mnogo najlubežnejših obiskov radi lega in valitja dekleta na ta izlet. Obično so prezele vse stroške za obleko in potovanje. Vabilo iz občine jo toliko kakor ukaz, pa je razumljivo, da so dekleta pristale. »Moramo iti. No vidiš, da nam ne dajo miru. Bog ve kako bi nam naškodilo, da odbijemo, tako so govorile. Starši, v strahu, da ne izgube koncesijo za gošilno, trgovino ali neko drugo dovoljenje, jim niso branili. In dekleta iz mnogih naših vasi so se odpejala, da pokažejo »narodno nošac, ki pravzaprav ni to, kar jo imenujejo. Nič ne bi bilo čudnega na vsej li stvari, da nisem drugi »dap videla na obrazih teh deklet — no ponažanje — kot sem pričakovala, nego prav veselje. Veselje, ki nikakor ni odgovarjalo onemu: »Mora se.« »Krasno je bilo. Povsod smo bile prve. Fotografirali so nas neštetokrat, in vsi so rekli, da smo bilo me najlepše. Začutila sem kako me jo zabelilo v srca. Pred malo leti, vsako leto bi se čutilo »sramotilo, da jo bila na neki taki svečanosti, a zdaj vidim, da vsa veselo, ker so bilo prvo in najlepše. Da jih obojimo, kol jih kritizira vas? Ker, kontrola ljudi je stroga in težko vsoj vse take postopke. A vendar so to obvide Mlado so se in lpe. Niso še izsanjalo vseh dekletskih sanj, a vidijo kako mladost beži in da se že postavlja. Nimajo svoje družbe, ker ne žive v normalnih prilikah. Usoda tolikih deklet, stoji jim vedno pred očmi in strah, da bo tudi njihovo življenje brezplodno in pušto, je iskren. Pogledala sem v njihovo dušo in ako no drugo — vsaj razumem jih.

NAŠI OTROCI

In za njimi prihajajo nove generacije. Kako bo z njimi, ki so končali samo italijansko šolo in z najmlajšimi, ki obiskujejo vrtec? Kako so bodo oni držali? Vse to »bahilice, »picolec in »giovani Italianec? Vasko jutro mo prebudi moja mala štiri leta stara nekakinja Mara, in svojo večno pesmico: »Pocetta nera, bell' Abissina... Čula jo jo od šolskih otrok in neumorno jo ponavlja. Ona jo tudi mnogo slovenskih pesmic, ali jo zdaj ta najprejšja in najbolj zanimiva. Brat pravi: »Da ji hranim, ne bi pomagal, a tako bo kmalu pozabila. Zna iz izkušnje, da se je naučila in pozabila že dosti takih posmic.

Zo prve dni sem videla v avtobusu kopicico otrok, malih Italijančkov. Dolge in široko pelrine, črne kapice, samo so lica slovanska. »Očigav siže vprašam enega »na slopec, »Slnavce odgovori. »Pa kjer ste bili? »V azilu.« »A kaj delate tam?« »Nič. Samo »lovodivimo, »pojemo in »jemoc, bil jo odgovor. Vsako jutro pobero avtobus otroke po vasi, v katerih ni vrta in jih odpelje tja, kjer je. Popolnno pu zopet nazaj. Vse to, ja žalostno. Mnogo otrok ne hodi v vrtec, ker so starši še vedno vpirajo, ali — vsako leto več. Začudilo me je, da so nekateri, ki niso ravno potrebni, dali otroka v to poljudjevalnice. Moja prijateljica Francka ima svojega Janeza tam notri. »A zakaj? Kako si mogla?« sem ji prigoovorila. »Kako?« Evo, stara-regača sina nisimo na noben način hoteli dati, pa jo dve leti ponavljal prvi razred, ker ni znal ni italijansko. V vrtec se vsaj toliko naučo jezika, da lahko sledijo pouku. Hotela sem ji pokazati, da je boljše da so otrok nič ne nauči in ostano analfabeti, kakor da so navzjo tuje govori, ali ni je odgovorila: »Ti lahko tuja govoriš, ker so no gro za tvoje otroke.«

Tako sem imela srečo, da so me po vseh otroci, ki so me držali gotovo za neko učiteljico, pozdravljali s fašističnim pozdravom in »Buon giorno.« No gro mi iz spominja mali palček, ki jo gotovo prvič obkolek hlačo, kako je samosvesno vzdignil ročico v pozdrav. »Z vrta«, sem pomislila.

DOLINARJEVA »DOBRAVA« V IZVEDBI »SLOGE« V KRANJU

Kranj, april 1938. V soboto 2 t. m. je tukajšnje »Primorsko podporno in prosvetno društvo »Sloga« prizorilo Dr. Dolinarjevo dramo »Dobrava«, za katero je vladalo veliko zanimanje bodisi med entigranti kakor tudi med domačimi prebivalci. Režija je bila poverjena članu »Narodne Citilnice« v Kranju, gospodu Metodu Mayerju, kateri je z veliko vneto in polni navdušenja za tako prireditve, katero obravnavajo življenje naših bratov in mejamj pogovno pokazal, da sočustvuje v vsakem primeru z nami.

Gospodu Mayerju budi izročena tisočera hvala za njegov trud in delo v našem društvu z željo, da bi nam ponovno pošaljalo do stličih uspehov.

O tej vrzljivosti poročajo tednik »Sobota« iz Kranja; igra obravnava življenje Slovencev v fašistični Italiji. Osrednji moment igre tvori ljubizen Slovencev do rodne zemlje in neusmiljeno prizganjstvo rnegetov.

Primorski rojaki niso dosežili v igralski umetnosti naših večjih dilekkih družin, toda molj namen niti ni, da bi jih ocenjevali s te strani, kajti od novincev kaj takega ne smemo niti pričakovati. Bolj važno je, da so nam »Sloga« prikazali igro, ki obravnava snov iz življenja naših ljudi onkraj meja pod fašističnim režimom.

Naši dilekantski pa tudi drugi odrj nečejo seznaniti občinstva s takimi igrami. Zato nas veseli, da so »Sloga« našli pravo torišče za svoje odsko udajstvo; le igre s tako snovjo naj polnijo njihov reperioir, kajti igra z drugo vsebino imamo priliko videti na ostalih odrjih.

Interes za rojake odstran njeja radi čudnih abnormalnih prikl izgineva. Sledstve, da zanimanje klub priklju zopet dvigne mo, je dovolj; eno naj bodo lica igre. »Sloga« je dolžna vršiti to poslanstvo. Ie s podvojenim delom bo mogoče pripraviti našo publiko, da poseda slične prireditve v večjem številu. Prepričan sem, da bodo sledili vzgledu g. režiserja Mayerja tudi člani drugih odrov. Onim, ki so pomir-lobljiva ter ga vsaki priliki tudi javno prodajajo, pa lahko prav zaupno povedno, da jih nisimo videli na prireditvi, pa ne smo to, tudi drugod vas in iz zato estantje doma za vselej, kajti časi so greserini in za slavnostno širokoustenje neprimerni.

SREČKO KUMAR — PETDESETLETNIK

Te dni je praznoval naš rojak Srečko Kumar petdesetletnico rojstva in obenem tudi petindvajsetletnico svojega izključno glasbenega udejstvovanja.

Rodil se je v Kojškem 9. aprila 1888. Učitelj se je končal v Kopru, a nato je dovršil konservatorij »Giuseppe Tartini« v Trstu. Svoje glasbene studije je nadaljeval v Lipskem in na Dunaju. Po svetovni vojni se je vrnil s Češkega v Trst, kjer je v Skednju ustanovil šolo, ki se je pozneje združila s tržaško Glasbeno matico. Tu je bil do 1924, ko je ustanovil zbor Učiteljske zveze za Primorsko. Z uspehi je šel z njim od itali-junjskih mest do Bolgarije, zbral je več zbirke pesmi, tako »Novi plamen« (Kozogevce, Adamčeve, Premlevice pesmi). Iz Trsta se je preselil v Ljubljano in postal pevovodja in učitelj Glasbene matice v Ljubljani. Pot ga je vodila nato v Zagreb, kjer je postal pevovodja Kola, učitelj »Muzičke akademije« in soustavnovitelj glasbene šole »Slišniski«.

Njegovo delovanje je raznovrstno: klavirski pedagog, pianist, glasbeni organizator, izdajatelj in urednik, vodja pevskih zborov. Propagirjal je posebno našo klavirsko literaturo. V naših krajih v Nemčiji in na Češkem je priredil klavirske koncerte, nastavljal je spremljal njegove naše odlične pevce. Omenili smo že njegovo organizatorno sposobnost. K temu moramo še dodati, da je veliko pripomogel k ustanovitvi znanega »Trboveljskega slavčeka«. V Zagrebu je izdaljal revialno zbirko mladinske glasbe »Grlico«. V za njih jih leth se je Kumar preselil v Zagreb v Beograd, kjer nadaljuje svoje plodonosno delo na glasbenem področju.

Njegova umetnost je pustila globoko zarezo v plodnem polju našega glasbenega življenja. Vplival je predvsem na našo mlajšo generacijo in ji pokazal moderno umetnost. Njegovo delo za našo glasbeno kulturo je zelo veliko in pomembno. Toda to še ni njegovo delo in gotovo bo še kaj dodal k svojih veliki sgradbi izvršnega dela. Jubilantu z naše strani pošiljamo iskrene častitke.

— Vse italijanske časopise naglašajo, da so sedanjí Francovi uspehi v Španiji predvsem zaslugá italijanskih čet. — (Agis).

Svoječas je naš list neštetokrat poročal o vseh letališčih in drugih napravah za civilno in vojno letalstvo v Juljski Krajin. Zadnje čase je Italija skoro popolnoma opustila skrb za te naprave, pa pa poročajo italijanski listi, da so ob 15 letnici italijanskega letalstva dne 27. marca t. l. slovesno otvorili 29 letališč, 26 sklatišč in 5 novih zavodov, med njimi šolo za praktično letalstvo v Firenci. — (Agis).

Medulin v južnoj Istri

MIHO KRVAVAC:

ISTRA SE MIJENJA

XI. Moj nećak Aldo Emilio

Objavljajući ova opažanja životnih prilika našeg naroda u Istri, naišao sam na negodovanje starijih hrvatskih i slovenskih nacionalnih radnika iz Istre, koji svi žive u Jugoslaviji i od kojih nijedan već niz godina nije svraćao u Istru. Njima su moja opažanja izgledala sa narodnog gledišta defetistička, po njihovu mišljenju ona nisu smjela da budu ni objavivana. Njima izgleda da sam ja u Istri vidio samo crno, samo jednu stranu medalje, samo sjene. Ja nisam mogao napisati ništa drugo nego ono što sam vidio i čuo. To što sam vidio i čuo, su činjenice. Činjenice su stvarnost. Stvarnost je u životu često negodna. Istarska stvarnost današnja nije meni manje mučna nego njima. Pisao sam o njoj onako kako sam je sam proživio. Ta stvarnost je jedan subjektivno doživljaj ali taj doživljaj su izazvale činjenice. Činjenice je i sama u Istri naša sadašnja životna generacija, koji više neće da mi budu drugdje, da sam naišao na selo koje polako mijenja svoj lik, da sam vidio kako seljaci gube svoj stogodišnji seljački korijen i pretapaju se u masu plaćenih radnika i proletara, primajući sve ono što donosi novčana civilizacija i kako pri tome gube one moralne rezerve koje su prije imali.

Jedna od tih činjenica je i moj novorođeni nećak, sin moje najstarije sestre, Aldo Emilio. Djedovi po majci i po ocu toga mog nećaka su Hrvati, dapače »tvrđi Hrvati« koji još uvijek nose staru suknenu nošnju. Baba mu je Hrvatica i nepismena seljanka, kao i moja mati, koja nosi suknene nodrnce i ore teškim pligom kao muški. O »rasnom« porijeklu toga mog nećaka ne može biti dakle sumnje. Otac maloga Aldo Emilija je Tone, koji jedva unije da napiše ime. Bijesan, mlad, punokrvan naš čovjek. Ali taj čovjek ima imanje, dugove, poslove. Ima svoj mali kamenolom a buda je rudarski radnik, zajedno sa braćom i ocem. I član uprave »Dopolavora« i čovjek pun ambicija. Kao svim siromašnima hoće da se socijalno podigne, da otplati dugove, da se istakne više od drugih, da reprezentira. Jedan od načina da se istakne je sticanje veza. Jedna veza može biti i seoska učiteljica. Učiteljica pristaje da mu kumuje djetetu. I zato djetete dobija ime Aldo Emilio.

Mali Aldo Emilio ne zna ništa. On plaće noću i siše mlijeko moje sestre. On je neodgovoran. On je upao na ovaj svijet u tom našem dalekom kamenolom selu, oko kuće gdje se on rodio nalaze se gromače kamenja, vrtili su zapušteni i skaljavi. Ja znam da će njega i mati i obe dvije babe teško i teško odgojiti. Ali on je u knjigu seljanin zaveden kao Aldo Emilio iako to može biti i nije bilo tako ugodno popu koji ga je krstio i u knjigu zavedio. Na njegovo čelo je udaren službeni žig.

Ni mojim ni njegovim roditeljima nije umrlo ni jedno djetete i ja pretpostavljam i nadam se, da će Aldo Emilio ostati živ. Dok se bude s djecom igrao prije nego podje u školu, djeca će ga zvati Mile. U školi će opet postati Aldo Emilio i onda će ga djeca zvati ili Aldo i Milo. Kad bude počeo na posao, opet će biti zapisan kao Aldo Emilio. Kad bude vojnik opet će biti Aldo Emilio. Ako mu bude istavljena mornarska knjiga (matrícula) on će opet biti Aldo Emilio. Aldo Emilio će ući u život, Aldo Emilio će ući u povijest procesa raspadanja našega naroda u Istri. On će u tome procesu biti samo zrno pješaka, ali takvih zrna će biti mnogo. Njegovi drugovi će biti Romano i Italo, Benvenuto i Mario, Cesare i Gino, sinovi naših Ivana i Antuna, Usipa i Mate.

Aldo Emilio nije ništa kriv za to što je Aldo Emilio, ali zato što je Aldo Emilio, on će možda na jednoj strani biti voljan, na drugoj neće. Može se dogoditi da ostane ipak moj nećak Mile a da za uvijek nestane Aldo Emilia, ali bi taj moj nećak bio opet samo jedno zrno koje nije progulalo more, dok će druga zrna nestati u pješku što morski valovi odnose. Mogu se desiti i razne druge historijske kombinacije, mogu, ali ne moraju. Ono što je važno to su činjenice. Aldo Emilio je kršten i zaveden. To je činjenica. Sa tom činjenicom i sa mnogim drugima, sličnima toj, mi moramo računati.

Kad smo mi bili mali, okviri našega života zahvatili su stare, iskonske prostore. Mi smo spavali na sušnjarcima napunjenim ozbuljanim listom kukuruza, pokrivali smo se teškim tepihom ali to bila povlaštena privilegija od bijele vune. Jeli smo ono što je zemlja dala, kruh i palentu sirom ili sa jednom zafrižanom slanom sredelom, ako ribe nije bilo. Išli smo po svima poljima, sumama, po svima stazama uz more, okupljali smo se na pašu oko starih dvorova, pokriveni slanom. Znali smo sve grmove gdje se mogu u proljetne dane naći šparoge i sve šikare, gdje se zimi mogu uhvatiti kosovi. Životi starijih generacija bilo što je, gledali ih slušali o njima od djedova očeva, matera i baba, ležali su pred nama, neposredno, kao putokazi, kao svjetla, kao opomene. Iz

tih minulih života pod istim krovovima i na istim stazama strujala je u nas jaka životna sila. »Ove ulike je posadija tvoj pradjid, to je bilo une zime, kad smo živu tovaricu htjeli u jamu, zašto nisimo imali, s kin da je hranimo...« govorila je baba. A ove brajde posadili su tvoj did i tvoj otac, kad je tvoj otac bija malo veći od tebe, na ledini, u školju, kad ni bilo ontar zemlje, kako na plati... »Uvakov snig ni bija ud unega lita, kad je pokojni did umra. To je bilo uvako. Tvoj otac se je ubolija, dobija je maldepet, did je na konju pošu u Vodnjan, po medežiju svojev oca, na putu se je na konju sledija, doša je doma leden, do bija je i on maldepet, otac je škapula, did je pošu...«

Život nam je tako pružao neprestano primjere i uzore postupaka, osnovne za naša kasnija načelna i praktična držanja. U svima prošlim generacijama i u sadašnjoj životnoj generaciji naših očeva mi smo vidjeli nešto veliko, herojsko. U stilu života naših očeva od prvih erotičkih motiva, o kojima smo saznavali, do njihove borbe za život, drugarstva, uzajamnog pomaganja, požrtvovnosti, sve je bilo klasično, homersko. Jednoga dana, kasno jeseni, negdje 1906 vraćao sam se kući u nedjelju s mora sa možda trideset uhvaćenih glavoča, koliko ih nikada poslije nisam na vidicu uhvatio. Približavajući se raskršću blizu naše kuće, vidio sam kako baba nekada trči, plačući.

— »A kuda to trči moja baba?« pitao sam kovačevog sina.
— Pa ča ne znaš, Jure Grubić je tvoj oca svega izriža s kosfom. A da ni bija Ive Bellić, ki je ulovija s golom rukon za oštro od kesira i sebi tako usika dva prsta, tvoj otac ne bi bija živ usta. Sad voze oba dva u špićac.

Kasnije smo slušali, kako je otac gledao, kako mu u bolnici šiju rane i nije ni zubima sisamo, pa kako je na sudu oko te svadje on, izvezan, bio trajbolji advokat Juri Grubić, pa smo onda, kad je Jure Grubić izašao iz zatvora i kao odštetu orao nam njive i donosio ulje, vidjeli da je uzrok cijele svadje bilo vino, svi su ti dramatski zaplet i raspeli ostavljali u nama duboke tragove, junaštva, dobrote, prijateljstva ali i vječito živog, aktivnog i opasnog elementa strasti. Naši očevi su nam izgledali junaci iz Kačića, sad Miloš, sad Zrinjski, sad Skenderbegi, samo još bolji od njih, jer su zadojeli jednim plemenitim kršćanskim moralom, koji uvredje prašta i svoje krivice priznaje.

Radeći na suncu, u zemlji i kamenu, oni su nama izgledali kao divovi koji su sad išli iz utrobe te zemlje i svi što oni rade to je nekako sveto i posvećeno

GERVAIS DRAGO:

BATUDA

Pepić i Franić, dva stara kumpanja, na ceste batudu tuču, sunce pali kot nemo, leno se seni vuču. Pod brežom more dremje, nig der čoveka, ni tica, ni glasa se ne čuje, teh ona dva batića.

Pote se Pepić i Franić i stare ih kosti bole, sunce prez milostija peče škini njih gole. Miće i prez besedi kljavi svoj posal, da bi od kamika većeg manji kamik postal.

A kad bude polne zvonilo storit će va mlade piknik kus palenti od čera i svakemu po jedan čik.

IVO ZIC-KLACIĆ:

KUKURINOVA MARIJA PIŠE MUŽU

A... na Krku, novembra — 37

Istočih bijele radosti na žalu pred našim selom, Brojim mjesecce i godine u pustoj samoći; Ivane moj, suze su mi nagrdile i oči i lice očekujući brod s kojim Ti moraš doći.

Uvele su dojke, kojih se ni namilovao nisi; osijedile kose... Mladost je moja prošla. Ne, nema više za mene ni proljeća ni cvijeca, tužna je jesen došla.

Noću sjedim na kominu pored dogorjele vatre, grijem beskrvne ruke i mislim na Tebe. O, dragi, kako je teška samoća bez dobrog druga, a, kako srce zebe.

Istočih mladost svoju u vječitom čekanju. Ne znam da li su mučniji snovi od jezive jave... Ivane, kuće moje, jesu li još onako nasmijsane oči Tvoje mame, oči plave?

Usaho je ovaj kresnjati oraš na sredini dvorišta, usahle su one crvene i bijele ruže u vrtu pored zida. Nestaje polako Tvojih mirisavih rukosada, i u grudima bel me kida.

Pišem Ti ovih nekoliko redaka pri uljanoj svijetli. Napolju fiješe bura... Jao! kako su ledeno ove novembarske noći! Dragi, šaljem Ti hiljadu pozdrava i ljubavaca. Ivane moj, hoćeš li ikada doći?

MATE BALOTA:

KRIŽI

Od Šanghaja do Madrida ljudi se grizu, trumbetaju priko svakega zida leni na druge laju.

Svi su danas vrtoglavi pak misle da čine milostinju kad kako iz nlike ljubavi jeni druge propinju.

Veliki petak je svaki dan povsuda se dižu propela dobar čovik ne uije ni jedan od Hamburga do mojega sela.

Kadigod se teplo srce rastvori Ka cvit u prvo profice i dskog se plamik misli razgori valje na križ se natiče.

Žalost i strah je uvik pod križi mrak je i zemlja se tresse kolemba se zid na velikoj hiži Vihor će sve da raznese.

U buri i mraku pod križi stojimo čekajuć da se zemlja raspukne u jadu mučimo, u strahu motrimo, ma će li čovik da uskrse.

DRAGO GERVAIS:

DAŽJIĆ

Oblaćić je jedan od nekud dotekal bih zna kade se j' fantina sve tepal. I kot, da ga j' sram,

da j' tako mići i sam, se j' razjadil, raširil i nebo pokril. Zvrul je kablčić i prul je dažjić.

Poke ga j' sopet čapal morbin, nestal je kot dim.

A mat se je jako jadila, zač njoj se j' vrbu zmočila ča se j' ya vrta sušila.

VLADIMIR NAZOR:

PULA

O Pula, Pula, negda gn'jezdo gusarsko I trgovite galeata 'sinjih! Pećino morskih robijsa, sklonište Djemija grdnih, NOVARA I ZRINYH!

Ja prokleh tebe u dan ropstva našega. Jer ti si suze naših majki pila, Momaka naših jer si meso gutala I škala si krv iz naših žila;

Al srce moje danas plače za tobom, Jer jad tvoj dugi ne će ni sad proć. ... Grade naš tvrđi, uzdaj se i čekaj me: Na b'jelom konju jednom ću ti doć!

PAZIN

O Pazine, o zelen vrte proljetni Na rubu Fojbe, što sad gnjevna uji! U duši mojoj danas tužno pjevaju Svi luzi tvoji, vrela i slavuji.

U tebi ja sam prisluskuju kucanju Sirokog hla naše stare zemlje, I čuh, gdje u sinu zmaj se velji maknuo. Što njiva naših u dubini d'jemlje.

O srce Istre, ne će te išćupati Iz naših njedra! A sva tvoja žedj (Dok čežnja stara uv'jek će te moriti) Srk s dlana našeg čekat će svedj.

O ČEMPRESI

O čempresi u zatonu Ružarice! O galebi na rtu Savudrije! Koliko dugo vi ćete još gledati, Dal ladja naša pucinama plije

I traži otok obecani, ostrvo Našega mira? ... Umorni smo velje. Čempresi, — grob vi dajte crnim mri-njama.

Galebi, — krila za b'jele nam želje! I čekajte nas, čekajte nas! — Doć ćemo. Jest zavjet neki između nas i vas. ... O Istra, grano odočjena, vezim te Za srce svoje baš u ovaj čas.

MIRNA

O Mirna, r'ječko šušljiva! U tebi je Plug, nama draži nego mać i krana. Što Veli Joić njime davno orao Od Buzet-grada sve do Motovana.

Mi ćemo sada izvuč ga iz korita I, dok po njivi mračne magle plaze, Njima ćemo pluziti i osjećat: rastemo, A noge naše uv'jek čvršće gaze.

Da, Orat ćemo prema moru sinjenu Kroz šikaru, po kamenju, kroz lug. ... Volovi naši opet će nas voditi, I iznova pobjedit će naš plug.

HRVATI, SLOVENC I SRBI U TREĆEM REICHU

GRADIŠČANSKI HRVATI U AUSTRIJI

S pripojenjem Austrije Njemačkoj došli su i Hrvati u Gradišću kao i Slovenci u Koruškoj u novu državu. Mi smo uvijek od sada pokazivali interes za te naše manjine u Austriji, pa želimo i ovom prilikom, neposredno iza Anschlusa, iznijeti pred naše čitatelje neke strane kulturnoga i političkoga života tih naših sunarodnjaka. Osim toga se u Njemačkoj već od prije nalazi kao narodna manjina posebni slavenski narod — Lužički Srbi — pa buduću da su sada Slovenci, Hrvati i Lužički Srbi u istoj državi — Trećem Reichu — donosimo zajedno prikaz o tim manjinama koje su nam najbliže po rasi i narodnosti.

Hrvati u Gradišću — iscrtano

Na širokom pojasu od slovenskoga Prekomurja preko Sopronja do Bratislave a i s onu stranu Dunava u Moravskoj žive u rastresenom naseljavanju Hrvati. Ukupan njihov broj približava se 90.000. U Austriji (u Gradišću i Beču) živi ih oko 60.000, a skoro 30.000 Hrvata ostalo ih je još u Mađarskoj. 15.000 Hrvata u Beču će se vrlo teško moći održati, iako imaju svoje hrvatske svećenike a i jako podružnicu Hrvatskoga kulturnoga društva, ali nemaju ni jedne svoje škole. Ništa bolja nije sudbina zadnjih austrijskih Hrvata koji žive u tri ili pol hrvatske općine, u Cimoyu (Hofu), u Cudravci (Au) i u Maistrohu (Mannersdorf). Budući da nemaju svojih svećenika, dostići će ih sudbina onih 38 donioaustrijskih općina među Litom i Dunavom koje su bile već prije sredine prošloga vijeka ponijemene. Bečki nadbiskup nije nikada imali pravog razumijevanja za narodne potrebe svojih hrvatskih vjernika.

Drukčija je slika u Gradišću, gdje su Hrvati još pod mađarskom vlašću imali svoje svjetne svećenike i svoje hrvatske vjerske škole. Durski sombatski i vesprnjski biskupi bili su naklonjeni Hrvatima. Dok u Donjoj Austriji i u Beču hrvatskoga željia nestaje, u Gradišću Hrvati napredno i jako lo službene statistike ne priznaju. Oni su zdrav i gospodarski jak element, narodnošno svijestan i ponosan na svoje hrvatstvo. U njemačkim i mađarskim selima nalaze se posuda na hrvatske gostionice, kuhinje i trgovce: sedam najvećih gostionica je u Sopronju hrvatskih. Sa postojanjem moramo promatrati žilavi napredak mađarske i gospodarske borbe tih hrvatskih naseljenika koji su iz nekadušne opustošene mađarske krajine napravlili vrt. Nekadani seljaci iz vinorodnoga Srijema, iz tri dolinatski Zagorci, Ličani i nekadani Uslanci iz Bosanske krajine doneli su u te krajeve ne samo slike s oltara svojih stromnih crkava i svete knjige napisane glagolicom, već i svoju živopisnu narodnu pjesmu i svoj slavenski optuzani, loš ni danas nisu njemački stali kulturno svoje zitebe Hrvate.

Medu Gradišćanskim Hrvatima nema renegata, ni mješkarata ni mađarona. Zato se ne smijemo čuditi ako se djeva njemačkih roditelja koji su se naselili u hrvatska sela poljvacima, kao što se prije pomada rivi. Zato nije ni čudno da njemački gradišćanski tjeđnik ima manje pretplatnika od Hrvatskih Novina, premda njemački tjeđnik uživa vladinu potporu koju „Hrvatske Novine“ nemaju.

Kulturni život Gradišćanskih Hrvata je vrlo živ. Imaju bogatu vlastitu literaturu u posebnoj gradišćanskoj hrvatskoj narječju koje je postalo skupni izraz za kulturna stremjenja svih Gradišćanskih Hrvata, premda ima skoro svako selo svoj poseban govor koji se razlikuje prema kraju i kojeg su se doselili pred 400 godina. Iako imaju da pr u Gradišću uz čakavec i štokavec i kajkavec, a uz tiekavec još i čakavec i ekavec, Gradišćanski Hrvati su

matizaciji. Pohrvatilo im je gradišćanski pjesnik Ivan Blažević, a namjesto koruške „občeti“ umetno je prizor s gradišćanskim pivovarnom s prastarim hrvatskim narodnim običajima i žrtvoskim pjesmama. Zanimljivo je da je pred nekoliko godina na nekoj međunarodnoj pjevačkoj utakmici u Sopronju (hrvatski, njemački, mađarski) najviše uspjela postigla pjesma „Za brigi se dela dan“ (što je prijevod slovenske „Za hrbi se dela dan“) koju su pjevali pjevači iz Rajngerta. Gradišćanski Hrvati rado pjevaju. Poznato je da je Nijemac iz Gradišća kompozitor Haydn uzio motive za hrvatsku carsku austrijsku himnu (u za njemačku „Deutschland, Deutschland über Alles“ koja se pjeva po istom napjevu) iz hrvatske gradišćanske narodne melodije.

Politička, kulturno i gospodarsko glasilo hrvatske manjine u Austriji su „Hrvatske Novine“ koje imaju preko 3.000 pretplatnika koji uredno plaćaju. Omladinski polumjesečnik „Mala crkvena i školske novine“, koji je odlično uređivan raspućava se u 2700 primjeraka među hrvatskom školskom omladinom. Hrvatsko kulturno društvo razasla svoje svake zime preko 5000 hijeb kalendara među Hrvatima u Austriji i Mađarskoj. Mersičeva „Povist katoličanske crkve“ bila je rasprodana u nekoliko dana iako je stupana u nakladi od 5.000 primjeraka. Jedino se stela da Hrvati nemaju svoje vlastite iskare.

Gradišćanski Hrvati imaju školsku autonomiju. Održali su svoje konfesionalne škole koje su i imali još pod Mađarskom, premda je Austrija u posljednje vrijeme namjerala demontirati hrvatsko školstvo. Odmah iz rata imali su Hrvati u austrijskom Gradišću skoro 50 svojih škola. Danas ih imaju samo 36 (t. 23 hrvatske i 13

njemačko-hrvatskih. U svim školama u Gradišću je po posljednjem austrijskom popisu 6.823 hrvatske djece. Školska autonomija je bila svibnja lanjske godine donekle skućena prenu zakonu o školskom nadzoru i pokrajinskom školstvu primljenom u pokrajinskom saboru u Zeleznoj. Taj zakon odreduje da je u okolišu u kojem živi 70% pripadnika narodne manjine manjinski jezik nastavni jezik; u školama koje imaju u svom okolišu od 30 do 70% pripadnika narodne manjine državni i manjinski jezik su nastavni jezici, a u školama u čijem okolišu ima ispod 30% pripadnika narodnih manjina, manjinski jezik je neobavezan predmet. Škole su državne ili konfesionalne. Za hrvatske škole su imenovani posebni školskozi nadzornika, hrvatskoga slikara profesora Rofa, Klandusa koji je studirao u Zarebu.

Po austrijskoj statistici iz 1924 godine stanovali su Gradišćanski Hrvati u 240 sela, a u 56 sela sačinjavali većinu, ponezgdje čak i stopostotno.

Hrvati su bili razočarani, jer Austrija nije hrvatskom jeziku dala nikakovu važnost u gradišćanskom srednjim, osobito u gradanskom i učiteljskim školama. Tamo je učitelj ponka samo njemačka. Kada je austrijska politika u srpnju 1936 dolazila sve više pod upliv nacionalističkih krugova, ljubav između Hrvata i Beča je donekle ohladila. Ove godine je Deutscher Schulverein Südmark smatrao potrebnim da se sa svojim božićnicama baci i na hrvatske škole. Prošlog decembra je priredila la borbeno školska organizacija božićnice na 106 škola u Gradišću.

Priključkom Austrije Njemačkoj položaj se do sada nije izmijenio. B.

ČITAJTE „ISTRU“!

PREPLAĆUJTE SE NA „ISTRU“!

ŠIRITE „ISTRU“!

AUGUSTA SANTEL: SV. PETAR U SUMI — (Drvorez)

ZGODOVINA LUŽIŠKIH SRBOV

Lindar u Istri

Lužički Srbi — Bu Budišin (Gornja Lužica pruska), Bo Borkov, Ch Chosebuz (Dolnja Lužica pruska). V sredini posebno crtkano je Gornja Lužica pruska.

Današnji lužički Srbi — so majhen ostanek bivše velike slovanske družine, ki se je oddelila pri selitvi iz zakarpatске skupne domovine od zapadne slovanske skupine in v kateri so se razvili polabsko-bališki narodi, pa tudi Poljaki in Čehoslovaki. Lužički Srbi so obnem z drugimi zapadnimi Slovani prišli na svoje historično ozemlje iz vzhoda. Dobe, ko so ti Slovani zasedali svoja sedanja mesta, ne moremo točno določiti, toda njihovo širjenje preko Labe in trajno naseljevanje postavljajo današnji arheologi s pomočjo drugih znanosti že v 2 in 4 st. po Kr.

Usoda srbskega naroda je bila že od zgodovinskih dob združena z usodo ostalih polabskih Slovanov. Središče starega srbskega ozemlja je bilo med reko Salo in Fuldo. Tam je bilo plemo pravih Srbov (Sorbov), od njih na vzhod in zapad pa sorodna in z njim združena plemena, ki so s Srbi vred zavzemala naslednja ozemlja: na vzhod od Rakelichte v Jezerjskih gorah ob reki Cvizdi (Queis) ki njemu izvira v Bobro pri mestu Sagan, ob potoku Bobre do izvira v Odro pri Krosni (Krössen) ter dalje po Odro do Aurith nad Frankfurtom. Od tod je meja šla na zapad čez Fürstenwald in Kopenjiku (Köpenick) na Sprevi, dalje južno preko Sosne (Zossen), Zelm (Baruth) ki Dubni (Dahme) do meji braniborsko-saško-anhaltski ki izvira Salo v Labo, od tod pa južno-zapadno čez Koblon (Kalbe), Popelov (Ascherleben), Nordhausen na Helmu ki Mühlhausen ob gorah Urstruti in dalje čez gornjo Fuldo na Chryzice (Küssingen) in Gorico (Garitz), dalje na Wassertosen, Windschem, Cholm (Kolmberg), Windshofen in po reki Vranici ki izvira Donave pri Donauwörthu. Preko Rezna pa je šla dalje ob obojnih čeških gorah k severu ki izvira Kamenice v Labo, pa ob Češki Kamenici in Češki Lipi preko Jesteda k Jablonici in Jezerjskim goram. Ti Lužičani obnem z Milčani so tvorili tedaj poznesejo Lužico, ki obsega zemljo med Čehi na jugu, na vzhodu pa na meji reke Gvidze in Bobra, na severu Odro, južno od sedanjeje Frankfurta, dalje na zapad do Spreve ter po Sprevi k ustju reke Golešine, od tod pa k izvira Črna Halstrova v Labo. Na zapad je meja Halstrova in njegov pritok Polznica.

Na to ozemlje so se preselili praočelje naših Lužičanov in prineli s seboj vsestdejo obdelovanja polja, do živinoreje in ribolova; obnem pa tudi prinesli s seboj vojno izvežbanost, ki so jo dobili v vedni obrambi s sovražnimi in tujimi plemeni. Na tej zemlji so mirno živeli vsaj od 2 stol. po Kr., morda celo še v davnem času obnem s polabsko-bališkimi Slovani, posvečujoč se svojemu mirnemu življenju, da jih ni opazil ostali svet, ki do 6 stol. molči o

vencev je torej baje nazadovalo skoraj na polovico stanja iz l. 1910.

Zadnje štetje se je vršilo 22 marca 1934. Izvedli sta se zopet dve važni spremembi: jezikovna pripadnost se določa le še pri stalno v dotičnem kraju bivačih (Wohnbevölkerung), ločnem prebivalstvu (Wohnbevölkerung), obnem se pa spremeni tudi pojem jezikovne pripadnosti. Komentar k pravi pravi namreč, da naj vsakdo prijavljaj pripadnost k jeziku, »deren Kulturkreis der Befragte sich zugehörig fühlte; ne sre torej več za ugotovitve objektivne jezikovne pripadnosti, ampak za subjektivno zavest pripadnosti h kulturnemu krogu kakega jezika. Po rezultatih tega štetja naj bi bilo na Koroskem od 495.129 stalno bivačih prebivalcev 276.930 Nemcev, 93.116 posloj, 28.796 Slovencev (8,8 posto) in 1403 pripadniki drugih narodov (0,3 posto). Število Slovencev naj bi torej padlo v enajstih letih za nad 10.000. Način izvedbe štetja je bil takšen, da so se Slovenci pritožili pri Društvu narodov.

njih. Pri tem verjetno niso imeli niti močne zveze z ostalimi sorodnimi plemeni, razpadajočimi na manjše skupine, tako na družine, bratstva, ki so jih vodili načelniki (od l. 828 se pojavlja že naslov knez). Včasih pa so morda vendarje sklenili večjo plemensko zvezo med seboj ali silnejšo politično oblast. Tako je bilo za časa Karla Velikega, ko je med Srbi postal veliki knez Miliduh, o katerem pravi kronika iz l. 806, da je bil »rex superbus qui regnabat in Surlibis« (mogoten kralj, ki je vladal Srbov), kar je dokaz, da je že tedaj na začetku srbske zgodovine obstajala večja srbska zveza, prav tako, kakor je obstajala v drugih polabskih plemeni. Celo še mnogo prej okoli l. 630, torej že za Samovih časov, se spominja neki »Dervanus dux ex gente Surliburum«, toda o njem ne vemo ničesar drugega.

Ni najmanjšega dvoma o tem, da moramo smatrati, da je k takim zvezam prišlo v dobah nevarnosti v času, ko so polabski Slovani in tudi Srbi prišli stik s sovražnimi plemeni, ki so začeli prodirati k reki Salo ter preko nje na vzhod. To se je začelo po l. 531, po padcu Durinikov, ko so Frankl in Sasi razširjali svojo oblast do Sale in napadali Slovane za Salo. Že v Samovem času so se vršili posamezni boji, čeprav se je zgodovinski boj polabskih Slovanov z Nemci, ki se je končal z iztreljenjem skoraj vseh teh Slovanov, začel že za Karla Velikega: proti Srbov se je začel la boj l. 782, proti Lužičanom l. 789. Nesloga med njimi je poraz še pospešila. Tako so bili Lužičani premagani s pomočjo obodskih »bratrov« in so tudi Srbi po Miliduhovem padcu l. 805-806 bili prisiljeni podležiti. In tako so propadala tudi ostala plemena. Vzrok tak naglega propada so bili — po Niderlu — naslednji: 1 neprikladnost terena — odprtje ravnine — za koncentrirano obrambo; 2 notranja nesloga; 3 kulturna zrelost Nemcev; 4 vztrajanje pri poganski veri ter tudi nasprotovanje rimski Cerkvi, ki je bila pozneje največja zavajenica Nemcev. Dočim Čehi ali Poljaki, ki so že v IX. st. sprejeli krščanstvo, niso prišli z njo v tak konflikt. Po novih bojih, ki so jih od l. 928 začeli saski vladarji proti Srbov, so bili Srbi pridruženi h kraljevstvu Karla Velikega, s čemer je bilo že konec 10 stol. suverenstvo vseh Srbov zaključeno. — Krščanstvo je počasi in ne brez odpora napredovalo in z njim germanizacija, ki se je ob Labi izredno naglo širila. Nemški pritisk se je pojavil takoj pri prvem germanskem širjenju od zapada ter postavil prve nemške gradove, v katerih službo so stopali že od 10 stol. dalje slovanski plemeni. Kolonisti so se valili na slovansko zemljo od 12 in 13 stol. ter so slovanski domačini postajali čim bolj odvsnji: niso se smeli več naseljevati v mestih, niti se v njih pečati z obrtjo, niso smeli stopati v cehle in ne med meščanske stanovje; tako so postopoma propadali in s tem tudi seveda izgubljali svoj jezik. V kraju med Salo in Labo so bili Slovani še do konca 12 stol. zelo močni, toda v okolici Jurutroga so Nemci že v začetku 13 stol. prevladovali; l. 1293 je bilo na Arnhaltskem puščeno kaznjico prepovedano govoriti pred sodiščem srbsko, l. 1327 tudi v Alpburgu in Lipskem, v Cvikovu in Mšni l. 1423. Tako so na koncu 15 stol. bili Slovani na zapadu od Labe že odsotni na smrt.

Na vzhodu od Labe, torej v obeh današnjih Lužicah, je bilo nekaj boljše. Tukaj so tudi ustanovljali nemška m-

sta, zlasti v Dolnji Lužici, nemške cerkve in samostane, toda ljudstvo samo je ostalo večinom slovansko, srbsko, ter si ohranilo svoje slovanske običaje, jezik in nošo. Nemška manjšina se je morala prilagoditi razmeram, graščaki in duhovniki so se seznanili s slovanskim jezikom. Prvovenc pa je združitev Lužice s saško državo pomagala k ohranitvi naroda: en del Lužice je padel pod Češko že od l. 1086, Budišin z okolico od l. 1319, Zhojelecko od l. 1329, l. 1348 se je pridružil Luban, a l. 1369 za časa Karla IV. celo vsa Dolnja Lužica. S tem je bilo vsaj za daljši čas ustavljeno popolno ponemčenje Lužice, kajti Karel IV. je v zlati buli l. 1356 odločil, da naj se knezi in grofje uče srbsčine, prav tako kakor je l. 1487 naročil mišenski škof Jan Lutovnikom: »Toda j so Lužičani smeli tudi prestopati v meščanski stan, postali so obrtniki in uradniki ter se naredno okrepili. Morda so tudi hušički boji pomagali k oslabljenju nemške ekspanzivnosti, da si nemško napredovanje ni moglo biti ustavljeno, zlasti ko je stopil na češki prestol l. 1526 nemški kralj Ferdinand I., še manj pa po l. 1637, ko je obojno Lužico otopil Ferdinand II, saskemu grofu Johannu Georgu v dedni zakup.

Ne mislim tu dalje govoriti o žalostni usodi Lužice, ki je večinoma znana. Dobro je znano, da je od širokega ozemlja nekdanjih Srbov ostal le majhen očišč, na katerem sedaj stanuje zadnji ostanek polabskih Slovanov, ki ne šteje več kot 130-150.000 ljud (po lužičkem številu iz l. 1910) in to na obeh straneh Spreve med Lubnovem (Lübbenau), Kalawou, Komorowem (Senftenberg), Kamjencem (Kammenz), Biskupicami (Bischowerda), Lubiji (Löbau), Mužakowem na Nisi, Barščem (Forst) in Choteburzom (Cottbur) ter okolica Budišina. Kljub temu obstoja upanje, da ne bo ohranjena samo narodnozavedna Gornja Lužica, temveč da se bo zbudila tudi dotedaj popolnoma porušena Dolnja Lužica. To pa se more zgoditi samo s skupnim delom vseh lužičkih Srbov, kar pa ni lahko delo, kajti Srbi so že iz vsega početka po jeziku ločeni v dva književna jezika, v gornjo in doljno lužičsko in dve pisavi (latinica in gotičica), ter so razdeljeni tudi — kot posledica reformacije — v dve veri: večina je protestantov in le kakih 12.000 je katoličanov (ena desetina), in sicer zapadno in severozapadno od Budišina ter v par. okolici Zupnjah (Kulow) v Prusiji. Končno po današnjem kongresu l. 1815 pa so razdeljene Lužice tudi politično ter pripadajo dve tretjini pod prusko vlado, ostala tretjina pa pod saško vlado. Dolnja Lužica je vsa pod Prusijo, gornja pa deloma pod Prusijo, deloma pod Saško. In te posamezne pokrajine so zopet administrativno razdeljene na okrajna glavarstva, in sicer tako, da v nobenem primeru ne morejo Srbi tvoriti večine.

Srbi so vodili in vodijo na vse strani obrambno borbo ter premagujejo neizmerno težave. In kljub temu so si znali ohraniti svoj jezik, svoje navade in večinoma tudi svoje narodno nošo. Odločilna važnost pa je, da so si znali ustvariti tudi relativno čisto in bogato književnost in upamo, da bodo v novih evropskih razmerah in v novih razmerah v Nemčiji z novo močjo in delom mogli to svojo posebnost ohraniti in jo še okrepiti.

Iz knjige: Dr. Josef Pála: Aus dem kulturellen Leben der Lausitzer Serben... Bautzen-Budisín 1936.

TON SMERDEL:

BILJEŠKE

BEZ KORENA

Nis usreti je bio u jednoj kavani puni dimom i čudnog osjećanja da je svaki čovjek prepušten sebi u ovom bezdanom bolu. Oko me je bila suva klima strasti i pijen-tov rula. Moje srce u tom trenutku ustreljalo je iznemada za proljećem i planinom... I dok sam sebi postavio pitanje: — Zašto ništa toliko veselo kao i drugi oko mene? — Pogledao sam oko sebe po kavani i samo taj jedan pogled umio mi je u srce ugru, pa je prividna radost nestala kroz zamagljene prozore na kojima se upravo tad odigravala nekaksa borba svijeta i tame. Čeznje moje poljeleže u to u plavo praskozorje. Poljeleže su i smrzle se kao plave selice koje urane u proljeće.

Sjećam se da me je pogled jedne djevojke, koja se približila stolu gdje sam sjedio sa svojim poznanicima, svojom izguzom pozore na kojima se upravo tad odigravala nekaksa borba svijeta i tame. Čeznje moje poljeleže u to u plavo praskozorje. Poljeleže su i smrzle se kao plave selice koje urane u proljeće.

sam u ovom srcu svu bijedu jedne čovječje duše...

Jutro je bilo magleno i mrzli vijetar gladio me po uzarenom licu. U srcu je bilo ko u kući u kojoj je pogreb. Zurio sam u svoj unajmljeni stan, dok me je taj pogled pratio i ja sam mu otvorio srce svoje, a u meni se tad rodila jedna bezizrazna pjesma a patnji i bolu, a čeznji i tuzi onih kojima presjeklo korupciju njihovog bića sa blagotvornom rodnom genom...

PRED VIJEČNOŠĆU

Lojze je cijelog života strpljivo orao u nadi da će ga škira kraška zemlja nahraniti. U to lo tvrdio vjerovao i nije poslušao braću, koja su se na sve strane svijeta razlijele za novcem, pa na svoj govorici da pljuče na molitku da napusti krš. On se nije mogao raslati sa svojom poljenicom pokrivenom alomom. Ostao je stan na napuštenom ognjištu i orao iz dana u dan. Orao je i gladovao, a proljeća i ljeta su se redala. Proljeća u posujehu kraških mirisnih trava i nabujalih potoka, ljeta u žaru sinog klasja. Sve je ovo tonulo u čudno ljekobno planinske jeseni u kojima su zvijezde tako krupne...

U tim jesenim noćima sjedio je Lojze okupao pred kućom na panju, koji je još njegov pradjed posjekao u suni i pred kuću

dovukao. Tad bi tromo u misli i jasno doživljavao svu prošlostku bijelu stozu zlatu... Zvijezde su krupne natrpane nad njegovom glavom, dok je njegova duša uragajala u nezavršena pitanja: — Zašto nisi ni žena i dječak pomrla? Zašto ne postignuo svoje općeg? — Zašto, Bože? — Ili, dnu planinski noćni vijetar dole je bistrozrenik nad sabla-nim planinama i u njegovoj duši bivalo je sve tamnije, a na tihlu hladnije, pa je Lojze pogrbljen i umoran jedu u svoju izbiču, da provede još jedan u mirnom noću...

I kad su prve bure i snježne mrcavice Lužicu natrpane da sledi od ratnog smrtaka, tek osjećaju, on bi do kasno u noć uz očaj jekao, dok su se misli malo po malo sa sjećanjima trule u duši kao i zar dobile smrtke na ognjištu. Tad je ni bilo s prolema ratu, o gladi i smrti i nije se više bunio. Osjećao je da ga snoga napušta...

Jednog zimskog dana poludio ga je njegov drug iz vojske Jurij, kad je opazio da za već dvije nedjelje nema u crkvi. Upao Jurij u Lužetovu izbiču i upitao starčika: — Lojze, tebi je sigurno sasvim slabost!

— Da!
— Zeliš li štogod?
— Eto! Bolesan sam, kako vidiš. Vijeć solnice. Prije sam mogao i da ustanem, ali od jučer ne mogu ni da maknem iz kreveta. Tad je uzdahnuo od iznemoglosti i malo zastao, onda odmah grčito usnice dodao: — Pitao si me što želim? — Nije nastalo vito... Ušutio je...

Jurij je dotle zapalio vatru na ognjištu i skuhalo mlijeko koje je bio donio. Pokusa da nagovori Lojza, da se malo milotkono okrijepi, ali on mu malim rukom: — Ne mogu! Gotovo je sve... Zar ne vidiš? — Ja se ne bojim smrti... Nego prije si me pitao, da li nešto želim?...

— Da! Samo reci! Učini ču štogod mogu, dragi Lojze!
— Dobro!

Opet je ušutio. Čulo se u izbiči starčev disanje i priglasno pucketanje zapaljenih, mrcaknih grančica. Jurij je zamisljeno nekoliko puta ustao i polastakno vatra, da plamen ne prigusti zelene smrtne grančice, onda pogledao u prijatelja i sjeo na klupicu blizu ognjišta...

Kako je bio kratkovidan, nije malo pošle primietiti da za Lojze rukom zove k sebi: — Jurij!... Jurij!... — začeo je u hropcu Lojze.

— Sta je? Sta je? — odgovorio je starac, ustao i prišao krevetu...

Lojze je jedva skupio malo snage da mu progovori: — Jurij, dragi Jurij, zovi mi svećenika! — Jurij kimnu glavom, ustane i tromo prekoraci prag kućice.

Prečavši prag stane. Podupre se o stoip i drhtavo prošapta: — Kako? Tko da ga ispovjedi? Svećenik je Talljan; ne zna on naš jezik, a druga je Zupa gdje je naš stari župnik daleko...

Lojze je jedva skupio malo snage da mu progovori: — Jurij, dragi Jurij, zovi mi svećenika! — Jurij kimnu glavom, ustane i tromo prekoraci prag kućice.

Prečavši prag stane. Podupre se o stoip i drhtavo prošapta: — Kako? Tko da ga ispovjedi? Svećenik je Talljan; ne zna on naš jezik, a druga je Zupa gdje je naš stari župnik daleko... Ipnk odu gegaviti se u župnikov stan. Don Sebastian odmah krune. Pokušao je da razgovara sa Jurijem, ali je ovaj zorno klimao glavom i jedva jedvice sustizao korak mladog svećenika. Uđoše u kućicu. Jurij i svećenik pridjose krevetu. Lojze otvorii oči. Tad mu se obrati svećenik: — Eee! onaj venulo!... Doda još nekoliko riječi namještanju stolu, ali Lojze ga pogleda razrogacijem očima, pa okrene glavu zidu i u dubokom uzdahu prošapta: — Bože! — U tom trenutku podignu desnu ruku i opruži se na pokrivaču i prsi se zgrčeno u šaku. Svećenik se obrati Juriju i samilosno izusti: — E morlo poverle!... — pa nastavi da molči...

SPOMIN

Kud se nagnu na puneštru i gjedam priko rale:

Zgor gora poltrijene snigun
Oblake mla:
Ma se čini da ridiu
Bonacu. Misičina kako zloto žutu
Pada priko mora i pujo
Od koga se kanal čuje
Mar je.
Na punte mla.
Kude se more z kamikon juž:
Gradi se mojih misli kula,
Ona tma ruzike i traji stupi,
Ma je pre fundamenta i krova.

JIVE KAVELA.

J. JARDAS:

UBORAK CEKINI

(ČAKAVSKA PRIPOVIJEST)

DREVNA PJSMA SLIJEPOGA GUSLARA

Sudba svijeta u Božjoj je ruci,
Sudba tvoja u tvojoj je vlasti;
Boga svog u samom sebi traži;
Tu ti Ga nadaš, svuda čes Ga naći,
Tu ti Ga nemaš, tebi spasa nema.

Boju Božje, caru carsko podaj,
Tuđe pošuj, a svojim se diji;
Zapovijest je Božja svini i srakom;
Savjesti slušaj, pa se dobru nadaš,
Ne slušaj li, najgora oteku.

Ko se čješi 'dn prkosu Bogu,
Život svoj da nesucjesno vodi,
Zagazi će ga, koji strme privedi,
Smrci će ga, koji teže Bogu,
Tako bjez, alkad ima ljudu,
Tako bit će, dok ih bude bilo;
Čista savjest nijerilo je pravde,
Pravda od svih sila je najjača,
Sad ti postije, pravda starije slati.

Pravda ljudska pristrasna je često,
Pravda Božje nepristrasna je često,
Ljudskom sudu možoš umati,
Božjem sudu ne možoš uteriti;
Ljudska pravda što propusti, zgrješev,
Božja pravda sve uravnoleži,
Izavoleža onom Božjeg reda,
Čiji je pravde, istine, slobode,
Izvan nije pačko tla i uraka,
Porod gijeju Gospoda nam Boga,
Dobra i činiš, još čes bolje steći,
Zlo ti radiš, gore će te znaći,
Sve što vidiš, daj, više primati,
Sve što vidiš otneš, manje umati,
To je zakon čijene ravnoleži,
Vjera sveta kosovskih junaka,
Dobra djela moltra su Bogu,
Dobra djela, a ne prazne riječi,
Zla i nerad priklonjenje paklu,
Žrtve tvoje uzdiču te k spasu,
Pjanike tvoje u bezdnu te vuku;
Lako ti je s'pratiš se golje,
Teško ti je uzdiči se do vrha.

U računu svome završnome
Posjertine budi, a ne dužnik;
Višak dobrih djela napredak je,
Polet, trajan mir i blagostanje,
Višak djela zlih je uzrok bijedi,
Nesposobnost, pobuni i ratu,
Pravo tvoje dižnaošt, mjeri,
Van te niere zlotin i izdajstvo;
Nesebičnost izvor vječnog blaga,
Sebičnost je stramoštvo vječno,
Čista savjest to je raj nebeski,
To je sreća ljudi do kraja volje,
Črna savjest, to je izvor zločinu,
Umjerenost je izvor zadržavja,
Balost tvoja nemanje je mjere;
Skrbnost ti je čarna veličina,
Niskost sramna u visokom letu;
Snaga tvoja u istini leži,
Sloboda tvoja posljedica teži;
Sloboda ti u vrtna nozi,
Ropstvo tvoje u poroka štiti,
Hrabrost, smjlost u tcom su poštenju,
Kukavičluk u podležnosti romu;
Čestitost ti blagostav donosi,
Tebi, djeci, cijelom tvome domu,
A nitkočluk donosi prokletstvo
Kako tebi, tako i tvom rodu.

Tvoja ljubav mudrosti je vrela,
Mržnja tvoja uma poračanje,
Kad je mržnja kći ljubavi čiste,
A njez otac opće patnje ječaj;
Kad je mržnja Božjeg gijeju izraz
Ili Božjeg Providenja oblik,
Kad je zahijev vječnoga napretka,
Ili Suda Božjeg naređenje,
Ili Pravede Božje izvršenje,
Tad je mržnja osvetnika ljuta,
Sila dičija, krvava i strašna,
Što no laži, ropstvo i nepravede
Hudi, krsti, satire i gazi,
Pravdi Božjoj, istini, slobodi
Smelje niti, pobjedu donosi.

Boju Božje, caru carsko podaj,
Tuđe pošuj, a svojim se diji,
Savjesti slušaj, pa se do buj nikog,
Ne slušaj u samom sebi traži,
Boga svog u boju sebi traži,
Tu ti Ga nadaš, svuda čes Ga naći,
Tu ti Ga nemaš, tebi spasa nema.

Sudba sveta u Božjoj je ruci,
Sudba tvoja sam si ti gospodar;
Dobra stidni — bujni ili goru,
Dobra put tvoj — slavi ili ramu,
Dobra život — žustni ili zavnu;
Na volji ti — laži ili lažni;
Na muci se poznajju junaci!

DR IVO MOGOROVIĆ

rad da me više oti pozovu, a komad je čekal da kre van, ali drukčije neću već lako vreda verljin pušit.

Gospoda su se nasnela, a Miha j' sal veselo van.

Po sele j' sal Stimanu pušec. Za uhon je nosil slanicu od verljina. Od Androka j' zialš Stijicu Gromički za mehon, čudno j' podledal Miha i rek'al:

— Barba Miho, sigurno se neki tamo dole ženi kad vi pušite verljin.

Miha j' rek'al:
— Zlodei se j' ženi Stijicu zlodei. Da si li bil tamo još is' večeras na Rošec visel.

O mlade lete, neide oko Vazna, znel je Miha z' tami uborak cekini. Kunil je voli nak je vozeval u Reku na škeru iarboli i bordunali. Va gore je z'el paleriju nak je našal dve kompanije paleri. Susedon ken je rabilo beči za va goru poč' prehitil njih je do Beče nedelji i zarezal je n' rovaš. Uborak cekini pomogal je Mihi i čuda družeh ljudi

cekini. Ona j' obečala da neće. Miha ni seieno va njoj veri imal, aš ono ča Mare zna ko da bi breku na rep privezal. Ona ne bi bila nijene stvari zatrušila magari da j' valje, čoveku za glavu.

Kad je najzada Mare odašla, počel je Miha sam sobun računat ča bi storit, da nu zlato ustane, i da gosposčina niš ne dozna. On je bil provrčan čovek, pak je valje znal ča će.

Znel je lišto uborak z' gromaci, zamotal ga j' va poneknjak i stavil va koš. Opril se j' i šal je obalč labori i zanki. Na labori j' liš lovil, najveć dršči i brinjavki, a na zanki zeci. Za sreću j' valje va tenoj zanki znel jenega zeca. Vica Studenčija j' šla z' Reki nak kad je videla da j' Miha zeca ulovil rekla mu j':

— Barba Miha, morda bite i lesicu ulovili. Čera mi j' zela jenu lepu kokošiu najbolju nosicu. Va Studenoj već nemoreno ni život pred ten smradon.

— Baš nesem va Grize. — rek'al je Miha. — železa podleć aš san našal lesičju. Iam. Lego znaš ta naruga se rada na ribu 'nolvi. Morda nesec z' Reki ribi pak biš mi kad je le, dala jenu za j' železa.

— Ju imane, barba Miha. rek'al je Vica. — nesem baš lepi oslič, županu Matiesine. Odrnite, obrus na košare, ribu su liš pul vrh pak zamite, kad je za takovu stvar, kultivo van rabit.

Miha j' zel jenega osliča od jeno pol funta.

Vica j' zavila Studenu, hvaleć Mihe i moleć mu za zdravlje. Miha j' pak pod Stjernički Breg v' jamu uborak hranil, pak je šal na Čmaž.

Va Čmažev kalić je stavil zeca. Zadnje nogi mu j' zamastil va blato a glava j' štrčela van. Na icdan grmiti stavil je meč rozi malo maha kod njazlo od ščiki i nular je stavil osliča. Glava j' bila v' njazle a rep je preko visel. Kad je Miha to se činil, rek'al je sam sobun: — Ja tako je: ki v' jamu leti se maha lovi — i šal je brzo nazad.

Kad je sopeta počel prezid raskapanat kanal i v' Reke nojne hitil, pak je šal Miha doma na obed.

Z' obedon je Miho rek'al:
— Mare neka ženske paške blago obrediti. Neč se merdri po nebe i nekakovi ianjčići se delaju pak bi moglo nevremne zavymut. Poč nan je malo veća iskat na Čmaž i ča nozani.

Miha j' brzo kola narical i kravi zapregal. Mare j' na njega ziala:

— Ki ti zlodei je danas da tako za ten delon haptiš. Ne uževaž bit ta nagli. Ča ne znaš da j' trebe prvo kravi napojil.

Miho ni otel ni čut ča Mare petina i čanpa, leg je s' palicu od korbača pred kravani na tloli krži storil, da njih ka ženska roki ne da, aš bi mleko zgrabile i nošnil je kravi.

Puten su kravi silile na saki kalić nit ma Miha ili ni nikako pustil na vodu.

Kad su prišli na Čmaž Miha j' sprezal kravi pak su zaleno tekile na kalić. S' prvevi nogamni su va vodu zašle i se na nos mihalce, kakon su za sun željun pile. Otoli njih su se va vodu otel kolonbari delali i zadevali va onega zeca, kega j' Miha jutro va kalić stavil. Bilo j' reć kako da se zec zdžbe i spuša.

Miha j' počel sakomantit i Maretu zvat:

— Mare leci videt zec se kupa.

— Mare j' pritckla počela se j' čudit i rek'al:

— Miho nak ča žbališ, kod žaba v' jaije, leg zerahit tenu sten i liti va njega. Al čes mu morda soli na rep klasi.

Miho je popal jedan babulji i zadel je zeca. Z' grabljani ga j' potegnul z' vodi i rek'al:

— Viš kod je volik. Od koži će mi Pavlić baretu storil.

Kravi su pustili neka konate a oni su šli veće grabil i v' lunecni nakladat. Miho j' šal da će jedan lesičič odrezat za tretu uvit i štrami malo holje pripet. Sopet je počel sakomantit:

— Teci brzo Mare još jeno čudo videt i rek'al: — Mare pritckla pokazal njoj je ribu na grmiće. Ona j' zabljena v' ribu gledala i otela j' skopnet od čuda, pak je rek'al:

— Bog me sental, ako san još videla ribu na grmiće. Bi ti se valje kreš smutit kamo j' šla njazlo delat.

Miha j' rek'al:

— Šegavo blago.

Laznul je z' fenuin mljavicu po kite i oslič je nat' na travu. Mare ja j' dijela i rek'al:

— Baš je lep oslič. Od obeda j' palenti ustalo, ov oslič i vrčlčac vina pak će ti bit dobra večera. Barba Zvane Kosov vavek reć da muškemu mora bit riba.

Miha j' bivral na dele dosta časani i paluštine. Najvolje je neć protal, pak su mu i govorili — proto krpica — ma onda j' za se moći veće grabil. Brzo su voz naložili, zapregli kravi i šli doma.

Kad je Mare družat dan na šterne vodu kalala ni mogla od manje leg je povedala kume Zvanke Andrejević. da j' Miha našal uborak cekini. Ona j' Marete obečala da neće nijenoj ženskoj povučeti, a ču donia

Lepi su pozimski dnevi. Konateć po bregeh zašal san i na Rošca, lih nak selon Marčelj. Na si kraji se z' Rošac lepo vidi, utinut na Vela Vriata i na Boduliju. Kad sunec seda na Učku parat je kako da va Gromičkih Planinac, tamo pod Obruč, va Cvijah dvori gore. Ako se obrneć kunjo Klanoj vidiš pod Židovnje kunjin i dve banneri; našu i onu 'du imperija, našeh sušed.

Kad je, za vreme liriije, va ovch krajin Napoleon zapovedal storili su bili Francezi na Rošecih solji, obesili jenega cigana aš da j' bil Antonoven ukral virugi od voza. Zato i danas neki Rošca zovu Sohl.

Na suđe se j' cigan skuzeval dašal virugi, ukral, lego našal. Ta škuza mu ni pul Francezi niš valjala. Po ordine kapitana kljical je župan Tone Matijašev, da ne sme nijedan niš nać, aš onu kibi ča našal će kljenbesat na sohel.

Francezi su takov red bili storili i strah va ljudi zabili, da ne bi bil za vas svet nijedan pobral na ceste, ča ča najde. Nijemone ni šabil ni ključ va vratel. Još ni landravac, ki su pasevali z' Reki va Trst, se nisu ljudi bai.

Malo j' falilo da se ni na sohel zacimbiljal i barba Miho, a bil je baš dobar i pravicač čovek. Dolhar va družine i nikad boljeza va sušešćine.

Miha j' bil onako nekako štud čovek. Pul sakovega dela sej znal iuzinjal. On je govoril da le trebe z' milu z' dotla na vječ s' pravki va vasoničel zazoru vuć, a ne na hite va koše na lehu nosit. Kad je ugljeve va zore pod Snejnik palil, ordinal je Sencdiku jene železnic kanelice da te mu bil kod dimi na kope. I tako zavinovek on mu bile po glave nekakove šegavarije i povolarije.

Jedanput o pozime predelevaj je Miha neku prezid. Kad je s' hrascinom znel jenu škril našal je pod njun jedan drveni uborak. Na obe strani j' bil zaduhiven, a zebak ko da bi železini.

S' kosericen je znel jeno dno i tot je uborak pun zlatel cekini. Miha j' vas pretrnil i odrnel kad je to zadjelal, On je valje na ješer prišal pak je ti beći malo uzgledal i sam sobun govoril: — Bože moj dragi, ki ti to nejde nekada tu zaidat. To j' moral storit neki od našega roda. Ča se znaš, morda j' to zaidal pokojni barba Ive? Stari Matok vavek poveda da j' bil barba Ive čuda zlata z' Lesandrije i Carigrada prnešal, pak da se nikad ne zna trca ni truske tenu ziala. Da j' to ki tuji zakon već oni z' zdvani bili našli rečki zgovitarji, aš oni vavek po mječeh neć štavriju i beći išču —

Miha j' bil na čude ča će storit. Znal je da se ne sme niš nać. Se j' s' pod kloubka pogledal na Rošca. Bura j' puhljala i prazan špag na sohel čimbujlala. Za sen ten mu se ni dalo 'trzalo puštit. Znal je da ni to nijedan zgubil i da ni to ničgovo. To mora bit po pravice samo nijgovo, aš je tal va praven svojen posese. Ki j' od vavek mihi. Ako bi pak to nesal kapitanu, još bi za tamo našal optalat, al pak reć da j' ne ceste našal. Vrag je to po kanciljerih hodit i z' gospodin postu met. Stari Miha i Mare Andrejevi vavek delu da ki z' gospodin črešne zoblje da mu roji estam.

Još je Miha malo ponešal va cekineli, pak je otel uborak nazad zadit i va kakov Stupel hranit. Ma kod na despet prišla j' z' dregum rusinim žena mu Mare. Rek'al je sam sobun: — Baš te j' jezero vrazi moralo našo sad prnest.

Kad je Mare videla pul kakovčega posta j' Miha a kad je on z' uborkon srznul cekini su va zablješćili, kodabi njoj neki zrcalo v' oće uprl, pak je rek'al:

— Za ljubav Božu Miho! Ča j' to Miho?

Zela j' va prešćit i spješivra oest prehevalja, i rek'al:

— To su, tako ja zdrava, ko da bi nekakovi beći. Neć takovo j' prnešal Mare Kalić-Kovadžec z' Bence, i Arap Fradeljević z' Kaira. Miho najholje će bit da ni tu pustimo po bande. Stavi ta nazad kade j' bilo. Z' beći j' potari ja sveci Križ, — vrag zmošan. Nedjelju j' puš Viški, — pop Vrane predikal da bi ladje kanela skroz jeleune use leg bogataš va diku nebesku. A čut si i ključ pak znaš da se niš ne sme neć. Miho, nazi se Miho! Viš odovde se sohi vide na Rošecih!

Miha j' uborak nazad zaprl. Stavil se j' va prezid i s' kamenen obložil, pak je rek'al:

— To j' tu bilo ki zna kulika leta i tu neka je do Božje volje!

Mare j' ot'at znela, z' oprćalnega, koša zdelicu celezga konpara, slane ribi i barilicu vina nak je rek'al:

— Sad lišto ži dokle ti se ne ostudi.

Miho j' govoril da njma pravega pelida, aš da za j' još sinoć konparižal upanbu. A boniča j' hital se cel konpar v' usta a ribi j' zual za sun kostun. Smirnon je neć sam sobun niurjal i pelinal. Mare j' jenega suholiva koš lomila i govorila:

— Miha ne žverzaj zavinovek amen. Kod Frani na Jurko. Če ti najzad prestest ako buš kuliko titulat.

Kad se j' Mare spravljala doma. Miha nika je zatracal da će njoj zaik odrezat, aka bude koj ženskoj ča podrinsila za

ZVANE KASTAVAC:

KASTAVSKE USPOMENE

(IZ SPOMENICE O 25-GODIŠNJICI KASTAVSKE ČITAONICE, GOD. 1892)

Kastavska je čitaonica bila osnovana godine 1866, dakle ravno dvije stotine godine poslije slavne kastavske bune. Bilo je to vrlo zatvoreno društvo. Pretsednik joj je bio kastavski plovac, činacici su bili učitelji i općinski činovnici, imala je svega dvadeset i dva člana (među njima tri, ezozitična plemenitaša) i osam počasnih članova, najslavnijih imena u Slavenvstvu. U nju nisu imali pristupa ni svi kastavski »zračnjaci« a gdje bi »vanjski«. Istom godinu 1869 bilo je primljeno nekoliko gradjana »mizega sloja«, a g. 1869 bilo je odhijeno jedanaest mladića, koji su tražili članstvo ovom molbom:

»Slavni odbor Čitaonice kastavske. Mi potpisani molimo vas da se odлучimo zamoliti Slavni Odbor ne bi li nas primio u kolo sloge svoje, jer i mi Slave smo sinovi, jer i nas je jedna majka rodila, jer i mi smo potekli iz skalnatih bregovih, jer i u nas su tvrda slavjanska sra.

Potriditi nam se da od našega ponašanja zla govorio se ne bude i da čast slavne Čitaonice ne malakša već da se uzdigne.

Nas je do toga čina dotieralo domoljublje i volja k naučenju liepiših i korisnijih stvari.

Kao izvoli Odbor slavni primiti nas, molimo da nam odgovori kako i što, ako ne, mi svejedno Slave smo sinovi.

Donoljubna narodna i pokorna mladež. Slijedi li potpisa.

Da bi se lakše razumio ovaj laki stil domoljubne mladeži, treba znati, da je, u ono doba patriotske romantike, kastavska Čitaonica, kao prva u Istri (druga je bila u Puli osnovana 1869), o svome poslanstvu slovenski glasboval. Miroslav Vilhar, a čija je prva knjiška glasila: »Mi Kastavci Slave smo sinovi

Jedni su to skalnati breгови
Tvrda to so slavjanska sra.

Pa ipak u tome je društvu, gdje bi se mislilo da su u tišini šuštili samo listovi čitanih novina ili zvečtale figure na šahovskoj ploči, — nikla i bila ostvarena misao saziva prve velike narodne skupštine u Istri, Tabora, koji je održan god. 1871 na rumenom brdu Sv. Mihovila (brdo je ostalo preko granice žice) okupivši i mase naroda, premda su protivnici kroz mističnu Kastavštinu širili glase: »da će (Tabor) uništiti Kastavštinu, jer da će joj naprtiti veliku silvu (porez) a Kastavci redom da će u vojniku: da će Kastavštinu pasti pod Hrvatsku, gdje se i od kokose plaća porez, da i od žene«. Zlobni susjedi pričahu, da je jedan Kastavac pošao na Sušak i pitao jednog susačkog podruglijca, je li istina da se kod njih plaća štvara i na ženu, a Susačanin da je to potvrdio i još dodao uzdičući: »ja, i na kavidal i na užroftu. I da je tako nekoliko lakoviernika izostalo od Tabora bojeći se štivre na ženu.

Potpuna demokratizacija društva izvršena je god. 1881 kad joj je za predsjednika došao Dr. Laginja. Te je godine dobila ime »Hrvatska Čitaonica« i nova pravila, koja je Namjesništvo u Trstu odobrilo ovim riješenjem:

»Svjedočuje se poslavlno opstanak Hrvatske Čitaonice u Kastvu po pričujnih Statutlu.

U ljetopisima društva upominje se Barba Mate, zajedno sa Spiničcem, još god. 1874 u pokretu za osnivanje »Bratovštine hrvatskih ljudi u Istri« koja je također potekla iz Čitaonice, na zabavi 14-5 1876 »držao je govor« Laginja Mate stud. jur., a za zabavu od 22-2 1882 on je sastavio šaljivi izrokaz: »Šilo za ogulju« i u njemu terao motu Milana Vojvodića, krajiškog satnika, zapovjednika kastavskog puka »Nebogsega«, koji se je sakupljao za sedmogodišnji rat protiv Prusije (1740). Knjosić sadržaj komada. Spomenica priča: »No prkosna mladež stade zadirkivati starca (Tomašića), kako se je on, sudac kastavski, sakrio u dimnjak kad su onomadne Kastavci bacili kapitana u Lokvu«. Nama Kastva bez Lokve. I jedna od pjesama u dodatku Spomenice sjeća nas svojim izrazima na taj događaj!

Stari, mladi, čoi, dica,
Bog će pomoć u Trojica,
Slavimo se mi eradi brati!

Ja i brat i brata brat!
Pa, no miša, tko je onda bio sudac,
Tomašić ili Kinkela? Bila su obdava. Stari Rim je imao dva konzula, stari Kastav dva suca. Statut, slobodni i pravice!

Za jubilarnu zabavu od 24-1 1892 sastavio je pjesmu »Kastav-gardu« Rikard Katalinčić Jeretov a uzglavio ju je Matko Brajša Rašan. Ta dva čestita imena pojavila su se u istom svojstvu i na jubilarnoj svečanosti Čitaonice pulske (1909) u pjesmom Divić-gradu. Barba Rike pieva

Za hrvatstvo dično sve to
Ustao je prvi on
Poestražio plemo kieto
Prubodio rodni dom,
On bo prvi, vraga snirvi
Prvi širva davni jad,
Na obranu prot tiranu
Prvi stao Kastav-grad!

Stare slave imamo dakle dosta. Još da se hoće da nadje neki umješni jurist i uvjeri kastavskoza Malika, da je propašću Austrije izgubio snagu »štistament«, pa da Malik izda Ivi Jurdasu ono dvanaest karateli cekini što su zakopani u Rošćima, pa da Ivc s temi beči izvede one grandiozne hidrotelnčke radove od Brajdice do Fortice (vidi božićni broj »Istre« g. 1937), oh, pa da onda, po tekstu u Spomenici, zagrmio:

Hajd ljubardu na zid valj
Bubanj na bok, pušku u ruke,
Bubnjaji, viči, streljaj, pali
Trum tum be, pum! Trum tum be!

Nek strepuću ribe u moru
Nek ostave zveru goru
Mora valje past mirjav
Koji potkapa naš Kastav!
Sve je to, naravno, simbolički rečeno, jer su Kastavci danas sasvim drugi narod nego li su bili u doba Morela i Valvazora. Pržun u Kastvu je uvijek nazvan, stariji su se smirili jer su se osvjedočili da, i ako su pali pod Hrvatsku odnosno Banovinu, nema štite na životu; mladež je, kako smo čuli, donoljubna, narodna i pokorna; svi su pak, u duroj korizni provedenoj u pravioj sreći, okopirali i stegli kajšice odnosno kurđeli od brkana. Lako ti je sada biti kastavski kapitan!

MIKULA LETIČ:

ZNATI JE TREBA!

Nisem pijanec. Včasih pa rad stopim v gostilno in sedem h kozarcu vina. Saj sem Slovenec.

Tako je bilo tudi oni dan v Ljubljani. Sedel sem v eni tistih gostin, katerih imena je poznal že Prešern ali celo Trubar, ter gledal okrog sebe. Mize so bile dobro zasjede, — saj smo Slovenci — družbe so bile bolj ali manj glasne. Ne bom jih podrobno opisoval. Stopi, drugi čitatelj, v kako tako gostilno, in kar boš tudi videl, sem ta dan videl približno tudi jaz.

Naenkrat sem opazil moža, ki se je xibal od mize do mize. Pri vsaki mizi je postal, nekaj pripovedal, ljudje so ga malo poslušali, nato so odkinjavali z glavjo, in hajdi k sosednji mizi! — Blizal se je tudi moji mizi. Ugotovil sem, da je srednjih let, zanemarijene in zapušćene zunajnosti, vendar da je kraj njegove obleke, izraz obraza in korak kazal, da je mož čtel boljše čase.

»Dobro večer, gospod!«
»Zelite?«

»Gospod, za mal dar prošim, že od sinovi nisem jedel. Primoroc sem, prebežal sem čez morje, Italijani so me...«

»Le počasi, prijatelj«, sem za prekinil, »zamanako vam bo sape, posebno, če šite lačni. Sedite, večerjali boste z menoj in potem poveste svojo zgodbo.«

Ponudil sem mu stol, oču so se mu zavsečile in ob enem začepno pogledale. Ponudil sem mu stol v drugič.

V takih ljubljanskih gostinlah, kakor sem jo zgoraj opisal, ni mnogo izbire. Jeterca, ginja, kranjske klobase z zeljem in nič več. Moj novi znanec pa tudi ni bil izbirečen. Prepusil je meni sestavo mienja čes, vse je dobro, samo da je toplo.

Mož ni lagal! Jedel je hlavno. Med tem ko sem jaz ugural porcijo jeterce, je on spravil jeterca, ginja in kranjsko klobaso z zeljem, k vsakemu dva kruha. Tudi je pridno zalival. Bil je prislen Slovenec, moje usmiljenje se je pretvarjalo v simpatijo.

Tudi cigareto je vzel iz potemi je kar sam začel:

»Hvala vam lepa se enkrat! Nastili mi niste samo teko, ampak tudi dušo. Ne morete si misliti, kako je slovenku hudo, ko se je toliko pretipel, vse radi svojega narodnega prepričanja, ko je moral zapustiti svoje rojstni kraj, svoji dom, družino, ko pride med brate, poln idealov, poln dobre volje, s prekipevalično, odprtini sreem, in ko tukaj ne najde razumevanja, ne najde dela, ampak samo zasmeh, zaprta vrata, ledeno hladne obraze, odkinjavanje z glavami, pomankanje, glad...«

Sledila je zgodba, čisto navadna; kljub vsej svoji tragiki, čisto navadna zgodba. Bil je pridni podeželski trgovec, zaveden Slovenec in zalo tru v peli raznim oblastnikom. Nakler ni zatajil svojega narodnega prepričanja, začel so ga šikanirali:

MIKULA LETIČ:

ZNATI JE TREBA!

rati z globlino, pritisnati z davki, odvračati odjemalce od mizega, klicali so ga v urade izpraševali, mu grozili, lišne preiskave so bile na dnevnom redu. Nekoč so se fantje stegli z orožniki, on je bil tudi v gostilni, zaslužil je, kaj ga čaka in se isto noč je sel golih rok čez mejo.

»Glejte, sedaj sem tu že mesec dni je nadeljav, in namesto da bi bil človek, sem berač. Ohupal bi, pošiljajo me nazaj, čes, kdo me je klicel. Nikjer razumevanja, nikjer usmiljenja!«

»Dragi prijatelj, sem mu odgovoril, nekoliko imat prav, nekoliko pa tudi ne. Res je, da ni ni mnogo razumevanja, ni na res da ljudstvo ne bi poznalo usmiljenja. Ne bom raziskoval, zakaj ni razumevanja. Ne dokazati pa vam hočem, da je to ljudstvo dobro, blagosloveno, se preveč.

Poslušajte: Pusite na stran svojo primorsko zgodbo, katere nihče ne zapomeda, in povejte ljudem tale kako izmišljeno storijo! Recimo tako-le:

Slopite v sosednjo sobo, približajte se mizi in začnite: Prosim za mal dar. Ubil sem svojo mater, sedal sem na poti, da se javim policiji, le prej bi rad dal za našo zadržnico po ubogi materi. Prosim za mal dar!«

Zopet so se mu zaiskrile oči, toda sedaj brez olozega, nezapuena izraza. Mož je bil res inteligent. Elastično je vstal. Se enkrat se mi je zahvalil rekoč:

»Oprostite, takoj bom poskusil.«
Stopil je v sosednjo sobo k prvi mizi. Debelušast pivce z viržinko v ustih je pazljivo poslušal, končeno je pokimal, vzel denarico in stisnil ščipec desnice v roko mojeza znanca. Sledila je druga, tretja noga, novost isti prizer. Potem pa nisem nič več videl, ker so vrata preokca. —

Nasmelnil sem se, znal za glavo, plaval in šel. —

Čez teden dni sem bil zopet v Ljubljani. V kavarni Emona se mi približa čeden, skoro eleganten mlad inož. — Kje vraga sem videl ta obraz? Z nasmehom mi vzeame mojo »desnico in veselih oči vzlikne:

»Ali me ne poznate? Oni dan ste mi plčali večerjo in mi dali imenitni recepti za beračenje. Kolosalno! Pogledajte moj Nova obelja, novi čevlji, klobuk, perilo, pa se denar v žepu. Vse to imam zahvaliti vam. Ne bom vam pozabil. Če gre tako naprej, bom kmalu lahko odprl trgovino.«

Zopet sem se nasmehnul, kakor oni dan, ko sem zapušćal gostilno. Moj znanec pa je nadaljeval:

»Oprostite mi, moram na vlak. Na kolpoduro imam svoje prejšnje čape, službeno uniformo — hudomušno se je režal — peljen se v Zagreb. Bratje Hrvati so menida bolj junaškega značaja, v Zagrebu bom pa rekel, da sem ubil očeta! Se enkrat: Hvala, ne bom vas pozabil!« —

PAROBROD ULAZI U LUKU

Dječje oči plamtje ko šeravice na polukrušnem lukobranu.
Suton je pomilavate jate malih, nemičnih ruku;
sjenke smreka i olipraa klanjaju se kapetana,
i brodu koji bez lukke ulazi u luku.

Njeda djevojačka gore, ali je dah zabao na usnama.
Mora je najsladji sov djevojački, strah i nada;
zapaljona smu, kolosano se protoklima kuznjama
od kojih se pijano poroće i pada.

Crne marame nizu slobožnost na pojedinih vratima,
nili se njima naše mornarima i brodima;
udovice kiole pred oltarom satima i satima,
a kude im svetlje gleda.

Otak je ovijem žaljnom slatkim argentiniskih pompos.
Tajne su upavavako naših majki i starijih sestara;
otegavate otkanje i mal melodijske razlijeđen se sa krasno,
a rijeđ tvrda i nobe i semlja para.

Svake večeri stotinu nada nial parobrodom u tih luku;
suton dočarava prazne ljudje i varke,
za palubom trga se bezbrij nevinih ruku,
dok se oganjtom drhte samohrane šene i jecaju majka.

IVO ŽIC-KLAČIĆ

MALEČKAR

Malečkar je bil grd in kosmat. Tudi gledal je kosmato. Smejal se tudi ni lepo. Režal se je, in bi mu takrat lahko potisnil v goltapec pest soli kakor domačemu govedu.

Malečkar je bio prav za prav lenuh. Navadno je čepel pod grmom ali za mejo in si obiral uši. Kaj je takrat Malečkar mislil, ni znamo. Mogoče je sam pri sebi zabavljil čez ljudi. Možno pa je, in je skoraj gotovo, da je koval načrte, kako se bo maščeval nad vsakimi pobalini.

Vsaka vas ima pobaline. Zaradi njih je Malečkar veliko pretrpel. Ti pobalini so bili vsaki otroci z grdimi razvadami; čim se je Malečkar pokazal na vas, se jih je zbrajala gruča, tekala za njim in ga obkladala s primki.

— Znamiki zanikrni! — je režal nad njimi. — Če bom širil za grin! In če mi pride pod gorjačo sam sveti Luka... Mislim bo, da mu je pada tepla božja na glavo! Lumpile! Razbojniki! Oh, povero Malečkar... Sveti Jožef in Maria, bodita moja kompanija...

Malečkar se je dri s hripavim, jokajočim glasom. Solze so mu tekle v črno brado. Pobalini pa so se režali...

Pobalinom je Malečkar zameril, bal se jih ni. Plasil se je psov in voljakov. Zlasti voljakov. Vedel je Malečkar, ne otreseš se jih s kričanjem ne s palico. Zato se jih je izogibal. Voljakov ni tudi psoc.

Malečkar je živel od dobrih ljudi: Namerič od tega, kar so mu dobri ljudje dali. Vendar so ljudje tudi hudobni. Trdili so, da je Malečkar zmešan — s čim, tega niso povedali. Trditve so podpirali s kretjuroke, ki so z njim napravili čudno znamenje na čelu. Vendar so mislili, da ima Malečkar v glavi uro.

Kljub temu je bil Malečkar navaden berač. Pravi ne se ni razlikoval od toliko in toliko drugih beračev. Sedel se je po navadnu na prag. To je jedna pravica, ki si jo berači lastijo.

Ljudje so dobri in bi lahko povabili Malečkarja v hišo. Malečkar pa je imel uši in teli se ljudje branijo. Uši na splošno niso pripljubene.

Zato je Malečkar obsedel na pragu. V kosmato čeljust je nomijal molitve, dokler mu niso prinesli skledje zelja.

Zelje je cenil Malečkar malo manj kot svinjsko meso. Navaden je bil zelja. Poslrežil so mu z njim pri vsaki hiši. Poleg tega je vedel: zelje, zlasti kislo, je naša narodna jed.

Z ozirju na to bi se Malečkar lahko skisal. Zvenjal se ni skisal. Umrl je.

Umiralo berači brez posebnih naznanil. Tudi oporok navadno ne pišejo. Umiralo tako rekoč minogredo. Pri nas pravijo tudi — kar na lepem je umrl. Trdit ki takega o Malečkarju bi se ne spodobilo, ker so za naših v hlevu.

To je bilo po okupaciji.

Naša vas se je ponašala s krčmo. Krčmar je bil Primož Kržan. Malečkar je ugovarjal Kržanu; uposleval ga je tem bolj, ker mu je Kržan vedno postregel z žganjem. Žganje pa je bilo Malečkarju tek v žalosti in boleznih.

Malečkar in Kržan sta sovražila lujce, ki so prišli v deželo. Malečkar je molčal. Kržan pa je bil govedač in je tujeem povedal svoje mnenje v brk. Ti so se razburili in Kržan je moral čes. —

Krčmo je prevzel tujec, ki je imel črno žensko, kosmato dušo in psa ki so mu tekli Fido.

Poslej se je Malečkar krčme izogibal, dokler ga ni zgrabilo v črevesju. Spomnil se je Kržana in žganja, pa se je odločil.

Pridrjal je na dvoje. Fido je zarenčal in priklical na vrata krčmarjevo žensko. To je zakrčala na psa in namiznila Malečkarju.

Mesto žganja mu je prinesla skledo. Ni bilo zelje. — Makaroni, — je dejala zospodinja.

Malečkar je bil bolan. Upiralo se mu je. Se zelje bi se mu uprilo. Tada berač se ne sme zameriti. Z muko je požiral spolzke makarone. Zasmilil se je samemu sebi: iz oči mu je lezla ena kosmatem licu grenka mokrota in se nabirala v ustni bradi.

Takrat Malečkar ni molil. Pusil je prazno skledo na pragu in oddarjal k sosedu. Dali so mu žganja in Malečkarju je odlezilo.

Se težje je odslej gledal tuje. Vendar je se hodil od vasi do vasi in žvečil zelje. Pa so mu nekie ljudje iz same škodoljivosti povedali: Malečkar, naša narodna jed ni več zelje...

To je Malečkarja potrio. Tudi jedel ni več toliko.

Tistega dne se je privlekel v Račevov lilev. Na stoji je mislil prespati noč. Najprej je molil, končati ni mogel. V trebuhu se mu je nekaj obrnilo. Spomnil se je na makarone. — Ne bi se jih mogel privaditi! — je pomislil Malečkar — in umrl!

NA STANICE

Na Stanice, ne brašće
Drota je cvit,
Na Stanice, ne brašće
Titi sluce pir.

Pod Stanicem pod brašćem
Srnice pesu.
Pod Stanicem, pod brašćem
Drenjuti, resu.

Nad Stanicem, nad brašćem
Kavran leti —
Potem zdelan po Lužine
Žica se pleče...

TONČIĆ

NAŠA OMLADINA PIŠE...

MLADINI

Ruši smelo vse ograde,
če za svoje sile mlade
nimajo več dovolj prostora.
A ograda je opora
za snovanje in posest;
zopet druge si postavi,
samo v večji še štrjavi,
da še več bo k tebi cest
in še več nad tabo zvezd.

ALOJZIJ GRADNIK
(Iz zbirke »De profundis«)

FUNKCIJA OMLADINE

Smenljivi se generacije — po onoj Gunduličevoj »Kolo sreče uokoli, vrteči se ne prestaje... Stari odlaze, novi dolaze. I uvijek tako — i razumljivo je da se stariji grčevito drže za ono što prolazi — što su stariji to se grčevitije hvataju i života i svega onoga što je njihova život učimilo najlepim. I materijalnih dobara koje su sticali, i položaja koje su si izborili i ideja za koje su vijorili barjaci na svojoj mladosti.

To se događalo uvijek — na svim kontinentima i u svim epohama — pa se to događa i danas.

A omladina od tog života još ništa nije priborila, pa je ništa duboka ni ne veče s onim što je bilo prije nje. Ne veče je toliko da bi htjela ostati na onom dijelu puta koje su prevalile generacije ispred nje. I zato omladina silni naprijed. I ona hoće da pređe svoj dio puta u razvoju, da na tim putovima pobije svoje barjake i da malo pomalo oстане na tim pozicijama koje je sama stvorila i priborila.

I u tome — u tom poletu omladine da kroči dalje od prvašnje generacije — u tome je i glavna funkcija omladine u društvu. To je njezina prirodna funkcija.

Stariji se tuže na »svogolegavost« omladine. Smeta im i njihova »opozicija«. Boje se putova koji nisu još prokrceni i kojima omladina nastupa. Ali to nije ni svojegolegavost omladine ni opozicija omladine. To je jednostavno njezina funkcija.

Kada omladina ne bi bila takova, omladine ne bi trebalo. Ostati na pozicijama prethodne generacije, znači pripadati duhovno toj generaciji. A to znači i odricanje od svoje prirodne historijske funkcije. To znači stagnaciju — mrtvilo.

A ni tužba omladine da je stariji ne razumljivi, nije omladinska. Jer stariji ne moraju, iako mogu, omladinu razumjeti. Da se razumljivo generaciju ispred sebe treba imati duh iznad prosječnosti i treba imati prirodne sklonosti za uživljavanje i — praštanje. A većina ljudi nije, na žalost, takova. I zato omladine ne smije smetati »nerazumljivost«. Omladina je uvijek i svuda kročila novim putovima i onda kada je dolazila u sukobe sa starijima.

A ako omladina uspije da upozna dobra koja su starije generacije priborile i da uoči to bude prožeta barem minimalnim poštovanjem koje se duguje starijima, a ako se stariji što češće spomenu svoje mladosti, tada može nastati i izvjesna harmonija između generacija koje odlaze i ovili koje dolaze.

A ako je neko u položaju kao što smo mi, tada je ta harmonija neophodno potrebna da se postigne zajednički cilj — cilj za koji se starija generacija borila i koja još ne napušta fronte — koji je isti onaj za kojega se bori i omladina. — (p.)

DESET ZAPOVIJEDI OMLADINCU

1. Vjeruj u svoje društvo, jer ti je u njemu mjesto.
2. Nečeš sretan biti dok se ne budeš mogao u rodni kral vratiti.
3. Steti se da ti ti imaš dužnosti prema emigraciji.
4. Svoju svojom snagom podupri svoj omladinski pokret.
5. Nezaostaj se članarizom društvu ni s preplatom za svoj list »Istra«.
6. Ne grješiti prema društvu, jer se sve to piše.
7. Ne šteti društvu, jer time štetiš i samom sebi.
8. Nemoj da bilo šta hotimično krivo postaviš.
9. Ne pokušavaj niti u mislima da tvaj narod zavlađa drugom narodom.
10. Ne budi izdajnik svoga roda.

B. K.

ZADACI I CILJEVI EMIGRANTSKE OMLADINE

Mi, istarski omladinci, radnici, studenti, djeca, vraćamo se svake subote s naših skupnih sastanaka na kojima se drže predavanja, diskusije, a nedjeljom sa skupnih izleta kući, puni snage i poleta. Oduševljenje koje mi mladi ljudi, nosimo je bezgranično. Uspjeha koje mi postizavamo na tim sastancima, izletima premašili su i najoptimističnija očekivanja. Nепopravljivi skeptici dolaze kao vatreni pristae i pobornici k nama pomazu nas, a okorijeli neprijatelji omladine, istarske omladine, kojih imade na svu sreću malo, šute i čekaju na daljni razvitak našega plodonosnog rada. Štiti će, vjatk čekati će i napokon će se povratiti k nama kao izgubljeno ovce, jer će uvidjeti da takvim radom samo štete radu cjelokupne emigracije, jer će uvidjeti da emigrantska omladina radi i da ona želi dobrobit našoj emigraciji. Oni će uvidjeti da omladina misli na budućnost.

Sva naša omladina, bez razlike, uvidjela je usprkos današnjeg teškog i bijednog stanja, da do nje same stoji, hoće li ostvariti nov život, život rada, život kulture, život — prosvjete i znanja. Emigrantska omladina je uvidjela, da će joj jedino vlastite snage donijeti ono za čim teži, da će joj donijeti bolju budućnost, budućnost napretka, budućnost mirnog i nesmetanog razvitka. Pred našom omladinom bljesnuo je novi putokaz u njemu životu.

Stranica naše emigrantske povijesti se okrenula. Za emigrantsku omladinu je otpočelo jedno novo doba u kojem omladina nije više promatrač u našem emigrantskom životu, ona je odsada važan faktor u njemu. Kao takova ona će u buduću samu pripraviti svoju sudbinu. Njene želje i misli, njene težnje i napori, njene osjećaji i čuvstva slivaju se danas u jednu jedinstvenu pjesmu, koja se jednako ori našim istarskim selima, kao i ovdje rade živi naša rastrkana emigracija.

Želja za emigrantskim radom u kojem

MORA DA JE DIVNO ŽIVJETI

Sjećam se svoga djetinjstva u mojem selu u srcu Istre nedaleko Pazina. Skromni su tamo ljudi, mnogo su pretrpjeli — svega, a i glada. Ali ih ipak još niko nije pobijedio nje.

Da mi je samo sa tim ljudima živjeti. Nekako mi se čini da sam ja izdajnik kada sam ih ostavio — jer oni su »dijelili mojem srcu. Ali vratit ću se ja vama, hoću, i možda baš u pravi čas.

Jednog se događaja za vrijeme svjetskog rata naročito sjećam. Nas je bilo sedmero braće i sestara. Jednog sućanog dana mi smo se igrali u dvorištu kada je iznenada došao poštar. Mi smo se preplašili, jer kod nas je poštar strogo službeno lice. Zove on mamu. Vidim je kao sada kako je zaprepaštena dotrčala na vrata. Poštar joj pruži telegram, a ona je problijedila. Traži da se potpiše i pokazuje joj prstom, ali ona ni samim znan dok sam bio doma, (jer ni sam išao u školu. Naučio sam poslije sam). Mi djeca smo se približili i očekujemo što to piše u tom malom zamatuljku. Moli poštar da pročita. On otvara telegram i skanuljuje se da čita. Mami je bilo jasno. I mi djeca samo streplimo i čekamo. I kao danas se sjećam tih riječi iz telegrama: »Muž vam je pao za domovinu!«

Majka je krikнула i zavapila: »Djeco, ubili su vam oca — nikada više ga nećemo vidjeti!«

Svi smo plakali. A istog dana su plakale još dvije obitelji u našem selu. A sve one koje mi nismo čuli.

MOJE SELO

Moje selo — to je veliki crkveva i žuta podeštarja i malinica i pijana oštarija i dvajsetak malih kućica. I kazarnica je va moljen stole, va kio karabinijeri bivajgo; va nije je anka prišun, va klega ljudi zapirajgo.

I mišljenji je va moljen stole, trukinjevoga kruha kmeti želje, ač svaki čantezim klega moro kade gvanđanjat, Govjerneru va Romo muorajo dat.

Opaska: dialektom kojim je pisana ova pjesma govori se na Zminjštini.

JUGO I NAŠE STENE

Jugo pojave i tuče va šture dame stepe na mote. priklao od daleka i vaja se put Opalje, ma trde su stene, črsto pul mora stele i lego se va kaplah zolešak razbije.

Ne more jugo osnat te naše stene i domaće žume z sok škurah danj one će čriče ovako se stat. Jairo, va sanu zora, daleko preko mora široka od juga ni seaja neće ostat.

Znašvat će bela barka po tibe kosace, sunca će past po celom kraje, po žume domaće, zelene. a tamo pul mora, ponosite će stat naše trde stene.

IVAN BOSTJANČIĆ

će se stvarati bolja budućnost za našu omladinu, želja za radom, koji će očuvati našu emigraciju, da ne zaboravi nikada na kraj iz kojega je potekla i na uzroke koje su je potjerali iz toga kraja.

Subotom, kada svršavaju naši lijepi i poučni sastanci s predavanjima, nedjeljom za vrijeme naših izleta, postavlja se veliki niz novih zadataka, ako se ne želi jednostavno ostati pri praznim otkukama, apelima i tome slično.

Mi omladinci danas gradimo cijelo jedinstvo i rada, jer smo uvidjeli da od današnje opće opasnosti nije niko pošteđen, jer je uvidjela da najviše strada omladina, i to sva omladina bez razlike, bilo ona u kojem laboru. To djelo zajedničke borbe u ostvarenju aktivnog, organizovanog rada u kome su svi ispravni emigranti zainteresirani, treba još više pojačati. Od danas mi moramo dvostrukim snagama prorađiti na ostvarenju naše zamisli, koja je zalivila emigrantsku omladinu u svim krajevima države. Ali danas je potrebno da pridje izgrađivanju ovoga našega rada i ona naša omladina, koja je zalivila emigrantsku nesporaznom ili zabludom ili nesretim radu oko aktivnog, organizovanog rada i okupljanja cijele naše emigracije, a naročito omladine. Pozivamo vas omladinci, koji još niste pristupili k nama da pristupite, jer i vi imate svoje principe, koji će koristiti za jedan uspješniji, plodonosniji, aktivniji rad u našoj emigraciji. Pozivamo vas, jer samo snagama svoju djelo će biti veliko i solidno. Prizimo si bratske ruke radnici, intelektualci, ljudi, žene, djeca, da gradimo to veliko djelo za ostvarenje naših općih želja.

Radimo složno na velikom emigrantskom pokretu, koji se preporajda.

»Naša budućnost neka bude budućnost sunca, slobode, rada kulturnog napretka, životne radosti i mladenačkog poleta.

D. T.

židarić — Litorez
U DUHU S NJIM

NA CESTI KOJA VODI U PREDGRADE

Večer je bila divna. Zvijezde su sjale, dok bi srpkasti mjesec po katkada veselo zadrijemuckao iza nekog mliječnog i brzog oblaka. Rijeka je u dolini sumjela. Njen šum je te večeri bio nekako lijen, izgledalo je kao da se je s nekim nasodio da mu pjeva uspavanku.

Naprijek je prehladjena tvornička sirena zapislala, a potom su nekada stara i razlupana crkvena zvona počela da klepuć. Piskav tvorničke sirene pa klepa crkvenih zvona izmotalo šum rijeke, to je bio život, to je bilo disanje ove proljetne večeri.

Širokoni, ali vijugavom cestom, koja vodi u predgrađe, a koja je bila asfaltirana, šetao se je jedan ljubavni par. Dvoje zaljubljenih sakriva se pred dosadnom dremkom grada. Čuo se šapat, pa smijeh, pskik pa opet šapat te slatki i blagi šum vatrenog poljubca.

Pujavio se je mlaz svjetla. Iza toga je prošao veliki i razlupani vojnički automobil, pred čijom dremkom se je dvoje zaljubljenih sklonilo u obližnji kraj.

Črta i umorna asfaltirana cesta ostale na čas brazde. Ona izdiče i jeca i sluša dosadni šum brze rijeke....

U tami se pomole siluete dvoje ljudi. Dvoje se radnika vraća kući. Muž i žena.

Oni su do sada bili sudionici onih koji u gradu prave luku, a sada ih, evog, grad odbacuje i šalje ih kući u predgrađe. On ih za danas više ne treba.

Muž je već dugo, dugo bio nezaposlen. Žena je na mršavim ramenima našla svežani trulih dasaka, a muž je, s rukama zarivenim duboko u poderane džepove, koracao uz nju odlučno i tvrdoglavo. Dronjići su bili odjele obojice, obojici je želudac bio prazan.

Črna asfaltirana cesta slušala je tutanj njihovih koraka, te viku, psokve, dremku, prijetnju.... To je on grdio ženu, koja je dalje šutjela, nosila breme i bezglavo kročila — jurila.

»Svi-i-njo-o! Prokleta svinjo-o-o!« I muž se je dalje žestito, psovao i prijetio. A ulica je dalje stjenala. Večer je dalje disala. Tvornička sirena je zviždala, crkvena zvona su klepatala a šum rijeke je pjevao uspavanku.

»Svi-i-njo-o-o! Sviyo proklee-eta....!« Dječio je muž. A žena je najednom stala, iako prijetila svoje breme i progovorila. Progovorila je muškaračkom psovkom; prijetnjom i urlikanjem.

Sada je najednom sve utihlo. Začuli su se samo neki mukli udari i žena je s gor-kom plaču dežala na masnoj asfaltiranoj cesti. Nad njom je muž udarajući je nogom u rebra dječio:

»Svinjo-o-o, gade proklee-eta-eta!«

Ivan Črnja

EH, DA BI ZNALI

Maogji zato ne beđu kako neki smo žitk znaju, a kad bi to znali oni bi se puno rajbajali.

Kada smo svinje ubili, prišete smo u dnu svinji, a pođe bi u Porac i Vratar noćiti i s tih žitarica platić. Kada su se palintri rzojili, šumbari su njih i jaja odali, namu su crni kruh postili i još smo njih zalivali bilj.

Jer mi taču nikamo znali Kakav su ih život drugi ljudi A sada sve to znamo Ali se zaluda rajbajamo.

B. K.

IZ OMLADINSKE SREĆNE U ZAGREBU

Uzimate rovinu za se odričati kao 16 IV. već se kate odgajaju na 20 IV. 1948.

TRST V NOVEM POLOŽAJU

S priključitvijo Avstrije Nemčiji bodo nastale, poleg političnih, marsikateri druge posledice, zlasti gospodarske. Avstrija je postala sestavni del velike Nemčije in je tako vključena v njen gospodarski sistem. Zginili bodo tako vsi mednarodni gospodarski problemi med njima in postali bodo narodni. Posledice pa bodo nastale tudi v zvezi z drugimi državami, ki so imle stike z Avstrijo. Toda to ni naše vprašanje, ki naj bi za danes razmišljali. Zanima nas vprašanje Trsta, ki je bil kot tak silno vezan na bivšo Avstrijo in je tvoril njeno glavno izvozno in uvožno luko, uživajoč pri tem razne ugodnosti.

Položaj Trsta v zadnjih, zlasti povojnih letih nikakor ni bil rožnat in se je pravzaprav stalno slabšal. Nič čudnega ni, če so morali gospodarski krogi skrbeti, da se položaj zboljša, ali pa vsaj vzdrž na isti ravni. To pa je v teh časih najhujše konkurenca in pa nenehavanja prometa z različnimi carinami, mogoče le na ta način, da se pritegne čim več pozornosti, ki se mu mora nuditi čim več ugodnosti. V Trstu se je to v polni meri poskušalo, vendar pa rezultat ni bil zadovoljujoč. Tekma z drugimi pristanišči je bila silno težka in Trst je izgubil. Nič boljših ni tudi v zadnjih časih, ko se splošne gospodarske razmere, po mnenju, ki včasih vladajo, kar suvarajo le kot posledice, ali vsaj začasno, zboljšujejo. V resnici je morala celo vlada prisložitvijo tržaškimi javnimi skladiščem na pomoč in jim je odredila to milijonov lir subvencije.

Da si je mesto skušalo pomagati se vidi iz mnogih naporov zlasti pri modernizaciji pristaniških naprav. Kljub temu, da so te bile vedno na višku. Samo v zadnjih petih letih je bilo v ta namen izdanih preko 200 milijonov lir. Zgradili so novi pomol, pet dvižnih stropnih skladišč, 28 žerjavov z nosilnostjo od 25 do 10 ton, skladišče za tobak, potniško postajališče in pristajališče za vodna letala ter druge naprave. Važne pa so poleg pomorskih zvez in naprav tudi zveze in naprave za promet z zaledjem. Da se tu ni počivalo se vidi jasno iz tega, ker se je do nuj vsa železniška mreža elektrificirala; tako iz Trsta proti Gorici in Postojni. Stara želja Trsta je neposredna zveza z zaledjem preko Predila z dvojnoro železnico. Če bi odpadla dvojna mreža, od Lesnje do Bohlinske Gledice, carinske ovire bi s tem skoraj popolnoma odpadle, poleg tega pa bi se stroški sorazmerno zmanjšali. Italijansko-avstrijske tarife bi se s tem določile lahko neposredno, ravno tako pa tudi tarife z Nemčijo in Čehoslovasko. Med bivšo Avstrijo in Italijo so se tudi končala tozadevna pogajanja in Trst precej ugodno. Vendar pa stare sanje Trsta, da bi dobil dvojnoro železnico preko Predila, ni bilo niti misli za korak naprej. Kljub temu se je seveda vsled teletičnega napredka, precej povečala hitrost zlasti tovornih vlakov, ki prihajajo iz zaledja. Ta hitrost pa je razmeroma povečana le za malenkost. Vlak z Dunaja in iz Praga je pred vojno rahlo do Trsta 33 oz. 61 ur, sedaj pa 32, odnosno 54 ur.

Konkurenčna sposobnost tržaške luke je kljub vsem naporom z dneva v dan manjša in okolnosti so vedno težje. To se je še povečalo nenadoma, skoro preko noči, z združitvijo Avstrije z Nemčijo. Saj so ravno nemške luke one, ki Trstu zlasti po vojni, ne mogoče manj mu onemogočajo silno konkurenco in mu onemogočajo razvoj. Predvsem gre za Hamburg in Bremen, pa tudi Gdinijo, Gdansko, Brajlo, Konstanco. Njim se v manjšem obsegu pridružujejo še luke Sušak, Solun in Benetke. Nekateri sicer konkurirajo Trstu v zelo majhnem obsegu, a vendar je skupno vzeto njih delež precej znaten. Tako je na pr. Šlo tani preko Gdinije 600.000 ton, na pr. Šlo iz severne Čehoslovake, ki se je vsaj usmerjalo preko Trsta, preko Hamburga in Brementa gre sedaj pretežno del čehoslovakega prekomorskega izvoza. Leta 1913 je šlo preko Trsta iz sedanje Čehoslovake okrog 700.000 ton blaga, leta 1927 se 538.000 ton, 1936 na le še 287.000 ton. V tem je pridobil pristanišče Hamburg in Bremen, preko katerega je šlo 1927 leta n. pr. 1.921.000 ton čehoslovakega blaga. Dočim sta si bila pred vojno Trst in Hamburg v konkurenčni ozirih precej na istem, oz. je Trst s Hamburgom, lahko tekmoval, se je po vojni obrnilo popolnoma narobe. Leta 1913 je n. pr. znašal blagovni promet v hamburški luki okrog 16.000.000 ton, v tržaški nekaj preko 5 milijonov. Leta 1935 v Hamburgu 20, v Trstu pa 2,5, leta 1936 22 oz. 2,2 milijona ton. Tako je bil hamburški luški promet pred 25 leti približno 3 krat, leta 1936 pa že 9 krat večji, kakor tržaški. Med tem pa se je že promet v Gdinijo povzpela na 13 milijonov ton. Vidno nemudoma vsled novih razmer položaj je v Trstu in njegovih okolici precej, tako jo je ladje, čistišča, čistišča petroleja itd. V tem oziru so oblasti pričele izvajati nekakšno racionalizacijo in pričele so obstoječa podjetja modernizirati ter njih obseg razširjati.

Tako vidimo, da je Trst kot pristanišče v času po vojni izredno mnogo izgubil, da mu je bil vsak normalen razvoj, vsaj v primeru, kot smo to videli n. pr. pri Ham-

burgu, Gdiniji itd. nemogoč. Ves problem je bil v povojnih letih bistveno v tem, da se kolikor mogoče prometa, ki je stalni šel preko Trsta, tudi obdrži in da se po možnosti prilagodi na njegovo. Vendar pa so bili ti namori več ali manj umetni oz. je bil ves promet, ki je šel na ta način preko Trsta, le nekako umetno, ne pa naravno vezan na luko. Pri najmanjšem tresljaju, se je to lahko obrnilo v nesprotno smer.

Ko je nenadoma nastal tako važen politični preobrat, in se je Avstrija združila z Nemčijo, to se je tudi na zunanji pokazalo. Saj je razumljivo, Najbližje svetovno pristanišče Avstrije je bil naravno Trst. Z novimi položaji pa se je to spreminjalo. Nemčija sama bo seveda največji skladišča krili vse potrebe, ki jih ima, v svoji lastni državi. Tako n. pr. bo sedaj les, ki ga je morala v ogromnih količinah uvažati, dobavljala z nove pokrajine. Čeprav je bila Avstrija včasih eden glavnih izvoznikov lesa v Evropi, bo vendar njena produkcija konaj, krila potrebe velike države in bo morala Nemčija celo velike količine uvažati se z drugih držav, in sicer od 700.000 do 800.000 m³ letno. Seveda bo morala tudi Italija iskati novih tržišč, ker z Avstrije ne bo mogla več dobavljati dovolj lesa. Od tu pa je laži povzela 74 odst. vsega uvoženega lesa. Kar izgleda in je tudi naravno, bo postala odslej Jugoslavija njen glavni dobavitelj. Brez dvoma je, da ho tudi Trst s tem nekoliko pridobil, vendar ne toliko, kolikor je izgubil.

S tem v zvezi je brez dvoma novotna smer, v katero so pričeli uvažati tržaški gospodarski krogi svoj gospodarski politiki. Prvič so napisali v svojih časopisih, da Slovenec izredno važna, a tudi staro znanje ugotovitev in dejstva, da je Trst za slovensko gospodarstvo okno v svet. Računajo, da so nameni te ugotovitve iznešene dne 15. marca t. l. v »Il Piccolo di Trieste« odkriti, smatramo, da bi moralo biti to načelo tudi načelo našega slovenskega gospodarstva, ki hira ravno na tem, ker nima odprte zveze z morjem. Tako se

je zgodilo, da so tržaški gospodarstveniki opozorili Slovenijo na svojo luko, in to ravno v trenutku, ko je prispela kriza tržaške luke do vrhunca. Zgodilo pa se je, da se v zvezi z gori navajanimi dejstvi, ki so morala vsled tega Italija iskati novega tržišča za nakup lesa, za kar ji je zopet najbližje Slovenija, ki šteje, kakor navaja člankar v citiranem »Piccolu«, 2000 žag in ki »zalaga med jugoslovanskimi pokrajinami največjo količino lesa za gradbe v svrhu izvoza in je dejansko največja proizvajalka lesa v absolutnem smislu«. Tako bi s to popolno preusmeritvijo tržaškega gospodarstva Trst pridobil v dvojnem smislu prvič, pridobil bi novo tržišče lesa, drugič pa navezal navez zopet svoje naravno gospodarsko zaledje, ki mu je leta 1914 še, ko je bil njegov promet najvišji, izpopolnjevalo nad tretino njegove celokupnega prometa. S tem bi se pa na drugi strani oživilo tudi slovensko gospodarstvo, ki že dve desetletji išče izhoda na morje.

Ključno temu, bo seveda ostalo za Trst še vedno odprto vprašanje, kako se približati simbolu največji točki, ki jo je kdaj dosegel v prometu t. l. leta 1914, in pridobi bi se ostalo zaledje. To je pa gotovo danes zanj zelo neugodno vprašanje in rešitev se je vsled zadnjih dogodkov silno otežilo. Domneve o tem, kako naj bi se rešilo to vprašanje za Trst in kakšne so možnosti, sicer spadajo v okvir tega članka, vendar pa se jih z ozirom na razne okoliščine, danes ne bomo dotikali. Jasno pa je, da se bo ves promet Avstrije naglo usmerjal proti nemški pristaniščini kar je edino naravno in zlasti za totalitarne države, ki vodijo osamosvojeno politiko, razumljivo. Trst pa bo vedno predstaviteljsko, na katero bo silili vsi srednjeevropski promet in s tem tudi politika.

Trst je v teku zadnjega leta in zadnjih dogodkov začel v položaj, ki mu ustvarja sicer izvesno neugodnost, kar se včas bo dočnelo. Okoli njeza se bodo odigravali marsikateri važni in odločilni dogodki in jasno je, da lahko o njem tudi v javnosti vedno več slišali.

Emigracija v Maribor

Maribor, aprila 1938. — Velika mariborska emigrantska družina močnej vrata tukajšnjih emigrantskih društev. Ker života na severni meji, je aktivnosti in organizacijo našega dela prepeljemo iz duha razlogov:

Prvi, da razširimo svoje vnanje delovanje med vrste zseh emigrantov; drugič, da poglabljamo vezi z domačini, lokalnimi društvi in organizacijami, ki nasledujejo izel smoler in stoje na braniku narodne časti in narodnoobrambene zavesti.

Včasrat naltimo na očitke, češ, da se držimo ob strani in zase. Če pogledamo malo globlje v društveno delovanje našega društva, bomo našli ravno nasprotna dejstva. Skoro zseh društvihih deluje naš ljudje in imajo odgovorne funkcije z ozirom na njih oz. trajnost in zanesit društvenih dolžnosti. To je poseben prihodni. Človek, ki je izgubil dom in je iskorenjen iz tal, kjer je rastle, se skuša ustvariti novo duhovito in skupno življenje, da uteti svojo bol. Zelo predpostavila lastnemu jazcu nekaj vrtjevan v globlje, kamor zre v idealizmu svojih stremeljih, od katerega pričakuje svoje rešenje. Zelo se opaža posebno pri naši mladini velika neoprtnost, požrtvovalna udanost in nemir. Ona hoče živeti v njej prirodni sila in iniciativa iščeta razuma in doživetja. Nevarnost je v tem, če je nezavestno ali nemoremo usmerjati. V letu štirihih grozi nevarnost, da zapade duhoviti mladenosti in politiki, iz katere jo je težko dvignuti in priletniti k skupnemu delu in stremeljenju. Ravno ta usodna mladenost, ki je vrnila v naše vrste, ideali se zabrljavajo. Življenjske zamere poslušajo in tako opazujemo toliko sklenjenih, posebnih glas, množnih, trudnih obrazov, ki ne najdejo nikjer pravca oselna in pravega življenjskega obstanka. Vsekdan do živi malo življenja potovanja in težko pogleda za ludo njegovega občega zasebnosti. Življenji, kjer vladala čisto žalost in razpadanje. To je moralni, idejni in gospodarski zločin, izvršen od milijih razmer današnjega časa nad življenjem naših mladih upošolnih in sironašnih brezdomcev. Vrniti je ljudi k dostojnemu življenju vrednemu človeka, bi bila naša prihodna naloga in sveta dolžnost. Če pa ne moremo pomoči gospodarstva, lahko storimo to dejno in duhovno.

Naši ljudje bi morali vedeti in se zavestiti, da imamo pred človeštvom in samim seboj iste pravice od življenja in svobode. Kakor jih učivajo člani velikih narodov. Malokdaj nisi in čut morebitne manjvrednosti mora in nasti kajti vse, kar nas razjeda in teži, imamo eno izrazo — brezdomstvo. Mi pa smo znanjenci v veliko leto jugoslovanskega naroda, njemu pripadamo po krvi in rojstvu, njemu moramo pripadati tudi po svojemu koletju in stremeljenju. Uklojeni naš kiro in življari, se udeležo pesimizmu in zametuje vije cilje in ideale od sebe kot merice stvorci.

Samo svoboden duh raste v prid sebi in skupnosti, deluje in se v delu sprošča in prebijaše cilji in rešitve, ki jih nosi v sebi kot težice svojega bivanja in naroda. V tem, presim je naša dolžnost, da se udeležujemo povsod, kjer se pojavljajo aktivna in tvorna sila naše bodočnosti. Proč z malodušnostjo, in indiferentizmi, bodimo vredni našega življenja, ki nas čakajo, služimo vtišim dolžnostim in narodno stvarnost. Včasrat se naš društveni prapor skloni nad svoje gornje naših rojstov in rojstvin. V tej priklis na našu misel, da umiramo kot list v vetru. Burja, je zamajala dreva trpečih brator in sešter, utrgala list, ga v svojem nezadržnem vrtincu nekaj časa ločila pred seboj, dokler ga bolešno ne odloži v grobove.

Tako je utrgala list iz življenja naše emigrantske družine. Boga to naše dobre rojstvinje, Maribor, Pona zarič eva. Tihlo je odšlo, kakor je liko in delavno njeno življenje. Velika množica jo je spremlila k polikri, zapelo so lopate, gruda je zadržala in udarila ob les. Zamolilo mramranje ljudi sklonjenih glav in lili sepet jesenskih trav se bolešno poslutil od vje v hladen grob. Vse je vzrta i seboj, le bolečina je ostala in zanes, da ni živela zama. Zopet je udaril rob ob našo družino in odvnel se seboj našega požretna otko lvanu v Meja čena.

Mi še živimo, delo je pred nami in mi smo mladi! — L. B.

SREČNE VELIKONOČNE PRAZNIKE želim naročnikom, čitateljem in oglaševalcem

UREDNIŠTVO IN UPRAVA

JUGOSLOVENSKA MATICA U ZAGREBU održat će svoju glavnu skupštino dne 21 aprila 1938 u 10 sati ujutro u dvorani »Jugoslavanske Straže« u Zagrebu, Galeja ulica 28-L, uz slijedeći dnevni red: 1. Pozdrav predsjednika, 2. Izvještaj tajnika, 3. Izvještaj blagajnika, 4. Izvještaj delegata, 5. Povjereništava Jugoslovenske Matice, 6. Izvještaj nadzornog odbora, 6. Apsolutorij upravnim i nadzornom odboru, 7. Biranje novog upravnog i nadzornog odbora, 8. Prijedlozi.

U FOND „ISTRE“

N. N. Sušak	D	20,-
-Istria, Sl. Brod	D	9,-
Prof. J. Jakac, Kastav. povodom prece godišnjice smrti nezaboravnog druga i prijatelja blagopok. prof. M. Stepića, daruje u fond Istre	D	50,-
N. N., Zagreb	D	6,-
U prošlom broju objavljeno	D	12736,60
Ukupno D 42.821,90		

JOSIP SMERDEL
TRGOVINA DELIKATESA I AUTOMATSKI BUFFET
SUŠAK
TELEFON BROJ 85.

ZALOST U KUĆI DR. LOVRE SKALJERA

U Sv. Lenartu umrla je Ivka Skaljer, rođ. Borštnik, supruga dr. Lovre Skaljera, u dobi od 54 godine. Pokojnica je bila u svakom pogledu rijetka žena. Odlično je poznavala sedam jezika, oduševljena pobornica ženskog pokreta, naprednih ideja. Pokojnica je bila kroz dugi niz godina dobra družica svome suprugu, uzorna majka i u svakom pogledu odlična žena. — Pokojnica je bila nekakinja poznatog trageda zagrebačkog kazališta, Igrulja Borštnika. Rastućemom suprugu dr. Lovri Skaljeru, čerkama, sinu i ostaloj rodbini naše satušče, a pokojnici bila laka gruda koju je toliko voljela.

IZLET OMLADINSKE SEKCIJE „ISTRE“

Omladinska sekcija priredjuje 24. IV skupni izlet na Ostrac. De Samobora koje će se vicalnom železnicom uz pesunne cijene. Sve pitanje informacije mogu se dobiti u sekciji društva »Istre«, Žerjavičeva 7.

UREDNIKOVA POSTA

FRILIC RUDOLF, učitelj, Cetinograd: Podnirana preplata do 1 VII 1938
PAVELI, KUNSTER, Maribor: Prejeli smo zvezek: Društvo, s katerim je poravnana Vaša naročnina do konca letokega leta.

MILAN FÜRST
TRGOVINA ŽELJEZA I ŽELJEZNOG ROBOM
SUŠAK
Trg Kralja Aleksandra
Telefon 50

CVJETARNA „VERA“
SUŠAK
STROSSMAYEROVA UL. BR. 7
Preporuča se cijenjenomu općinstvu

Najveće skladište železa, limova, raznog alata, okova za kuće ipokucstvo, čavlića, žica itd. Sadržajni uređaji. Stednjaci tvora. »Triumph« najveći izbor.

VELETRGOVINA KOLONIALNEGA IN ŠPECERIJSKEGA BLAGA
MONOPOLNA VELEPRODAJA SOLI
Zastopstvo
STANDARD VACUUM OIL COMPANY
A. SENCAR IN SIN
in Anžurca nasl. Milko Senčar
TOVARNA ZVEPLOVIH IZDELKOV
PTUJ
Za sadanje in vinogradnike:
Žvepleno-apnena brozga znamke
ZVEZDA
Nakup jajc, ližola, pšenice, vinsk. kama, suhih zob, kukunega in surovega masla — Zamoujava bučnega ole

Mikulčić i Kulaš
SUŠAK
TRGOVINA MIRODILJA, BOJA I LAKOVA, PARFUMERIJA

SOBO-PISMOSLIKARSKA I LIČILAČKA RADONA
KOPRIVNIKAR
SUŠAK

BUFFET „VIS“
SUŠAK
 STROSSMAYEROVA ULICA

PRODAJA VLASTITIH VINA
 VUGAVA, PLAGAVAC I DEZERT

JURAJ GALOVIĆ
SUŠAK

Uvoz - izvoz južnog
 suhog i svježeg voća
 i zemaljskih
 proizvoda

Tel.: 196 - Brzovjav: Svevoće

GRADJEVNO PODUZEĆE
BOREN EMILI
 OVL. GRADITELJ
SUŠAK

A. LORENCIN

„AUTOPREVOZ“

I AGENTURNA
 I KOMISIONA
 SKLADIŠTA
SUŠAK
 TELEFON 437

„PROSVJETA“
 KNJIŽARA I PAPIRNICI
JOSIP A. AHMETOVIĆ
SUŠAK
 PISAČI PRIBOR, NAJVEĆI IZBOR I
 NAJNIŽE CIJENE
 TELEFON: 373

Sapunara
„REČINA“
 Ing. KONRAD MOHOVIĆ
— Sušak —

Za Uskrs

19-

Djeca sušane cipelice na špagu praktične za školsku djecu koja daleko idu u školu. Veli 27-30 Din 25, 31-34 Din 29, ženske Din 35.

39-

Najviše tražena djeca cipelice od finog laka na špagom i čvrstim kožnim djonom. Od br. 24-26 Din 49, od br. 27-30 Din 59, od br. 31-34 Din 69.

45-

Nestandardni djeca za školu i igrati najpodešnije su ove potpicepele od laka koža sa kožnim djonom. Od br. 31-34 Din 49, od br. 35-38 Din 59.

45-

Dobro djeca za proljeće ova fina fideksli sandala sa ukrasom i špagom preko rista. Od br. 27-30 Din 49, br. 31-34 Din 59, br. 35-38 Din 69.

45-

Najbolja djeca prozračni sandale za proljeće jesu ove cipelice od laka koža sa kožnim djonom. Br. 27-30 Din 49, br. 31-34 Din 59, br. 35-38 Din 69. Muške Din 99.

49-

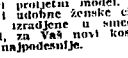
Za Vaše najmlađe fine laka cipelice u smeđoj boji sa ukusnim ukrasom i špagom preko rista. Br. 27-30 Din 59, br. 31-34 Din 69.

29-

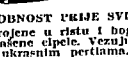
Ogledna platnena potpicepela na špagu sa gumenim djonom i niskom petom. Izdane u drap sivoj boji.

69-

Novi prekrasni model. Laka i udobna ženske cipelice izrađene u smeđoj boji, za Vaše novi kožni u najpodešnije.

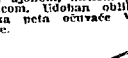
89-

UDOBNOŠT PRUŽE SVEGA
 Izrađene u ristu i bogato ukrašene cipele. Vezuju se sa ukrasnim perlatima. Vrat su lagani, zato ih kupite za letnju.

89-

89-

Ženske cipelice sa širokom špagom preko rista, kožnim djonom, niskom potpeticom. Udoban oblik i niska peta očuvava Vaše noge.

99-

Odlučna djevojačka cipelice izrađene od smeđeg boka i kombinirana sa izrazno smeđim semišom. Iste cipelice izrađene od crnog laka i kombinirane sa crnim semišom.

59-

Laka damaska cipelica izrađena od laka platna sa ukrasom od diftina. Vrlo su lake, udobne i nošene za lijepe vrijeme.

79-

Elegantna laka i prozračna damaska sandala. Izrađena od laka bijele kože kombinirane sa plavom kožom preko rista.

89-

Ukusno i bogato perforirana potpicepela koja se potpuno odgovara Vašem kožnom. Izrađene su od crnog ili smeđeg boka.

129-

POSLEDNJI BECKI
 MODEL
 Dekolirana cipelice od plavog sevrona sa ukrasom preko rista i širokom potpeticom. Masna je kombinirana sa semišom.

149-

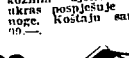
Ukusne damske cipelice od plavog semiša sa bijelim ili plavim ispletanim ukrasom na licu. Neophodno potrebne uz proljetne kapice i košulice.

99-

Lake muške potpicepela, sa potpunom novim ukrasom, od smeđe kože sa kožnim djonom. — Kostaju samo Din 99.

99-

Lake muške potpicepela izrađene od smeđe kože sa kožnim djonom. Bušeni ukras pospješuje zrčenje noge. Kostaju samo Din 99.

99-

Novi model. Elegantnom gospodinu uz proljetno odijelo ove fine cipele u drap-smeđoj kombinaciji.

129-

Bogato ukrašene muške cipele izrađene od sivog semiša i drap kožnim djonom. Pristaju uz svako letnje odijelo.

169-

NAŠ PONOS!
 Fina muška cipele izrađene od fine cipele u crne kože sa kožnim djonom i kožnom potpeticom.

Rata

GRADJEVNO PODUZEĆE
FRANJO GAŠPAROVIĆ
 OVLAŠTENI ZID. MAJSTOR
SUŠAK
 KUMIČIĆEVA 32 A

HOTEL
„JADRAN“
SUŠAK
 TELEFON BROJ 120
 TOPLE MORSKE KUPKE

BRAĆA
MARČELJA
 VELETRGOVINA ZEMALJSKIH
 PROIZVODA I KOLONIJALNE ROBE
SUŠAK
 Pošt. pretinac: 181 — Telefon: 38

POŠTANSKA ŠTEDIONICA
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE
FILIJALA SUŠAK

Prima uloge
 na štedne knjižice uz 4% kamata i vraća ih na zahtjev.

Podjeljuje lombardne zajmove
 na podlozi državnih vrijednosnih papira.

Otvora čekovne račune
 i obavlja preko njih plaćanja u cijeloj državi kao i inozemstvu
 brzo i jeftino.

Za uloge jamči država
 Blagajna je otvorena od 8-13 sati u Strossmayerovoj ul. 9
 TELEFONI 461 i 462

VLASTITI MLIN
 Stanica — ŠKRLEVO
 Telefon — SV. MATEJ 1
 Telefon — BAKAR 17

Automehanička radiona
„Jadrans“
 Gumiklinika
Sušak
 Telefon 89

Istra izlazi svakog tjedna u petak. — Broj otkovnog računa 24.720. — Pretplate: za cijelu godinu 48.— din., za pola godine 24.— din., za inozemstvo dvostruko, za Ameriku 2 puta na godinu. — Osim se računaju po cjeniku. — Vlasnik i izdavač: Konzorcij: Istra, Masarykova 22a, II. broj 14. — Za štampu odgovara IVAN STAN. Zvonimirova ulica 48, III. kat. — Tisk: Stećakina Jugoslavenske štamparije d. o. o. Zagreb, Masarykova ulica broj 22a. — Za izdavača odgovara Rudolf Poljanec, Zagreb, Iluka broj 121.